

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

کتابخانه تخصصی فلسفه

تبلور زیبایی‌های دین در زندگی انسان
محمود مصغری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تبلور زیبایی های دین در زندگی انسان

نویسنده:

محمود صحرایی

ناشر چاپی:

مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۵	تبلور زیبایی های دین در زندگی انسان
۱۵	مشخصات کتاب
۱۵	اشاره
۱۸	دیباجه
۲۰	پیش گفتار
۲۲	فصل اول: کلیات
۲۲	اشاره
۲۲	۱. ضرورت پژوهش
۲۲	۲. هدف پژوهش
۲۳	۳. پرسش های پژوهش
۲۴	۴. فرضیه های پژوهش
۲۴	۵. پیشینه پژوهش
۲۵	۶. جایگاه زیبایی های دین و زندگی دینی
۲۵	۷. واژه شناسی
۲۵	اشاره
۲۵	الف) دین
۲۶	ب) زیبایی
۲۶	اشاره
۲۷	یک - تعریف شش گانه زیبایی
۲۷	دو - مکتب های سه گانه زیبایی شناسی
۲۷	اشاره
۲۷	اول - مکتب درونی ۱
۲۹	دوم - مکتب عینی ۱

۳۰	سوم - مکتب دو قطبی
۳۰	ج) زندگی دینی
۳۱	د) زیبایی محسوس
۳۱	هـ) زیبایی معقول
۳۱	و) زیبایی های دینی
۳۱	۸. جنبه های گوناگون موضوع
۳۲	۹. کاربرد رسانه ای پژوهش
۳۳	فصل دوم: دین و زیبایی شناسی
۳۳	اشاره
۳۳	۱. زیبایی از دیدگاه دین
۳۳	اشاره
۳۳	الف) خاستگاه زیبایی
۳۶	ب) معیار زیبایی
۳۶	اشاره
۳۷	یک - زیبا بودن با زیبا دیدن متفاوت است
۳۷	دو - زیبایی، نسبی نیست
۳۷	سه - عوامل «زیبا انگاری»
۳۷	اشاره
۳۸	اول - جهل
۳۸	دوم - مادی نگری
۴۰	سوم - وسوسه شیطان
۴۰	چهارم - تعصب های بی اساس
۴۱	پنجم - پیروی از هوا و هوس
۴۱	ج) دسته بندی زیبایی
۴۱	اشاره
۴۲	یک - تعریف و ویژگی های زیبایی محسوس

۴۲ اشاره

۴۲ اول - همگانی بودن

۴۳ دوم - درک آسان

۴۳ سوم - فناپذیری

۴۴ چهارم - ضعف

۴۴ دو - تعریف و ویژگی های زیبایی معقول

۴۴ اشاره

۴۵ اول - نیازمندی به ابزار ادراکی ویژه

۴۶ دوم - خالص تر و قوی تر بودن

۴۷ سوم - لذت بخش تر بودن

۴۷ چهارم - جاودانگی

۴۸ پنجم - قرار داشتن در طول زیبایی محسوس

۴۹ (د) اصل زیبایی

۵۴ ه- (زیبایی های محسوس

۵۴ اشاره

۵۴ نظریه های مربوطه به زیبایی های محسوس (دنیا)

۵۴ اشاره

۵۴ نظریه اول - دنیاگرایی

۵۶ نظریه دوم - دنیاگریزی

۵۸ نظریه سوم - دنیاگذری

۵۸ (و) زیبایی های معقول

۶۰ ۲. دین از منظر زیبایی شناسی

۶۰ اشاره

۶۰ الف) دین، زیباست

۶۰ اشاره

۶۰ یک - خاستگاه دین، زیباست

- ۶۱ دو - دین، خاستگاه زیبایی است
- ۶۱ سه - دین با معیارهای زیبایی، هم خوانی دارد
- ۶۱ اشاره
- ۶۱ اول - کمال
- ۶۱ دوم - تناسب
- ۶۲ سوم - لذت
- ۶۲ چهارم - سودمندی
- ۶۲ پنجم - توازن
- ۶۳ (ب) زندگی دینی، زیباست
- ۶۴ فصل سوم: بازتاب زیبایی های دین در زندگی بشر
- ۶۴ اشاره
- ۶۴ ۱. زیبایی های دین در حوزه اندیشه (زیباندیشی)
- ۶۴ اشاره
- ۶۵ الف) زیباندیشی درباره جهان هستی
- ۶۵ اشاره
- ۶۵ یک - اعتقاد به خالق
- ۶۵ اشاره
- ۶۷ آثار زیبای اعتقاد به خدا
- ۶۷ اشاره
- ۶۷ اول - پیوند به بی نهایت
- ۶۹ دوم - رشد و تعالی
- ۷۰ سوم - نفی خودمحوری و خودخواهی
- ۷۱ دو - خوش بینی نسبت به خالق
- ۷۱ اشاره
- ۷۳ آثار زیبای خوش بینی به خالق
- ۷۳ اشاره

- ۷۳ اول - آرامش روحی
- ۷۵ دوم - سخاوت
- ۷۶ سوم - رضا
- ۷۶ چهارم - امید و تلاش
- ۷۶ سه - خوش بینی به نظام جهان
- ۷۶ اشاره
- ۷۸ آثار زیبای اندیشه خوش بینی به نظام جهان
- ۷۸ اشاره
- ۷۸ اول - هم زیستی با طبیعت
- ۷۹ دوم - صبر و رشد
- ۸۰ چهارم - ایمان به معنادار بودن جهان
- ۸۰ اشاره
- ۸۱ آثار زیبای اندیشه معناداری جهان
- ۸۱ اشاره
- ۸۱ اول - ارزشمندی
- ۸۲ دوم - رفع سرگردانی
- ۸۲ سوم - ضمانت اخلاق
- ۸۳ چهارم - پاسخ به «جاودانی خواهی» انسان
- ۸۴ پنجم - مزرعه اندیشی دنیا
- ۸۴ اشاره
- ۸۵ آثار زیبای «مزرعه اندیشی دنیا»
- ۸۵ اشاره
- ۸۵ اول - تلاش در دنیا
- ۸۵ دوم - آزادگی
- ۸۷ سوم - کنترل غریزه ها
- ۸۷ چهارم - مُقَدِّم داشتن آخرت بر دنیا

- ب) زیباییاندیشی درباره انسان ۸۸
- اشاره ۸۸
- یک - انسان، جانشین خداست ۸۹
- دو - انسان، آزاد است ۹۰
- سه - انسان، دو بعدی است ۹۲
- چهار - انسان، بنده خداست ۹۴
- ج) زیباییاندیشی درباره خانواده ۹۷
- اشاره ۹۷
- یک - خانواده، نهادی مقدس است ۹۷
- اشاره ۹۷
- اول - ازدواج، امری مطلوب و مورد تأکید خداوند است ۹۷
- دوم - ازدواج مشروع، تضمین کننده بقای نسل پاک بشر است ۹۷
- سوم - ازدواج سبب دست یافتن به کمالات معنوی است ۹۸
- چهارم - خدمت به خانواده سبب پاداش است ۹۹
- پنجم - خداوند به خانواده توجه دارد ۹۹
- دو - زن، مکمل مرد است ۱۰۰
- د) زیباییاندیشی در اجتماع ۱۰۳
- اشاره ۱۰۳
- یک - حاکمیت اجتماعی از آن خداست ۱۰۳
- دو - تکامل انسان در گرو تکامل اجتماع است ۱۰۷
- سه - نژاد موجب برتری نیست ۱۱۰
- چهار - برترین های اجتماع ۱۱۳
- پنج - ضعیف بینی باطل ۱۱۴
- شش - حکومت متحده جهانی ۱۱۵
۲. زیبایی های دین در حوزه روح و روان (زیبا منشی) ۱۱۸
- اشاره ۱۱۸

- الف) زیبامنشی در ارتباط انسان با خدا ۱۱۸
- اشاره ۱۱۸
- یک - احساس ارتباط با خالق توانا ۱۱۸
- دو - احساس حضور نزد پروردگار ۱۲۰
- سه - فروتنی ۱۲۱
- چهار - خوف و رجا ۱۲۲
- پنج - توکل ۱۲۳
- شش - رضا ۱۲۴
- هفت - عشق به خدا ۱۲۵
- هشت - خلوص نیت ۱۲۶
- ب) زیبامنشی در ارتباط با دیگران ۱۲۷
- اشاره ۱۲۷
- یک - فروتنی ۱۲۷
- اشاره ۱۲۷
- آثار مثبت فروتنی ۱۲۸
- اول - محبت ۱۲۸
- دوم - ابهت ۱۲۸
- سوم - بزرگی ۱۲۸
- دو - احساس مسئولیت ۱۲۹
- سه - نوع دوستی و محبت ۱۳۰
- چهار - روحیه تعاون ۱۳۱
- پنج - عزت نفس ۱۳۲
- شش - شجاعت ۱۳۴
- ج) زیبامنشی در ارتباط انسان با خود ۱۳۵
- اشاره ۱۳۵
- یک - کرامت نفسانی ۱۳۵

- ۱۳۷ دو - احساس نیاز
- ۱۳۸ سه - ترس از نفس اماره
- ۱۳۸ چهار - بازگشت به فطرت
- ۱۳۹ ۳. زیبایی های دین در حوزه رفتار بشر (زیباروشی)
- ۱۳۹ اشاره
- ۱۳۹ الف) زیباروشی در ارتباط انسان با خدا
- ۱۳۹ اشاره
- ۱۳۹ یک - عبادت
- ۱۴۱ دو - شکر
- ۱۴۲ سه - توبه و تضرع
- ۱۴۴ چهار - بزرگداشت شعایر الهی
- ۱۴۴ پنج - دعا
- ۱۴۵ ب) زیباروشی در ارتباط انسان با خویش
- ۱۴۵ اشاره
- ۱۴۵ یک - تکریم خویش
- ۱۴۷ دو - تهذیب نفس
- ۱۴۹ سه - علم آموزی
- ۱۵۰ چهار - خودآرایی
- ۱۵۱ پنج - محاسبه
- ۱۵۲ شش - سامان دهی امور
- ۱۵۳ ج) زیباروشی در ارتباط انسان با دیگران
- ۱۵۳ اشاره
- ۱۵۳ یک - عدالت و رعایت حقوق
- ۱۵۵ دو - امانت داری
- ۱۵۶ سه - احسان
- ۱۵۸ چهار - انفاق

۱۶۰	پنج - بخشایش
۱۶۲	شش - وفای به عهد
۱۶۳	هفت - ایثار
۱۶۵	فصل چهارم: آسیب شناسی زیبانگری به زندگی دینی و راه کارهای اصلاحی
۱۶۵	اشاره
۱۶۵	۱. آسیب ها
۱۶۵	اشاره
۱۶۵	الف) آسیب های داخلی
۱۶۵	اشاره
۱۶۶	یک - انحراف در مسیر حکومت و ولایت
۱۶۷	دو - استفاده ابزاری از دین
۱۶۷	سه - نگرش تک بُعدی به دین
۱۶۷	چهار - التقاط فکری
۱۶۸	ب) آسیب های خارجی
۱۶۸	اشاره
۱۶۸	یک - تهاجم فرهنگی
۱۶۹	دو - زشت معرفی کردن دین
۱۶۹	سه - ترویج تضاد دین با علم
۱۷۰	۲. راه کارهای اصلاحی
۱۷۰	اشاره
۱۷۰	الف) راه کارهای اصلاحی فردی
۱۷۰	ب) راه کارهای اصلاحی اجتماعی
۱۷۱	ج) راه کارهای اصلاحی حکومتی
۱۷۲	د) راه کارهای اصلاحی فرهنگی
۱۷۳	فصل پنجم: همراه با برنامه سازان
۱۷۳	اشاره

۱. سیاست های کلان ۱۷۳
۲. بررسی برنامه های پخش شده ۱۷۳
۳. راه کارهای پرداختن به زیبایی های دین در رسانه ۱۷۶
- اشاره ۱۷۶
- الف) سوژه ها و قالب ها ۱۷۶
- ب) گفتارها و رفتارها ۱۷۷
- ج) صحنه ۱۷۷
- د) گفت و گو و میزگرد ۱۷۸
۴. پرسش های مردمی ۱۷۸
۵. پرسش های کارشناسی ۱۷۸
- کتاب نامه ۱۸۱
- درباره مرکز ۱۸۵

مشخصات کتاب

سرشناسه : صحرائی، محمود

عنوان و نام پدیدآور : تبلور زیبایی های دین در زندگی انسان / محمود صحرائی ؛ تهیه کننده مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما.

مشخصات نشر : قم: دفتر عقل، ۱۳۸۷.

مشخصات ظاهری : ۱۳۵ص.

فروست : مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما؛ ۱۲۹۹.

شابک : ۱۷۰۰۰ ریال : ۹۷۸-۹۶۴-۲۷۶۱-۷۱-۵

یادداشت : کتابنامه: ص. [۱۳۳] - ۱۳۵؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع : راه و رسم زندگی (اسلام)

موضوع : راه و رسم زندگی (اسلام) -- احادیث

موضوع : زیبایی شناسی -- جنبه های مذهبی -- اسلام

شناسه افزوده : صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران. مرکز پژوهشهای اسلامی

رده بندی کنگره : BP۲۵۸/ص ۳ت ۲ ۱۳۸۷

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۷۲

شماره کتابشناسی ملی : ۱۵۸۱۷۳۴

ص: ۱

اشاره

تبلور زیبایی های دین در زندگی انسان

محمود صحرایی

تهیه کننده مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما.

ص: ۳

سپاس خدایی را که خود زیباست و زیبایی را دوست دارد، همو که از هر انگشت قدرتش، هنری ریزان است و از هر دست حکمتش، بذر زیبایی افشان. اوست تنها زیباآفرینی که «كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ».

جهان بی مثال، آینه ای از جمال اوست و هستی بی قرین، رشحه ای از هزاران هزار هنرش. گنبد کبود و هفت رنگ کمانش تنها چکابه ای است از اقیانوس زیبایی اش. بهار و بلبل و گلستان نسترن و یاسمن را نشاید که وصف جمال بی بدیلت کنند. انگشت به حیرت می گزد هر آن کس که نمی از بَمِ حُسْنِ تَرِ کند و دستان خویش به چاقوی شگفتی می بُرد هر آن که یوسفی از یوسفانت بیند.

مگر نه آنکه حُسن، آن دارد که یوسف آفرید! دلبرا ما را سرگشته و شیدای خود کن. پور یعقوب را دلدادگی به تو، عزیز مصر ساخت و دین خواهی و دین جویی حسین بن علی (ع) بود که او را شهره بازار عشق کرد. به راستی زینب (س)، دختر مرتضی علی (ع)، از کدام سبوی زیبای معرفت نوشیده بود که نغمه «مَا رَأَيْتُ إِلَّا جَمِيلاً» سر می داد؟ مگر نه این است که کربلا از زشتی و آلودگی بدسیرتان، کرب و بلا شد. سبحان الله اوست دانش آموخته مکتب «هر چه از دوست رسد نیکوست».

آری در آیین دین باوران حقیقی هر چه هست، زیبایی است؛ زیرا همه از اویم و به سوی او می رویم، هر چه هست، اوست و ما هیچ.

پروردگارا! تو زیبایی و زیباآفرین و این ماییم که افسوس و دو صد افسوس زشتی ها و آلودگی ها حجاب جانمان گشته. پس پرده بر گیر که خلقی واله شوند و حیران.

طیبا! زنگار دلمان به کیمیای دین راستینت بزدای و مس وجودمان به طلای سرخ بدل کن. ای آشکار کننده زیبایی ها! شتاب کن و با ظهور یوسف زهرا، طاووس اهل جنت، دنیای ما را به گلستان تبدیل کن.

این اثر تلاشی است قابل تقدیر از سوی پژوهشگر ارجمند جناب آقای محمود صحرایی که در راستای اثبات زیبایی های دین و زدودن زشتی ها از چهره دین، در جنبه های گوناگون انجام شده است. امید است مورد توجه همه برنامه سازان صدا و سیما قرار گیرد.

اِنَّهٗ ولى التوفیق

اداره کل پژوهش

مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

ص: ۵

استتیک (۱) یا زیبایی‌شناسی، از شاخه‌های فلسفه است. می‌توان گفت این علم از آغاز پیدایش فلسفه در مباحث فلسفی مطرح شد و جایگاه مهمی دارد. امروزه این علم در میان فیلسوفان مکتب‌های فلسفی، بحث‌های جنجال‌برانگیزی را به وجود آورده است.

اهمیت زیبایی‌شناسی، از نقش اساسی زیبایی در انتخاب‌ها و اجتناب‌های بشر ریشه می‌گیرد. کشش زیبایی برای انسان، به قدری است که به جز زیبا نمی‌پسندد و از تولید زیبایی (هنر) لذت می‌برد. از این رو، می‌کوشد نه تنها ظاهر، بلکه همه جنبه‌های خود را از اندیشه گرفته تا رفتار، زیبا سازد. این حقیقتی انکارناپذیر است که همه انسان‌ها زیباپسند و زیباگرایند، ولی آیا همه به زیبایی دست می‌یابند یا عده‌ای در تشخیص مصداق آن به اشتباه می‌افتند و به ساحت پاک زیبایی نمی‌رسند. بی‌شک، همه راه‌ها «زیبا رسا» نیستند. از این رو، پیش از هرگونه بحث در مورد زیبایی، شناسایی راهی زیبارسا که خود نیز زیبا باشد، ضروری است.

پژوهش حاضر بر این باور است که دین، «زیبا»، «زیبارسا» و «زیبا آفرین» است. در این راستا، افزون بر اثبات این قضیه از دیدگاه زیبایی‌شناسی، با پرده برداری از چهره الفاظ و ظاهر فرمان‌های دینی، زیبایی‌های زندگی دینی را معرفی کنیم.

کشف زیبایی‌های زندگی دینی به ویژه به وسیله صدا و سیما، در گرایش یافتن زیباپسندان - که در واقع، شامل همه انسان‌ها می‌شود - به

سوی دین نقش مهمی دارد. افزون بر این، گرد و غبار شبهه ها و شایعه های زشت نمای کج اندیشان نیز از چهره دین زدوده می شود.

دین زیاست و به همین دلیل، در همه حوزه های فکری، روحی و رفتاری زندگی فردی و اجتماعی انسان ها، زیبایی تولید می کند؛ زیبایی هایی که در زندگی غیردینی هرگز نمی توان یافت. ترسیم زیبایی های دین و زندگی دینی نیز خود مبحثی بسیار مهم و پیچیده دارد، ولی معتقدیم که اگر هنر، رسالت اصیل خود را بییماید، این مهم به راحتی انجام می گیرد. بخش پایانی پژوهش، بررسی راه کارهای ارائه این دسته از زیبایی ها به وسیله صدا و سیماست.

ص: ۲

فصل اول: کلیات

اشاره

فصل اول: کلیات

زیر فصل ها

۱. ضرورت پژوهش

۲. هدف پژوهش

۳. پرسش های پژوهش

۴. فرضیه های پژوهش

۵. پیشینه پژوهش

۶. جایگاه زیبایی های دین و زندگی دینی

۷. واژه شناسی

۸. جنبه های گوناگون موضوع

۹. کاربرد رسانه ای پژوهش

۱. ضرورت پژوهش

۱. ضرورت پژوهش

زیبایی هر چیز، یکی از معیارهای انتخاب آن به شمار می رود. بنابراین، اگر چیزی زیبا نباشد یا زیبایی اش، پنهان و در نتیجه، ناشناخته باشد، کمتر مورد توجه و انتخاب قرار می گیرد. آفت دوم؛ یعنی پنهان ماندن زیبایی ها، دین را در دوران کنونی، به آسیب های جدی دچار کرده است، به گونه ای که برخلاف تلاش مردمان زمانه که در پی فرار از زشتی های به بن بست رسیده مادی، در جست و جوی دریچه ای به سوی زیبایی های معنوی هستند، دستانی مرموز، جنبه های زیبای دین را پنهان می کنند. آنان سخت در تلاشند تا چهره ای زشت از دین و زندگی دینی ترسیم کنند؛ زیرا به نقش اساسی زیبایی در جذب انسان ها توجه کامل دارند. خطر تداوم دین ستیزی از آن روست که نه تنها از گرایش انسان ها به دین جلوگیری می کند، بلکه سبب «گریز» دین داران از دین می شود.

۲. هدف پژوهش

۲. هدف پژوهش

این پژوهش می‌کوشد با معرفی زیبایی‌های دین و زندگی دینی، به ترویج دین با چهره واقعی و زیبای خود یاری رساند. افزون بر آن، با معرفی برخی راه‌کارهای ترسیم زیبایی‌های دین و زندگی دینی به وسیله رسانه صدا و سیما تلاش دارد توطئه‌های دشمنان دین در ترسیم چهره‌ای زشت، واپس‌گرا و خشن از دین و دین‌داری را خنثی کند.

۳. پرسش‌های پژوهش

۳. پرسش‌های پژوهش

۱. رابطه دین و زیبایی چیست و نگاه دین به زیبایی چگونه است؟

ص: ۳

۲. آیا دین با زیبایی های محسوس و مادی مخالف است؟

۳. زیبایی های دین و زندگی دینی کدامند؟

۴. راه های ترسیم این زیبایی ها کدامند؟

۴. فرضیه های پژوهش

۴. فرضیه های پژوهش

۱. به یقین، دین و در پی آن، زندگی دینی، زیباست.

۲. دین نه تنها مخالف زیبایی نیست، بلکه تولید و ترویج کننده آن است.

۳. «زیبا اندیشی، زیبامنشی و زیباروشی» از آثار زیبای حضور دین در زندگی بشر است.

۴. زیبایی های دین را می توان در رسانه صدا و سیما ارائه کرد.

۵. پیشینه پژوهش

۵. پیشینه پژوهش

تاکنون درباره اثبات زیبایی دین، مطالبی هر چند ناقص، از بزرگان و نویسندگان دینی و غربی نگاشته شده است، ولی بیان تفصیلی جلوه های زیبایی دین و زندگی دینی، موضوعی است که کمتر به آن توجه می شود. برای مثال، افلوطین در مقاله «زیبایی»، تنها بر منحصر نبودن زیبایی در محسوسات تأکید می ورزد. پاتریک شری نیز در آثارش، زیبایی خدا را ثابت می کند، ولی مصداق های زیبایی حضور خدا در زندگی بشر را بیان نمی کند. همچنین در آثار جدیدتر گاه به برخی مصداق های زیبایی دین اشاره شده است که نمونه آن، هنر در قلمرو مکتب نوشته جواد محدثی و زیبایی و هنر از دیدگاه اسلام نوشته علامه محمدتقی جعفری است. البته اینها نیز به شکل کامل به این بحث نپرداخته اند.

ص: ۴

۶. جایگاه زیبایی های دین و زندگی دینی

۶. جایگاه زیبایی های دین و زندگی دینی

زیبایی شناسی، از گرایش های جنجال برانگیز فلسفه است و در حوزه علوم هستی شناسی جایگاه ویژه ای دارد. زیبایی شناسی دین نیز از شاخه های فرعی این علم به شمار می رود. همچنین به واسطه پسوند دین، مباحث نقلی را نیز شامل می شود. از این رو، مجموعه بحث زیبایی های دین و زندگی دینی در علم کلام می گنجد، گرچه ریشه فلسفی خود را نیز حفظ می کند.

۷. واژه شناسی

اشاره

۷. واژه شناسی

زیر فصل ها

الف) دین

ب) زیبایی

ج) زندگی دینی

د) زیبایی محسوس

ه- زیبایی معقول

و) زیبایی های دینی

الف) دین

الف) دین

«دین، واژه ای است عربی که در لغت به معنای اطاعت و جزا آمده است. در اصطلاح، به معنای اعتقاد به آفریننده ای برای جهان و انسان و نیز فرمان های عملی متناسب با این اعتقاد است»^(۱).

گفتنی است منظور از دین در این پژوهش، دین مبین اسلام است؛ زیرا به حکم عقل و نقل، تنها اسلام است که پس از بعثت رسول گرامی اسلام، اعتبار دارد.^(۲)

بنابراین، تعریف دین، ریشه ای وحیانی دارد، گرچه برخی آن را در مفهومی وسیع تر معنا می کنند.

۱- محمدتقی مصباح یزدی، آموزش عقاید، تهران، شرکت چاپ و نشر بین الملل، ۱۳۸۱، ج ۷، ص ۱، ص ۱۱.

۲- «وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دُنْيَاً فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ». آل عمران: ۸۵

در تعریف زیبایی، اختلاف زیادی میان فیلسوفان به چشم می خورد که بررسی تک تک آنها، از حوصله این پژوهش خارج است. از این رو، تنها به بیان چند تعریف، بسنده و سپس تعریف خود را بیان می کنیم.

یک - تعریف شش گانه زیبایی

یک - تعریف شش گانه زیبایی

اول - هر چه موجب لذت شود، زیباست.

دوم - زیبایی؛ یعنی وحدت روابط صوری در مدرکات.

سوم - زیبایی؛ یعنی تطابق با حقیقت.

چهارم - زیبایی آن است که در فهم و عقل مؤثر باشد.

پنجم - تعادل و هماهنگی اجزاء، زیبایی است. (۱)

ششم - زیبایی، وصفی است از صفات عینی و خارجی موجودات که بیانگر نوعی «تناسب» (۲) و «کمال» (۳) است و در ذهن سالم بیننده مؤثر و مفید واقع می شود.

دو - مکتب های سه گانه زیبایی شناسی

اشاره

دو - مکتب های سه گانه زیبایی شناسی

اکنون برای توضیح، مکتب های سه گانه ای را که در تعریف زیبایی وجود دارد، شرح می دهیم.

اول - مکتب درونی ۱

اول - مکتب درونی (۴)

ص: ۶

۱- همه تعریف ها از منبع زیر گرفته شده اند: جواد محدثی، هنر در قلمرو مکتب، قم، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی،

.symetron.۲ -۲

.inreyrtas.۳ -۳

.subjective -۴

صاحبان این مکتب، زیبایی را امری غیرخارجی و غیرعینی می دانند و وجودش را وابسته به ادراک و احساس بیننده معرفی می کنند؛ یعنی به اصطلاح، ملاک زیبایی را در درون انسان می جویند.

بند تو کروچه، (۱) فیلسوف، تاریخ نگار و سیاست مدار ایتالیایی (۱۸۶۶ - ۱۹۵۲ م.) در بیان این مکتب می نویسد:

زیبایی، صفت ذاتی اشیا نیست، بلکه نفس بیننده است که زیبایی را به اشیا نسبت می دهد یا در اشیا کشف می کند. برای کسی که قادر به این کشف باشد، زیبایی همه جا یافت می شود و پیدا کردن آن عبارت از هنر است. (۲)

کانت و هیوم از طرفداران این نظریه اند، هر چند در مبنا اختلاف نظر دارند. (۳)

دوم - مکتب عینی ۱

دوم - مکتب عینی (۴)

در این نظریه، زیبایی وصف عینی و خارجی اشیا است و به اصطلاح، واقعیتی خارجی دارد.

کروچه در بیان این مکتب می نویسد:

زیبایی، یکی از صفت های عینی موجودات است و ذهن انسان به کمک قواعد و اصول معینی، آن را درک می کند، همانند دیگر معلومات. (۵)

ص: ۷

۱- Benedetto Croce.

۲- بند تو کروچه، کلیات زیباشناسی، ترجمه: فؤاد روحانی، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۵۸، چ ۲، ص ۶.

۳- غلام حسین دینانی، تجلی ماوراءالطبیعه در هنر؛ سیدعباس نبوی، هنر و ماوراءالطبیعه، دفتر نشر معارف، ۱۳۸۱، چ ۱، ص ۱۰۰.

۴- Objective.

۵- کلیات زیبایی شناسی، صص ۷ و ۸.

افلاطون، حکیم بزرگ یونانی، از طرفداران این مکتب است. «او به زیبایی مطلق قائل بود. وقتی می گوید که این شیء زیباست در حقیقت، این شیء را در پرتو زیبای مطلق، زیبا می داند؛ زیرا به نظر او، زیبایی یک واقعیت نفس الامری است؛ یک امر عقلانی است و معقول است. مثال دارد و بلکه مثال اعلی دارد»^(۱).

سوم - مکتب دو قطبی

سوم - مکتب دو قطبی

مکتب سوم، زیبایی را دو قطبی و وابسته به «نفس و ذهن» و «ذات موجود خارجی» می داند. طرفداران این مکتب ادعا می کنند در اتصاف یک موجود زیبا، دو عنصر «ادراک بیننده و صفت عینی موجودات»، شرط لازم است. علامه محمدتقی جعفری در کتاب زیبایی و هنر از دیدگاه اسلام، از این نظریه دفاع می کند.^(۲)

نتیجه کلی که از طرح و بررسی مکاتب سه گانه مکاتب بیان شده به دست می آید، اثبات حقانیت تعریف ششم برای زیبایی است. این تعریف دو ویژگی بسیار مهم دارد:

۱. بسیاری از تعریف های زیبایی مانند: لذت بخش بودن، مفید بودن و واقعی بودن را در بر می گیرد.

۲. زیبایی ظاهری (محسوس) و زیبایی معنوی (معقول) را شامل می شود.

ج) زندگی دینی

ج) زندگی دینی

ص: ۸

۱- هنر و ماوراءالطبیعه، ص ۱۰۰.

۲- محمدتقی جعفری، زیبایی و هنر از دیدگاه اسلام، تهران، سازمان چاپ و انتشارات، ۱۳۶۹، چ ۳، ص ۱۱.

در تعریف این واژه باید گفت اگر «مجموعه باورهای دینی» و نیز «بایدها و نبایدهای آن» در حد مطلوبی، در زندگی انسان به ظهور برسد، زندگی دینی تشکیل می‌شود. بنابراین، هر فرد یا جامعه‌ای که به دین ویژه‌ای، «معتقد» یا به لوازم آن پای بند نباشد، حیات دینی نخواهد داشت، گرچه نام «دینی» را یدک بکشد.

د) زیبایی محسوس

د) زیبایی محسوس

به مجموعه زیبایی‌های موجود در محسوسات که انسان با حواس ظاهری خود می‌تواند آنها را درک کند، زیبایی محسوس می‌گوییم.

ه-) زیبایی معقول

ه-) زیبایی معقول

به آن دسته از زیبایی‌ها گفته می‌شود که با ابزار ویژه‌ای (عقل و قلب) شناخته می‌شوند و از صفت‌های موجودات غیرمادی هستند. بنابراین، اصطلاح «معقول» در اینجا عام است و شهودات (که با قلب شهود می‌شوند) و مدرکات را (که با عقل درک می‌گردند) شامل می‌شوند.

و) زیبایی‌های دینی

و) زیبایی‌های دینی

زیبایی‌هایی را که معلول «اعتقاد و التزام» به دین هستند، (اعم از محسوس یا معقول) زیبایی‌های دینی می‌نامیم.

۸. جنبه‌های گوناگون موضوع

۸. جنبه‌های گوناگون موضوع

مهم‌ترین جنبه‌های این موضوع چنین هستند:

۱. آیا زیبایی دین، ذاتی است یا از بیرون بر آن عارض شده است؟

۲. زیبایی در کدام یک از ادیان الهی مشهودتر و عمیق‌تر است؟

۳. موافقت و مخالفت دین با زیبایی‌های محسوس و حدود آنها.

۴. بررسی تضاد زیبایی های محسوس با معقول از دیدگاه دین.

۵. بیان تفصیلی مصداق های زیبایی های دین و زندگی دینی.

۹. کاربرد رسانه ای پژوهش

۹. کاربرد رسانه ای پژوهش

صدا و سیما به عنوان بزرگ ترین شبکه پردازش و تولید هنری، در ترسیم زیبایی های دین، رسالتی بس سنگین بر عهده دارد. از این رو، لازم است پس از آشنایی کامل دست اندرکاران تولید آثار هنری با این مقوله، با انتخاب قالب هایی جذاب، رسا و مقبول، به انتقال این زیبایی ها به مخاطبان پردازند. این موضوع می تواند برای ترویج چهره حقیقی دین و جذب مخاطبان به سوی این گوهر کمال، در همه برنامه های سازمان کاربرد داشته باشد.

ص: ۱۰

فصل دوم: دین و زیبایی شناسی

اشاره

فصل دوم: دین و زیبایی شناسی

زیر فصل ها

۱. زیبایی از دیدگاه دین

۲. دین از منظر زیبایی شناسی

۱. زیبایی از دیدگاه دین

اشاره

۱. زیبایی از دیدگاه دین

زیر فصل ها

الف) خاستگاه زیبایی

ب) معیار زیبایی

ج) دسته بندی زیبایی

د) اصل زیبایی

هـ) زیبایی های محسوس

و) زیبایی های معقول

الف) خاستگاه زیبایی

الف) خاستگاه زیبایی

اساسی ترین مبحث زیبایی، پس از بیان چیستی آن، خاستگاه زیبایی است. همین بحث، سبب اختلاف نظر در میان گونه های زیبایی و مباحث مربوط به آن شده است، به گونه ای که برخی «ماورایی» و گروهی «طبیعی» شده اند.

دسته اول که علاوه بر تمام فلاسفه اسلامی، افلاطون، آگوستین، فلوطین، تولستوی و استیس جزو آن هستند، بر این باورند که

زیبایی از عالم بالا و ماورای طبیعت سرچشمه می گیرد.

فلوطین در رساله «زیبایی» می نویسد:

هر که زیباتر است، به خدا نزدیک تر است... هر موجودی که می خواهد خدا و زیبایی را ببیند، نخست باید خدایی و زیبا باشد. (۱)

دسته دوم، زیبایی را زاییده طبیعت و ماده می دانند. از این رو، زیبایی های معقول را به معنایی که گروه اول پذیرفته اند، نمی پذیرند.

درباره خاستگاه زیبایی دین، با نظر دسته اول موافق است؛ زیرا زیبایی را پدیده و مخلوق خداوند بزرگ می داند. در اینجا بخش هایی از آیات قرآن کریم را در تأیید این نظر می آوریم:

ص: ۱۱

۱- فلوطین، رساله زیبایی، ترجمه: سیدرضا حسینی، نشریه معارف، ۱۳۶۶، دوره چهارم، شماره ۱، ص ۱۲۲.

۱. «إِنَّا زَيْنَا السَّمَاءِ الدُّنْيَا بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ؛ مَا آسَمَانَ اَيْن دُنْيَا رَا بَه زِيورِ اِخْتِرَانِ اَرَا سَتِيمِ». (صافات: ۶)

۲. «وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ؛ لِيَكُنْ خُودَا، اِيْمَانِ رَا بَرَايِ شِمَا دُوسْتِ دَاشْتَنِ گِرْدَانِيْدِ وَاَنْ رَا دَرِ دَلِ هَايِ شِمَا زِيْنَتِ بَخْشِيْدِ». (حجرات: ۷)

۳. «إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِيُنْبَلُوهُمْ أَتِيَهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا؛ دَرِ حَقِيْقَتِ، مَا اَنْچِه رَا بَرِ زَمِيْنِ اَسْتِ، زِيوْرِي بَرَايِ اَنْ قَرَارِ دَاْدِيْمِ تَا اَنْاَنْ رَا بِيَاْمُوْزِيْمِ كِه كِدَامِ يِكِ اَزِ اِيْشَانِ زِيْبَاكَارْتَرِ اَسْتِ». (كهف: ۷)

دَرِ اِيَه هَايِ بَالَا، زِيْنَتِ اَسْمَانِ، اِيْمَانِ وِ هِرْ چِه رَا رُويِ زَمِيْنِ اَسْتِ، بَه خُودَا كِه مَوْجُودِي مَاورَايِ الطَّبِيْعِي اَسْتِ، نَسْبَتِ مِي دِهْدِ. بِنَابَرَايِنِ، دِيْنِ اَشْكَارَا اِعْلَامِ مِي كَنْدِ كِه خَاسْتِگَاهِ زِيْبَايِي، مَاورَايِي اَسْتِ.

دَرِ اَدْبِيَاْتِ فَاْرَسِي نِيْزِ بَه اِيْنِ مَوْضُوعِ اِشَارِه شُودِه اَسْتِ. حَافِظِ مِي گُوِيْدِ:

حُسنِ رُويِ تُو بَه يِكِ جَلُوِه كِه دَرِ اِيْنِه كَرْدِ

اِيْنِ هَمِه نَقْشِ دَرِ اِيْنِه اُوْهَامِ اِفْتَادِ

اِيْنِ هَمِه عَكْسِ مِي وِ نَقْشِ نِگَارِيْنِ كِه نَمُودِ

يِكِ فِرُوعِ رِخِ سَاقِي اَسْتِ كِه دَرِ جَامِ اِفْتَادِ(۱)

ص: ۱۲

۱- شمس الدين محمد حافظ شيرازي، ديوان شعر، تحقيق: محمد قزويني، تهران، انتشارات چاپ سيرنگ، ۱۳۷۲، چ ۲، ص ۸۶

ب) معیار زیبایی

از دیدگاه عینی گرای (ابژکتیو) زیبایی، امری ذاتا نسبی نیست. از این رو، زیبایی، معیارهای پایداری دارد که ارکان تعریف زیبایی را تشکیل می دهند. از سویی می دانیم حقایق ذاتی اشیا برای ما نامعلومند. تنها خالق اشیاست که از حقیقت امور آگاه است و می تواند آنها را معرفی کند. بنابراین، می توان نتیجه گرفت که معیارهای زیبایی را باید در بیان الهی که همان دین است، جست و جو کرد؛ زیرا تنها خدا، حقیقت زیبایی را می شناسد. هم اوست که می تواند آن را به درستی تعریف کند و درست به همین دلیل است که خداوند بزرگ، فرمان های خود را «حسنة» به معنای زیبا معرفی می کند. در نگاه دین، کار زیبا با عمل به فرمان های الهی پدید می آید. به همین دلیل، «محسن» در آیه های قرآن و روایت های اسلامی به معنای «انجام دهنده کار زیبا» آمده است.

زیبایی در عالم ممکنات، تجلی زیبایی مطلق است. از این رو، او بهتر از هر کسی می تواند زیبایی را تفسیر و معیارگذاری کند. نتیجه کلی این نظریه آن است که هر چه موافق با دین بود، حسنة، یعنی زیباست و هر چه با آن مخالفت داشت، سیئه؛ یعنی زشت خواهد بود.

ممکن است برخی بگویند دین نمی تواند معیار اصلی و کلی زیبایی شناسی باشد؛ زیرا ما برخی امور را زیبا می بینیم، در حالی که دین آنها را زشت معرفی می کند یا برعکس. پس این معیار، دقیق و علمی نیست.

از آنجا که این شبهه بسیار مهم و فراگیر است، با بیان سه نکته به آن پاسخ می‌دهیم:

یک - زیبا بودن با زیبا دیدن متفاوت است

یک - زیبا بودن با زیبا دیدن متفاوت است

این گونه نیست که هر چه ما آن را زیبا ببینیم، زیبا باشد؛ زیرا زیبایی وصفی، عینی و خارجی است. افزون بر این، اگر ملاک زیبایی، «ذهن و دیدن انسان» باشد، هیچ چیز زیبا نخواهد بود؛ زیرا دیدگاه انسان‌ها متفاوت است. یکی می‌گوید فلان چیز زیباست، ولی دیگری آن را زشت می‌بیند. پرسش اینجاست که ما دیدگاه کدام یک را معیار زیبایی بدانیم؟ بنابراین، زیبا دیدن یا زشت دیدن ما دلیل بر زیبا و زشت بودن اشیا نخواهد بود.

دو - زیبایی، نسبی نیست

دو - زیبایی، نسبی نیست

با توجه به مطالب گذشته درمی‌یابیم که زیبایی، واقعیتی خارجی است. پس تنها یک دیدگاه در میان نظریه‌های گوناگون انسان‌ها درباره زیبایی درست خواهد بود و دیگران در تشخیص زیبایی به اشتباه افتاده‌اند. بررسی متون دینی، ما را به این نتیجه می‌رساند که این پندارهای نادرست، بارها و بارها به سراغ انسان‌ها می‌آیند.

سه - عوامل «زیبا انگاری»

اشاره

سه - عوامل «زیبا انگاری»

عواملی که انسان را از «زیبانگاری» واقعی به «زیبا انگاری» منحرف می‌سازند، عبارتند از:

اول - جهل

جهل به حقیقت اشیا که از دست رس علم انسان خارج است، سبب اشتباه در تشخیص زیبایی و زشتی می شود. قرآن کریم در این باره می فرماید:

بر شما کارزار واجب شده است، در حالی که برای شما ناگوار است و بسا چیزی را خوش ندارید و آن برای شما خوب است و بسا چیزی را دوست می دارید و آن برای شما بد است. خدا می داند و شما نمی دانید. (۱)

جنگ و خون ریزی، در ظاهر نازیباست؛ چون آرامش جامعه و فرد را از میان می برد، ولی وقتی پی آمدهای مبارزه با متجاوزان و ستمگران را در نظر می گیریم، به روشنی به این نتیجه می رسیم که جنگ با آنان، زیبا و لازم است، درست مانند قطع کردن دست فردی که به سیاه زخم مبتلاست. این کار ممکن است در ابتدا به نظر ناپسند آید، ولی با توجه به پی آمدهای ناگوار سیاه زخم، حاضر می شویم برای انجام این کار به پزشک جراح دست مزد هم بدهیم.

همچنین این آیه، خداوند را عالم به حقایق امور معرفی می کند. از این رو، خدای حکیم، خود را محور بیان معیارهای خیر و شر (زیبا و زشت) و درمقابل آن، عامل اشتباه انسان را در تشخیص خیر و شر، جهل او می داند: «وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ؛ و خدا می داند، ولی شما جاهلید». (بقره: ۲۱۶)

دوم - مادی نگری

دوم - مادی نگری

عامل دوم در اشتباه تشخیص زیبا از زشت، نگرش مادی به هستی

ص: ۱۵

۱- «كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهُ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ». بقره: ۲۱۶

است. انسان، ترکیبی از دو جنبه حیوانی و انسانی (مادی و معنوی) است که هر کدام لوازمی دارند. دین هر دو جنبه وجودی انسان را تأیید می‌کند؛ جنبه حیوانی او برای حضور در عالم مادی است و جنبه انسانی او سبب برتری بر دیگر موجودات است.

دین هرگز طرفدار سرکوبی غریزه های حیوانی برای تقویت جنبه انسانی نیست، بلکه سفارش دین، «تعدیل» غریزه ها برای ایجاد فرصت رشد استعدادهای انسانی است. در نگاه دینی، افراط و انحصار در پرداختن به جنبه حیوانی نکوهیده است؛ زیرا این حالت سبب اختلال در زیبانگاری اوست. خداوند در قرآن می‌فرماید: «بگو آیا شما را از زیان‌کارترین مردم آگاه گردانیم؟ (آنان) کسانی هستند که تلاششان در زندگی دنیا به هدر رفته است و خود می‌پندارند که کار خوب انجام می‌دهند» (۱).

چنین افرادی، همه وجود حتی عقل خود را در مسیر تقویت جنبه حیوانی شان به کار می‌برند. آنان می‌پندارند کاری نیک و خوب انجام می‌دهند و همه چیز در زندگی دنیایی خلاصه می‌شود.

در این آیه، واژه «یحسنون» به معنای کار نیک و خوب به کار رفته است، ولی از آنجا که از نگاه دین هر کار خوب و نیکی زیباست، این دسته از افراد گمان می‌کنند کار خوبی (زیبایی از منظر دین) انجام می‌دهند و حال آنکه کارشان خوب (زیبا) نیست.

ص: ۱۶

۱- «قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا». كهف: ۴ - ۱۰۳

سوم - وسوسه شیطان

زیبا جلوه دادن امور زشت و ناپسند، از حيله های موفق شیطان است. چه بسیارند انسان هایی که به کارهایی دست می زنند که تا دیروز آن را زشت می دانستند و چه بسیارند جنایت کارانی که پس از انجام دادن جنایت، زشتی عمل خود را درمی یابند و پشیمان می شوند.

در قرآن کریم می خوانیم که شیطان برای چنین کاری سوگند یاد کرده است:

[شیطان] گفت: پروردگارا! به سبب آنکه مرا گمراه ساختی، من [زشتی ها را] برایشان، در زمین می آرایم و همه را گمراه خواهم ساخت، مگر بندگان خالص تو از میان آنان را. (۱)

واژه «تسویل» در قرآن کریم همین معنا را بیان می کند. تسویل؛ یعنی پیچیدن زوررق به دور چیزی زشت تا سبب فریب و جذب بیننده شود. یعقوب (ع) به فرزندان خود گفت: «نفتان این عمل را (به چاه انداختن یوسف) برای شما تسویل کرد». (یوسف: ۱۸)

چهارم - تعصب های بی اساس

چهارم - تعصب های بی اساس

وقتی تعصب بر اساس منطق نباشد، سبب انحراف های گسترده ای از جمله اشتباه در تشخیص زیبایی می شود. تفاوتی ندارد که این تعصب ها از دوستی غیرمنطقی یا دشمنی بی اساس برخاسته باشد. پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله می فرماید: «دوست داشتن چیزی، موجب کر و کوری (در شناخت

ص: ۱۷

۱- «قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَا أُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ». حجر: ۳۹ - ۴۰

پنجم - پیروی از هوا و هوس

پنجم - پیروی از هوا و هوس

هوا و هوس های نفسانی همچون گرد و غباری از نورافشانی عقل جلوگیری می کنند و مانع زیبانگری می شوند. خداوند در کتاب جاوید هدایت خود می فرماید:

پس آیا دیدی کسی را که هوس خویش را معبودش قرار داده و خدا او را دانسته گمراه گردانیده و بر گوش او و دلش مهر زده و بر دیده اش پرده نهاده است؟ پس از خدا، چه کسی او را هدایت خواهد کرد؟ آیا پند نمی گیرید؟ (۲)

بنابراین، به آسیب پذیری تشخیص زیبایی در انسان پی می بریم و درمی یابیم که شبهه بیان شده، اساس درستی ندارد. در مباحث آینده، به رابطه دین با زیبایی بیشتر می پردازیم و در واقع، پاسخ کامل به این شبهه را در آنجا می یابید. (۳)

ج) دسته بندی زیبایی

اشاره

ج) دسته بندی زیبایی

از دیدگاه دین، زیبایی به دو گونه «محسوس» و «معقول» تقسیم می شود. البته این تقسیم بندی به نگرش دینی بستگی ندارد. علت این تقسیم بندی، اختلاف در عالم موجودات است. فیلسوفان، عالم وجود را

ص: ۱۸

۱- محمد محمدی ری شهری، میزان الحکمه، قم، دارالحدیث، ۱۳۸۳، ج ۴، ج ۲، ص ۹۳۶.

۲- «أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَى سَمْعِهِ وَجَعَلَ عَلَى بَصِيرِهِ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ». جاثیه: ۲۳

۳- برای مطالعه بیشتر در زمینه آسیب پذیری انسان در تشخیص زیبایی، از دیدگاه قرآن نک: انعام: ۴۳ و ۱۲۲؛ نمل: ۲۴؛ عنکبوت: ۳۸؛ یونس: ۱۲؛ فاطر: ۸؛ غافر: ۳۷؛ حجر: ۳۹.

به سه بخش تقسیم می کنند: (۱)

عالم ماده؛ عالم مثال و عالم عقل. در هر عالم، زیبایی هایی متناسب با همان عالم وجود دارد. زیبایی های عالم «ماده» که پایین ترین رتبه وجودی را دارد، «زیبایی محسوس» است و زیبایی های موجود در دو عالم دیگر را «معقول» می نامند. ناگفته نماند که به واسطه جنبه معنوی انسان، شماری از زیبایی های معنوی و معقول در عالم مادی نیز یافت می شوند.

دیدگاه دین درباره تقسیم زیبایی در سخنان پیامبر اسلام و امامان نیز آمده است. امام علی (ع) می فرماید: «زینَةُ الْبُؤَاطِنِ أَجْمَلُ مِنْ زِينَةِ الظَّوَاهِرِ؛ زیبایی معنوی از زیبایی ظاهری و حسی زیباتر است» (۲).

یک - تعریف و ویژگی های زیبایی محسوس

اشاره

یک - تعریف و ویژگی های زیبایی محسوس

«زیبایی هایی را که انسان با کمک حواس ظاهری خود می تواند آنها را درک کند، زیبایی محسوس می نامیم.» به تعبیر دیگر، زیبایی محسوس، آن زیبایی است که در آن، حواس انسان برای درک زیبایی از ناحیه عقل واسطه می شوند. نام های دیگر این دسته از زیبایی عبارتند از: زیبایی مادی، زیبایی ناسوتی، زیبایی طبیعی، زیبایی حسی و زیبایی ظاهری. رسالت حواس پنج گانه در وجود انسان، درک انواع زیبایی های مادی است.

این گونه زیبایی ها ویژگی هایی دارند که چهار نمونه از آنها عبارتند از:

اول - همگانی بودن

اول - همگانی بودن

ص: ۱۹

۱- سید محمدحسین طباطبایی، نهایه الحکمه، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه، ۱۳۶۲، ص ۲۴۵.

۲- عبدالواحد بن محمد تمیمی آمدی، غررالحکم و دررالکلم، تحقیق: محمدعلی انصاری، تهران، دارالکتاب، ج ۱، ص ۴۲۸، ح ۵۹.

زیبایی های محسوس برای همه کسانی که حواس پنج گانه سالم دارند، قابل درک است. البته برای شناخت عمیق آنها باید آموزه هایی را در ذهن داشته باشیم. برای نمونه، شناخت زیبایی های موجود در تابلو مونالیزا (لبخند ژوکوند) اثر لئوناردو داوینچی، کار همه کس نیست. با این همه، بیشتر انسان ها، زیبایی های محسوس را تشخیص می دهند.

دوم - درک آسان

دوم - درک آسان

ملموس بودن محسوسات، زمینه درک آسان زیبایی های آنها را فراهم می کند. چشم به راحتی و بدون زحمت، زیبایی های رنگ ها، ترکیب ها و شکل ها را درک می کند و گوش بدون رنج، صداهای زیبا را تشخیص می دهد. مزه های زیبا نیز برای زبان به خوبی قابل درکند.

درک آسان زیبایی محسوس سبب می شود که به این گونه زیبایی بیشتر اعتماد کنیم؛ اعتمادی که در برخی افراد، «انتقال» به زیبایی های معقول را در پی دارد و در گروهی، توقف و «انحصار» را سبب می شود.

سوم - فناپذیری

سوم - فناپذیری

ماده و عوارض آن همیشه در حال دگرگونی است. زیبایی محسوس نیز که وصف ماده است، از این قانون پیروی می کند و در حال فنا و دگرگونی است. زیباترین گل ها، روزی پژمرده می شوند و خوش چهره ترین انسان ها پس از گذشت چند صباحی، زیبایی خود را از دست می دهند. قرآن این حقیقت را چنین بیان می کند: «هر چه بر زمین است، فانی شونده است و ذات باشکوه و ارجمند پروردگارت باقی خواهد ماند».^(۱)

ص: ۲۰

۱- «كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَ يَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ». الرحمن: ۲۶ و ۲۷

چهارم - ضعف

زیبایی در موجودات همچون نور شدت و ضعف دارد، ولی با این حال، به همه آنها، نور گفته می شود. مثلاً نور خورشید، نور ستاره، نور پروژکتور، نور لامپ و نور شمع، همگی نورند، ولی در شدت و ضعف متفاوتند. رنگ ها نیز چنین حالتی دارند. شما می توانید برای رنگ سبز، صدها رتبه را تصور کنید. در زیبایی ها، شدت و ضعف کاملاً مشهود است. زیبایی محسوس در مقایسه با زیبایی معقول، شدت کمتری دارد؛ چون گنجایش و ظرفیت وجودی ماده، به مراتب ضعیف تر از مجردات است. همچنین دانستیم که زیبایی های معقول، متعلق به مجرداتند. بنابراین، زیبایی معقول، نسبت به زیبایی محسوس در درجه بالاتری قرار می گیرد. هر چه تجرد چیزی از ماده بیشتر شود، میزان پذیرش زیبایی آن بیشتر است.

علت بالاتر بودن لذت های بهشتی و نعمت های آن در مقایسه با نعمت های این عالم، همین مسئله است. امام علی (ع) می فرماید: «زینة الْیَواطِنِ اَجْمَلُ مِنْ زینةِ الظَّواهرِ؛ زینت های باطنی (معقول) بسیار زیباتر از زینت های ظاهری (محسوس) هستند» (۱).

دو - تعریف و ویژگی های زیبایی معقول

اشاره

دو - تعریف و ویژگی های زیبایی معقول

آن دسته از زیبایی هایی را که حواس ظاهری در درک زیبایی آن نقشی ایفا نمی کند، بلکه انسان آنها را با عقل و قلب درک می کند، زیبایی های

ص: ۲۱

۱- عبدالواحد بن محمد تمیمی آمدی، غررالحکم و دررالکلم، تحقیق: محمدعلی انصاری، تهران، دارالکتاب، ج ۱، ص ۴۲۸.

معقول می نامیم. اصطلاح های مترادف این واژه عبارتند از: زیبایی باطنی، زیبایی لاهوتی، زیبایی ملکوتی، زیبایی قدسی، زیبایی ماوراءالطبیعه یا ماورایی و زیبایی معنوی.

ویژگی های این گونه از زیبایی عبارتند از:

اول - نیازمندی به ابزار ادراکی ویژه

اول - نیازمندی به ابزار ادراکی ویژه

زیبایی های معقول با ابزارهای ظاهری و حسی درک نمی شوند و تنها با «عقل و قلب» می توان آنها را درک کرد. ناگفته پیداست که سلامت این دو و نیز نبود مانع، شرط اساسی برای تشخیص این دو ابزارند. از این رو، اگر کسی به مرض های قلبی یا حجاب های عقلی دچار شود، نمی تواند زیبایی های معقول را درست تشخیص دهد، چنان که اگر چشم، کور یا ضعیف شود، قدرت دریافت زیبایی رنگ ها را از دست می دهد. بنابراین، اگر فردی قلب و عقل خود را به کار نگرفت یا آنها را به غفلت، حب دنیا، حرص و حسد و مانند اینها آلوده ساخت، زیبایی های معقول را درک نمی کند. همین مطلب، ریشه انکار زیبایی های معقول به وسیله برخی اندیشمندان غربی است. قرآن کریم در این زمینه می فرماید:

دل هایی دارند که با آن (حقایق را) دریافت نمی کنند و چشمانی دارند که با آنها نمی بینند و گوش هایی دارند که با آنها نمی شنوند. آنان همانند چارپایان، بلکه گمراه ترند. ایشان همان غافل ماندگانند. (۱)

این آیه در بردارنده سه نکته مهم است:

ص: ۲۲

۱- «لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَ لَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَ لَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ، أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ». اعراف: ۱۷۹

۱. این افراد، ابزار شناخت حقیقت و زیبایی های آن را دارند، ولی خودشان از آن استفاده نمی کنند.

۲. منظور از «قلب ها، چشم ها و گوش ها» در این آیه، ابزارهای درونی برای شناخت حقایق هستی است، نه چشم و گوش ظاهری؛ زیرا حیوانات هم قلب و چشم و گوش ظاهری دارند. از این رو، استفاده نکردن از این ابزار سبب می شود انسان به درجه حیوانی سقوط کند.

۳. منظور از قلب در این آیه، «عقل» است. بنابراین، ایشان از «عقل، چشم و گوش قلبی» خود استفاده نکرده اند. در نتیجه، از امتیازهای انسانی بی بهره می مانند و به جرگه حیوانات وارد می شوند. (۱)

دوم - خالص تر و قوی تر بودن

دوم - خالص تر و قوی تر بودن

زیبایی، وصف موجودات است و در شدت و ضعف، از درجه وجودی موصوف خود پیروی می کنند. هر چه رتبه موجود، قوی تر و خالص تر باشد، زیبایی اش نیز بیشتر است. می دانیم که ماده، محدودترین و ضعیف ترین رتبه را در میان موجودات داراست. در نتیجه، زیبایی های مربوط به آن هم که همان زیبایی های محسوس است، ضعیف ترین نوع زیبایی به شمار می رود و برعکس، زیبایی های معقول که متعلق به امور مادی نیستند، خلوص و قوت بیشتری دارند.

ص: ۲۳

۱- ناصر مکارم شیرازی و جمعی از نویسندگان، پیام قرآن، قم، مدرسه امام امیرالمؤمنین علیه السلام، ۱۳۶۷، چ ۱، ج ۱، ص ۳۱۲.

امام علی (ع) در بیان این مسئله می فرماید: «زِينَةُ الْبَوَاطِنِ أَجْمَلُ مِنْ زِينَةِ الظَّوَاهِرِ؛ زینت های باطنی (معقول) از زیبایی های ظاهری (محسوس) زیباتر هستند».^(۱)

سوم - لذت بخش تر بودن

سوم - لذت بخش تر بودن

لذت، دگرگونی درونی از دیدن امور متناسب، متعادل و زیباست. هر چه این تناسب و زیبایی شدیدتر باشد، بیشتر بر انسان اثر می گذارد و در نتیجه، لذت بیشتری خواهد برد. پیش از این گفتیم که زیبایی معقول، شدیدتر و زیباتر از زیبایی محسوس است. بنابراین، زیبایی های معقول به انسان لذت بیشتری می بخشند. «بالاترین و جامع ترین لذت، لذات اُخروی و آن جهانی است که تنها در سایه پیروی و بندگی خدای بزرگ به دست می آید».^(۲)

توجه به این نکته، در جذب انسان به سوی کمال های معنوی، بسیار اهمیت دارد؛ زیرا انسان همواره در پی به دست آوردن لذت بیشتر است. از این رو، اسلام برای بالا بردن «سطح دید» و در نتیجه، «سطح رتبه» انسان ها، پیوسته لذیذتر بودن زیبایی های معنوی را یادآوری می کند و ایشان را از غوطه ور شدن در زینت های مادی باز می دارد.^(۳)

چهارم - جاودانگی

چهارم - جاودانگی

بر پایه جهان بینی الهی، زندگی انسان، معنادار و هدفمند است و نه تنها

ص: ۲۴

۱- غررالحکم، ج ۱، ص ۴۲۸.

۲- محمدتقی مصباح یزدی، نقد و بررسی مکاتب اخلاقی، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینیه، ۱۳۸۴، ص ۳۵۵.

۳- نک: سجده: ۱۷؛ زخرف: ۷۱؛ نحل: ۳۰؛ توبه: ۷۲.

او، بلکه همه امور معنوی از جمله زیبایی های معنوی، هرگز فانی نمی شوند و جاودانه باقی می مانند. ماندگاری، وصفی محبوب برای انسان هاست. انسان امور ماندگار را بر فانی ترجیح می دهد. به همین سبب، خداوند حکیم در قرآن، همواره با گوشزد کردن فانی بودن دنیا و زیبایی های محسوس و جاودانگی آخرت و زیبایی های معنوی، انسان ها را تشویق می کند که آخرت را فدای دنیا نکنند. ناگفته نماند منظور از ترجیح دادن آخرت بر دنیا هرگز ترک دنیا نیست، بلکه مراد، دل بستگی نداشتن به آن است؛ زیرا انسان وابسته به دنیا نمی تواند به سوی زیبایی های بالاتر معنوی حرکت کند. خداوند فرموده است:

و هر آنچه به شما داده شده است، کالای زندگی دنیا و زیور آن است، و [لی] آنچه پیش خداست، بهتر و پایدارتر است، مگر نمی اندیشید؟ (۱)

در این آیه، «زیباتر، قوی تر و خالص تر بودن» زیبایی های معقول بیان شده است. افزون بر این ویژگی ها، خداوند بر «جاودانه بودن» آنها نیز تأکید می کند. در پایان آیه چنین می خوانیم که آیا تعقل نمی کنید؟ یعنی به حکم عقل، باید آنچه را بهتر و جاودانه تر است، برگزید.

پنجم - قرار داشتن در طول زیبایی محسوس

پنجم - قرار داشتن در طول زیبایی محسوس

عالم ماده، مرتبه تنزل یافته عالم مثال و مجردات است. بنابراین، امور معنوی و زیبایی های معقول، در قوس صعودی مادیات و زیبایی های آنها قرار دارند و به تعبیر ساده تر، کامل تر از آنها هستند. در نتیجه، زیبایی های معقول و معنوی با زیبایی های مادی، در تضاد نیستند. آنچه با «رسیدن» به

ص: ۲۵

۱- «وَمَا أَوْتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى أَفَلَا تَعْقِلُونَ». قصص: ۶۰

زیبایی های معنوی در تضاد است، «توقف» در زیبایی های محسوس است که در آثار دینی از آن به «حب دنیا و دل بستگی به دنیا» تعبیر می شود. از این رو، «زهد» به معنای ترک دنیا و لذت های آن نیست، بلکه «ترک دل بستگی» به دنیا است.

(د) اصل زیبایی

(د) اصل زیبایی

مباحث «معقول و منقول» زیادی درباره دیدگاه دین نسبت به زیبایی، قابل طرح است. توطئه های دین ستیزان در زشت نمایی چهره دین از یک سو و بد عمل کردن برخی دین داران خشک مقدس از سوی دیگر، این شبهه را در ذهن ها جای داده است که «دین داری» را با «دنیاداری و زیباپسندی» نمی توان جمع کرد، به گونه ای که حتی گروهی پنداشته اند کار دین، تنها مبارزه با دنیاداری و زیباطلبی است.

بنابراین، زدودن غبار توطئه های دشمنان دانا و کج اندیشی های دوستان نادان از چهره زیبای دین، بسیار ضروری است. در اینجا، بیست نکته از معارف معقول و منقول دینی را برای تبیین رابطه دین با اصل زیبایی بیان می کنیم تا به خوبی روشن شود که برخلاف این شبهه، دین به جز «زیباسازی» زندگی بشر و حتی خود بشر، رسالتی ندارد. تذکر یک مطلب ضروری است و آن اینکه واژه حسن در قرآن هر چند در بیشتر موارد به معنای خوب و نیکی آمده، ولی با توجه به موصوفش که همان عمل و کار است، به معنای زیبایی معنوی است.

بیست آموزه دینی درباره زیبایی

نکته ۱. بر اساس قانون «سنخیت»، میان علت و معلول، هم گونی ذاتی

ص: ۲۶

دین، مخلوق خداست و خداوند، زیبای مطلق است. از این رو، همه آفریده هایش از جمله دین، به حکم قاعده فلسفی سنخیت باید زیبا باشند، مگر آنکه به سبب انتخاب خود، زشتی را برگزینند. بنابراین، دین، عین زیبایی است و بهترین رابطه ها را با زیبایی دارد.

نکته ۲. آثار زیبای دین که شرح آن خواهد آمد، دلیل روشنی بر دیدگاه مثبت دین نسبت به اصل زیبایی است و پاسخ منطقی و محکمی برای این شبهه خواهد بود.

نکته ۳. اسلام، فرمان های مثبت خود را «حسنة» و کارهای ممنوع را «سیئه» می نامد. در فرهنگ های لغت، حسنة به معنای زیبایی و سیئه به معنای زشتی و نازیبایی است. (۲) این نام گذاری، دلیل خوبی بر آن است که دین، برای ایجاد زیبایی ها و مبارزه با زشتی ها آمده است.

نکته ۴. نتیجه پیروی از دین (عبادت)، رسیدن به زیبای مطلق است. بنابراین، دین، انسان را به سوی زیبایی راهنمایی می کند.

نکته ۵. قرآن، هدف از آفرینش را آزمودن انسان ها در انجام کارهای زیبا معرفی می کند: «الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيُبْلُوَكُمْ أَتَيْكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا؛ همان که مرگ و زندگی را پدید آورد تا شما را بیازماید که کدامتان نیکوکارترید». (ملک: ۲)

ص: ۲۷

۱- نهاییه الحکمه، ص ۱۶۶.

۲- حسن مصطفوی، التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، تهران، مرکز نشر کتاب، ۱۳۹۶ هـ. ق، ج ۲، ص ۲۳۸.

نکته ۶. هر چه با دین هم سو باشد و رنگ خدایی به خود بگیرد، زیباترین است: «صَبَّغَهُ اللَّهُ وَ مَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ وَ نَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ؛ این است نگارگری الهی و کیست زیبانگارتر از خدا و ما او را پرستندگانیم». (بقره: ۱۳۸)

نکته ۷. دین هرگز زیبا و زشت را برابر نمی داند، بلکه زیبایی را مقدم می شمارد: «وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ؛ و نیکی (زیبایی) با زشتی یکسان نیست». (فصلت: ۳۴)

نکته ۸. تشویق به زیباگرایی، سرلوحه فرمان های دینی است: «مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَثْمَالِهَا؛ هر کسی کار نیکی (زیبایی) معقول و معنوی) بیاورد، ده برابر آن پاداش دارد». (انعام: ۱۶۰)

نکته ۹. دین، سفارش می کند با انجام زیبایی ها، زشتی ها را محو کنید: «وَيَذُرُونَ بِالْحَسَنَةِ أُولَئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ؛ و زشتی را با زیبایی می زدایند». (رعد: ۲۲)

نکته ۱۰. زیبا عملان، محبوب خدایند: «.. ثُمَّ اتَّقُوا وَ أَحْسِنُوا وَ اللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ؛ آن گاه تقوا پیشه کنید و به نیکی (زیبایی) عمل کنید و خدا نیکو (زیبا) کاران را دوست دارد». (مائده: ۹۳)

نکته ۱۱. حتی برخورد با پدر و مادر نیز زیبا باشد: «وَ وَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا؛ و انسان را [نسبت] به پدر و مادرش به نیکوکاری (زیبارفتاری) سفارش کردیم». (احقاف: ۱۵)

نکته ۱۲. زیباسازی دنیا، مورد توجه خداوند بوده است. «أَنَا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ؛ ما آسمان این دنیا را به زیور اختران آراستیم». (صافات: ۶)

نکته ۱۳. ایمان که اساس دین داری است، زیباست. «وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ؛ وَلى خدا، ایمان را برای شما دوست داشتنی گردانید و آن را در دل های شما زیبا کرد». (حجرات: ۷)

نکته ۱۴. دین به زیباطلبی انسان توجه دارد: «... وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَهُ؛ و اسبان و استران و خران را [آفرید] تا بر آنها سوار شوید و [برای شما] زینتی [باشد]». «...»

نکته ۱۵. استفاده از زیبایی های مادی برای تکامل، مطلوب است: «يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ؛ ای فرزندان آدم، زینت های خود را در هر نمازی برگیرید (به همراه داشته باشید)». (اعراف: ۳۱)

نکته ۱۶. امام علی (ع) می فرماید: «زیباسازی از اخلاق مؤمنان است». (۱)

نکته ۱۷. خداوند زیبایی را دوست دارد: امام صادق (ع) می فرماید: «لباس زیبا بپوش؛ زیرا خداوند زیباست و زیبایی را دوست دارد، ولی باید از حلال باشد». (۲) در این حدیث پر محتوا، افزون بر سفارش به استفاده از زیبایی های مادی، به زیبایی های معنوی نیز سفارش شده است.

نکته ۱۸. دین با نازیبایی ها مخالف است. امام صادق (ع) فرمود: «پیامبر خدا، مردی را دید که موهای سرش ژولیده، لباسش کثیف و چرکین بود. پیامبر به او فرمود: بهره بردن از نعمت های الهی و نمایاندن نعمت، جزو دین است». (۳)

نکته ۱۹. خدا زیباپسند است. امام صادق (ع) فرمود: «خداوند، زیبایی و

ص: ۲۹

۱- میزان الحکمه، ج ۲، ص ۷۷۸.

۲- میزان الحکمه، ج ۲، ص ۷۷۳.

۳- میزان الحکمه، ج ۲، ص ۷۷۳.

خودآرایی را دوست دارد و فقر و فقرنمایی را ناخوش دارد. هرگاه خداوند به بنده ای نعمتی دهد، دوست دارد اثر آن را در او ببیند.» از ایشان پرسیدند: چگونه؟ فرمود: «لباس تمیز بپوشد، خود را خوش بو کند، خانه اش را گچی کاری کند، جلو در حیاط خانه را جارو کند. حتی روشن کردن چراغ پیش از غروب خورشید، فقر را از میان می برد و روزی را زیاد می کند.» (۱)

نکته ۲۰. مهم ترین نکته ای که می تواند به شبهه ناسازگاری دین با زیبایی، پاسخ دهد، این آیه شریفه است که می فرماید:

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَ الطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ؟! (اعراف: ۳۲)

(ای پیامبر) بگو: زیبایی هایی را که خدا برای بندگانش پدید آورده و [نیز] روزی های پاکیزه را چه کسی حرام گردانیده است؟

با توجه به نکته های بالا، افزون بر درک رابطه دین با زیبایی، درمی یابیم که دین تنها برای زیباسازی دنیا و آخرت بشر نیامده است. توجه به آیه قنوت نماز این ادعا را تأیید می کند؛ خدا در این آیه به بشر می آموزد که همواره زیبایی های دنیا (محسوس) و زیبایی های آخرت (معقول) را از پروردگار بخواهد:

رَبُّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ فِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَ قِنَا عَذَابَ النَّارِ. (بقره: ۲۰۱)

پروردگارا! در این دنیا به ما نیکی (زیبایی) و در آخرت [نیز] نیکی (زیبایی) عطا کن و ما را از عذاب آتش [دور] نگاه دار.

ص: ۳۰

اشاره

ه- (زیبایی های محسوس

در فرهنگ دینی، واژه های «دنيا»، «زینت دنیا»، «جمال»، «حُسن ظاهر» و مانند آن، بیانگر این دسته از زیبایی هاست. چون دنیا مظهر زیبایی های محسوس است، این واژه بیشتر به چشم می خورد.

درباره برخورد انسان با زیبایی های محسوس یا همان «دنيا»، سه نظریه وجود دارد. این نظریه ها عبارتند از: دنیاگرایی، دنیاگریزی، دنیاگذری.

نظریه های مربوطه به زیبایی های محسوس (دنيا)

اشاره

نظریه های مربوطه به زیبایی های محسوس (دنيا)

زیر فصل ها

نظریه اول - دنیاگرایی

نظریه دوم - دنیاگریزی

نظریه سوم - دنیاگذری

نظریه اول - دنیاگرایی

نظریه اول - دنیاگرایی

در این نظریه که بر جهان بینی مادی استوار است، انسان کاری به جز به دست آوردن هر چه بیشتر لذت های مادی و دنیوی ندارد. پس سعادت مند کسی است که «دنياگراتر» از دیگران باشد.

توقف در زیبایی های محسوس، از ویژگی های این گرایش است. از این رو، پیروان این اندیشه هرگز به ماورای دنیا و زیبایی های آن نمی اندیشند و نمی توانند آن را درک کنند. آنان از همه امکانات خود، حتی عقل و استعداد های انسانی برای تقویت جنبه حیوانی و مادی خود استفاده می کنند.

دین، این نظریه را مردود می‌داند و با آن به شدت مبارزه می‌کند. دین بر این باور است که انسان در جهان هستی جایگاه بسیار والایی دارد. بنابراین، نباید گرفتار دنیای مادی شود؛ زیرا محصور بودن در دنیا نه تنها زیبا نیست، بلکه زشت و ناپسند است. همان گونه که سقوط حیوان به سوی عالم جمادات زشت و ناپسند است، سقوط انسان هم به درجه حیوانات، نفرت انگیز خواهد بود.

ص: ۳۱

دین با رد این اندیشه بر آن است تا زیبایی انسان بودن را به بشر هدیه کند. به چند نمونه از دستورها و راهنمایی های دین در این باره توجه کنید:

۱. أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ. (توبه: ۳۸)

آیا به جای آخرت، به زندگی دنیا دل خوش کرده اید؟ متاع زندگی دنیا در برابر آخرت جز اندکی نیست.

۲. وَ مَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَ لَهْوٌ. (انعام: ۳۲)

و زندگی دنیا جز بازی و سرگرمی نیست.

۳. فَأَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّى عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا. (نجم: ۲۹)

پس از هر کس که از یاد ما روی برتافته است و جز زندگی دنیا را نمی خواهد، روی برتاب.

بنابراین، از دیدگاه دین، «دنیاگرایی» و نه اصل دنیا، ناپسند و زشت است؛ زیرا از رسیدن انسان به زیبایی های بالا-تر و ارزشمند جلو گیری می کند.

نظریه دوم - دنیاگرایی

نظریه دوم - دنیاگرایی

این اندیشه که ویژه برخی افراط گرایان از جمله صوفیان، رهبانان و برهمنان است، در دین معتدل (۱) اسلام، مردود شمرده می شود. قرآن و روایت های اسلامی همان گونه که با «دنیاگرایی» مبارزه می کنند، با این حالت افراطی نیز مخالفند. در متون دینی چنین می خوانیم:

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَ الطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ. (اعراف: ۳۲)

[ای پیامبر!] بگو: زیورهایی را که خدا برای بندگانش پدید آورده و (نیز)

ص: ۳۲

۱- «وَ كَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ». بقره: ۱۴۳

روزی های پاکیزه را چه کسی حرام گردانیده است؟

امام علی (ع) در شهر بصره به خانه علاء بن زیاد رفت که از یارانش بود. وقتی خانه مجلل او را دید، به او تذکر داد. علاء گفت: یا امیرالمؤمنین! برادرم، عاصم بن زیاد، عبایی پوشیده و از دنیا کناره گرفته است. امام فرمود: «او را بیاورید.» وقتی عاصم آمد، امام فرمود: «ای دشمن جان خویش! شیطان، سرگردانت کرده است. آیا تو به زن و فرزندان رحم نمی کنی؟ تو می پنداری که خداوند نعمت های پاکیزه خود را حلال کرده است، ولی دوست ندارد تو از آنها استفاده کنی؟ تو در برابر خدا کوچک تر از این هستی.»

عاصم رو به امام کرد و گفت: ای امیرمؤمنان! پس چرا تو با این لباس خشن و آن غذای ناگوار به سر میبری؟ امام فرمود: «وای بر تو، من همانند تو نیستم. خداوند بر پیشوایان حق واجب کرده که خود را با مردم ناتوان هم سو، کنند تا فقر و نداری، ایشان را به سرکشی و طغیان نکشاند.» (۱)

با مطالعه آیه ها و روایت ها درمی یابیم که اسلام، دنیا را منفی نمی داند، بلکه با دنیاگرایی و دنیاگریزی مخالف است و راه سوم؛ یعنی «دنیاگذری» را ترویج می کند.

ص: ۳۳

نظریه سوم - دنیاگذری

دنیا، «گذرگاه» است، نه «منزل گاه». این نگرش، از آموزه های نخستین دین است که نتیجه های بسیار مهمی در پی دارد، از جمله اینکه:

۱. دنیا، منفی نیست، بلکه ارزشمند است. اگر دنیا، گذرگاه است و برای رسیدن به مقصد (بهشت برین) آماده شده است، جایی بسیار ارزشمند خواهد بود. از این رو، دین با استفاده صحیح از دنیا موافق و با ترک آن مخالف است.

۲. وقتی دنیا، گذرگاه آخرت باشد، زیبایی های محسوس نیز مقدمه رسیدن به زیبایی های معقول است. بنابراین، دین هرگز با استفاده صحیح از زیبایی های محسوس مخالفت نمی کند.

۳. آخرت و زیبایی های معقول، هدف و مقصد دنیا و زیبایی های محسوس، به شمار می رود؛ زیرا این دو گذرگاه آن دو هستند.

۴. همان گونه که «توقف» روی پل کاری نادرست است، توقف در زیبایی های محسوس و دنیا نیز عاقلانه نیست. حضرت عیسی (ع) می فرماید: «أِنَّمَا الدُّنْيَا قَنْطَرَةٌ فَأَعْبِرُوهَا؛ دُنْيَا پَل و گُذْرگَاه اِسْت. پَس اَز اَن بَگُذْرِیْد.» (۱)

(و) زیبایی های معقول

(و) زیبایی های معقول

با بررسی متون دینی، از جمله آیه های قرآن کریم و روایت های معصومین (ع) درباره رابطه دین با زیبایی های معقول و معنوی، به نتیجه های زیر دست می یابیم:

ص: ۳۴

۱. زیبایی های معقول بر زیبایی های محسوس، متقدم هستند؛ زیرا آنها به عالم مجردات و اینها به عالم ماده تعلق دارند. از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل شده است:

به خدا سوگند، دنیا در برابر آخرت همانند آن است که یکی از شما دستش را به دریا بزند. سپس ببیند که چه مقدار آب با آن برداشته می شود. (۱)

۲. مطلوب دین، جمع میان زیبایی های معقول و محسوس است. بنابراین، تمایل مطلق به یک طرف، از نظر دین مردود است. پیامبر اسلام فرمود: «مؤمنی که هم به فکر دنیا و هم به فکر آخرتش باشد، بالاترین همت ها را دارد». (۲)

۳. دین، زیبایی های معقول را مقصد و هدف و زیبایی های محسوس را پل و مقدمه می داند. بنابراین، در صورت تعارض میان این دو، دین، گرایش به معقول را مقدم می شمارد. جالب این است که اگر فردی در تعارض میان زیبایی معقول و محسوس، معقول را برگزیند، افزون بر جزای معنوی، در بسیاری از موارد، به زیبایی محسوس هم می رسد. امام علی (ع) در این زمینه می فرماید:

اگر دنیای خود را پیرو دین خود قرار دهی، هم دینت را به دست آورده ای و هم دنیای خود را و در آخرت هم از بهره مندان خواهی بود. (۳)

ص: ۳۵

۱- ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، قم، مدرسه امام امیرالمؤمنین علیه السلام، ۱۳۸۲، ج ۲۲، ج ۲۰، ص ۴۵۶، به نقل از: تفسیر روح البیان.

۲- میزان الحکمه، ج ۴، ص ۱۷۴۲.

۳- میزان الحکمه، ج ۴، ص ۷۱۴۲.

در قرآن کریم نیز چنین می خوانیم: «لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَ زِيَادَةٌ»؛ برای نیکوکاران هم پاداش اخروی است و هم فراوان شدن نعمت دنیایی». (یونس: ۲۶)

۲. دین از منظر زیبایی شناسی

اشاره

۲. دین از منظر زیبایی شناسی

زیبایی شناسی (استتیک)، بیانگر معیارهایی برای شناخت زیبا از زشت است. اکنون زیبایی و نازیبایی درباره «دین» را با توجه به معیارهای این شاخه از فلسفه بررسی می کنیم.

الف) دین، زیباست

اشاره

الف) دین، زیباست

جنبه های گوناگون دین؛ یعنی خاستگاه، محتوا، قالب و اهداف دین، همگی زیبا هستند. خاستگاه دین، زیبایی مطلق؛ محتوای آن، کمال انسان؛ قالبش، متناسب با امکانات بشر و هدفش، رساندن انسان به مقام قرب است. برای اثبات این مهم، از دو دلیل «عقلی» و یک دلیل «تطبیقی» استفاده می کنیم.

یک - خاستگاه دین، زیباست

یک - خاستگاه دین، زیباست

زیبایی، کمال وجودی است و چون خداوند بزرگ همه کمالات را دارد، به یقین، زیباست. بر اساس «قانون سنخیت»، میان علت و معلول، هم گونی ذاتی برقرار است. بنابراین، هر چه معلول خدا باشد، همانند خود او زیبا خواهد بود. همچنین می دانیم که دین، آفریده ای از آفریده های خداوند است؛ زیرا دین، ریشه ای وحیانی دارد. «از کوزه برون همان تراود که در اوست.» پس محال است از زیبای مطلق، امری زشت و ناپسند صادر شود.

دو - دین، خاستگاه زیبایی است

دو - دین، خاستگاه زیبایی است

وجود آثاری زیبا که از دین ریشه می گیرند، دلیل دوم بر زیبا بودن خود دین است؛ زیرا محال است که معلول، چیزی داشته باشد که در علتش دیده نشود؛ چون معلول هر چه دارد (ذات و اوصاف)، همگی را از علت خود گرفته است. آثار دین هم در واقع معلول های آن هستند. بنابراین، این آثار، زیبایی خود را مدیون دین هستند. در نتیجه، محال است دین به آثار خود زیبایی دهد، ولی خودش زیبا نباشد و به تعبیر فلسفی، «محال است معطی شیء فاقد آن باشد».

اثبات مقدمه اول که دین آثاری زیبا دارد، در ادامه خواهد آمد.

سه - دین با معیارهای زیبایی، هم خوانی دارد

اشاره

سه - دین با معیارهای زیبایی، هم خوانی دارد

بر اساس تعریف های گوناگون فیلسوفان از زیبایی، معیارهای زیبایی عبارتند از: کمال، تناسب، لذت، مفید بودن و توازن. در واقع، این معیارها اوصافی «کمالی» هستند که سبب پدید آمدن زیبایی می شوند. بنابراین، عنوان «کمال» همه این معیارها را شامل می شود.

در اینجا به بررسی تطبیق این معیارها با دین می پردازیم و در پایان نتیجه می گیریم که دین، زیباست.

اول - کمال

دین، کمال دارد؛ چون انسان را به کامل مطلق می رساند و سبب می شود به کمالات خداوند حکیم دست یابد.

دوم - تناسب

دین از دو نظر تناسب دارد. اول، تناسب داخلی است؛ یعنی فرمان های دینی، یکدیگر را تکمیل و تصدیق می کنند و هرگز تضاد ندارند، به

گونه ای که همگی به صورت هماهنگ و هم گون، انسان را به سوی یک هدف راهنمایی می کنند. دوم، تناسب بیرونی است؛ یعنی دین با همه موجودات عالم هستی به ویژه ساختار وجودی انسان هم گون و متناسب است. دین هرگز با عقل انسان توافقی ندارد و با فطرت او هم سواست.

سوم - لذت

عنصر لذت، بیشتر از همه جا در دین یافت می شود؛ زیرا دین در اوج خود، انسان را عاشق خالق هستی می کند. این عشق به گونه ای است که افزایش آن، ظرفیت وجودی عاشق را بیشتر می کند؛ یعنی او آماده می شود تا لذت بیشتری دریافت کند. عشق به خدا سبب نزدیکی به اوست و نزدیکی به وجود و کمال محض، سبب افزایش وسعت وجودی می شود. این وضعیت برعکس لذت های مادی است که تا حدی انسان را ارضا می کند و بیش از آن حد سبب زدگی و بی تفاوتی می شود. شاهد این مطلب، انسان هایی هستند که به سبب غرق شدن در لذت های مادی، هر روز لذت های جدیدی را می جویند و با لذت های گذشته ارضا نمی شوند.

چهارم - سودمندی

اجرای دین، ضامن سلامتی مادی و معنوی فرد و جامعه و از هر قانونی، مفیدتر است؛ زیرا خداوند از نیازهای انسان بهتر از هر کسی آگاهی دارد. بنابراین، مفیدترین برنامه ها را برای او در نظر گرفته است.

پنجم - توازن

تبادل و توازنی که دین میان روح و جسم، ماده و معنی و دنیا و آخرت ایجاد می کند، در هیچ مکتبی یافت نمی شود؛ زیرا هر کدام از مکتب ها به افراط و تفریط دچار شده اند. دلیل ما بر توازن دینی، تبادل

روحي و جسمي افراد مؤمن است. مؤمنان هرگز به بحران هاي روحي - فكري و افسردگي و نااميدي دچار نمي شوند. اين به برکت توازني است که ميان اجزاي دين برقرار است. پس نتيجه مي گيريم که عناصر و معيارهاي زيبايي در دين وجود دارد. بنا بر اين، دين زيباست و نمي تواند زيبا نباشد.

(ب) زندگي ديني، زيباست

(ب) زندگي ديني، زيباست

براي پرداختن به زيبايي هاي زندگي ديني، لازم است زيبايي اين گونه زندگي را ثابت کرد. از اين رو، مي گوييم زندگي ديني نيز همانند خود دين زيباست؛ زيرا زندگي ديني چيزي جز «تبلور عيني دين در زندگي بشري» نيست. بنا بر اين، اگر دين، زيباست، زندگي ديني نيز زيبا خواهد بود.

روشن است که منظور از زندگي ديني، زندگي در جوامع به ظاهر ديني نيست، بلکه مقصود، جريان داشتن دين در همه جنبه هاي زندگي است. در چنين حالي است که فرد ظهور زيبايي هاي فردي و اجتماعي، روحي و فكري و رفتاري را در زندگي خود مي بيند.

فصل سوم: بازتاب زیبایی های دین در زندگی بشر

دین نه تنها زیبا، بلکه زیباآفرین است. از این رو، انسان را به سوی زیبا شدن راهنمایی می کند، به گونه ای که همه جنبه های وجودی اش؛ یعنی اندیشه، روح و روان و رفتار او را زیبا می سازد. اینجاست که خود انسان نیز تولیدکننده زیبایی می شود. برای بیان این مرحله از ایمان، در آثار دینی از واژه «محسن» و «احسان» استفاده می شود. محسن به معنای نیکوکار و زیبا عمل است و احسان یعنی انجام نیکی و تولید زیبایی. دین تلاش می کند انسان ها را به این مرحله برساند: «وَ أَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ» و نیکی کنید (زیبا عمل باشید). خدا نیکوکاران را دوست می دارد». (بقره: ۱۹۵)

در این فصل، به معرفی زیبایی های دین در حوزه های اندیشه، روح و روان و رفتار می پردازیم.

۱. زیبایی های دین در حوزه اندیشه (زیبااندیشی)

۱. زیبایی های دین در حوزه اندیشه (زیبااندیشی)

دین در نخستین اقدام زیباسازی خود، به سراغ اندیشه انسان می رود و او را «زیبااندیش» پرورش می دهد. (۱) سپس دستورهای رفتاری صادر می کند. علت این مسئله هم روشن است. اندیشه، ریشه همه رفتارهای انسان است و «باورها»، سازنده «بایدها»ی بشری است. بنابراین، اندیشه زیبا، رفتار زیبا

را در پی دارد و اندیشه ناروا، رفتار نازیبا و زشت را در پی خواهد داشت؛ زیرا «از کوزه برون همان تراود که در اوست». برای مثال، «معداندیشی»، احسان و عدل را در پی دارد و «خودخواهی»، ستم را.

مطالب این گفتار را در چهار محور کلی «جهان، انسان، خانواده و اجتماع» پی می گیریم.

الف) زیباندیشی درباره جهان هستی

اشاره

الف) زیباندیشی درباره جهان هستی

زیر فصل ها

یک - اعتقاد به خالق

دو - خوش بینی نسبت به خالق

سه - خوش بینی به نظام جهان

چهار - ایمان به معنادار بودن جهان

پنج - مزرعه اندیشی دنیا

یک - اعتقاد به خالق

اشاره

یک - اعتقاد به خالق

نخستین آموزه دین درباره اندیشه انسان نسبت به جهان هستی، «اعتقاد به خالق» است. اندیشه ای که نقطه اوج و اتصال مخروط اندیشه های دینی را تشکیل می دهد و همه زیبایی های دینی در سه حوزه اندیشه، روح و روان و رفتار انسان ها از همین اندیشه سرچشمه می گیرند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله در ابتدای دعوت خود می فرمود: «قُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ - تَفْلِحُوا؛ بگویید؛ به جز الله هیچ خدایی نیست تا سعادت مند شوید.» (۱) ناگفته نماند که اسلام بر پذیرش استدلالی و برهانی این اندیشه و نه پذیرش تقلیدی و تعبدی آن، تأکید دارد. (۲)

این اندیشه، تفکری زیبا و مطلوب است؛ زیرا هم ملاک های زیبایی را دارد و هم آثاری بس زیبا تولید می کند. قرآن کریم، زیبایی ایمان و اعتقاد به خالق را چنین تأیید می کند. «وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ؛

ص: ۴۱

-
- ۱- علامه مجلسی، بحارالانوار، بیروت، مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۴ هـ - ق، ج ۱۸، ص ۲۰۲، باب اول، مبعث و اظهار الدعوه.
 - ۲- سید روح الله موسوی خمینیه، رساله توضیح المسائل، مؤسسه فرهنگی قدر ولایت، ۱۳۷۵، ج ۱، ص ۷، مسئله ۱.

ولی خدا، ایمان را برای شما دوست داشتنی گردانید و آن را در دل های شما بیاراست». (جائیه: ۲۴)

ملاک های زیبایی مانند کمال، تناسب، فایده و لذت در مخلوق اندیشی جهان یافت می شود. «کمال» را داراست؛ زیرا بر پایه یقین و علم استوار است. برخلاف نقطه مقابل آن؛ یعنی مادی نگری که بر اساس وهم و گمان، پی ریزی شده است. «تناسب» در این اندیشه وجود دارد؛ زیرا با اجزای دیگر اندیشه های علمی و یقینی انسان متناسب است و با هیچ کدام منافات ندارد. افزون بر این، با واقعیت های جهان که همان نظام علی و معلولی باشد و نیز با فطرت خداجوی انسان متناسب است. ملاک دیگر زیبایی؛ یعنی «سودمندی» نیز در آن موج می زند؛ چون در این اندیشه، انسان، خود را به بی نهایت قدرت (۱) و علم (۲) وصل می کند؛ قدرتی که هر چه بخواهد، انجام می دهد (۳) و همه برکت ها به دست اوست. (۴) از این رو، چنین اندیشه ای، «مفیدترین» اندیشه هاست.

دلیل دیگر برای اثبات زیبایی اعتقاد به خدا، جنبه ها و آثار زیبای آن است. جنبه ها و آثاری که به جز در اندیشه زیبا یافت نمی شود.

آثار زیبای اعتقاد به خدا

اشاره

آثار زیبای اعتقاد به خدا

زیر فصل ها

اول - پیوند به بی نهایت

دوم - رشد و تعالی

سوم - نفی خودمحوری و خودخواهی

اول - پیوند به بی نهایت

اول - پیوند به بی نهایت

ص: ۴۲

۱- «و همواره خداوند بر همه چیز تواناست». فتح: ۲۱

۲- «خداوند به هر چیزی داناست». عنکبوت: ۶۲

۳- «و خدا هر چه بخواهد، انجام می دهد». ابراهیم: ۲۷

۴- «خدایا] همه خوبی ها به دست توست و تو بر هر چیز توانایی». آل عمران: ۲۶؛ «هر چه از خوبی ها (زیبایی ها) به تو می
رسد، از جانب خداست». (نساء: ۷۹)

بی نهایت طلبی از آرمان های انسان است. عمر، قدرت، علم و لذت بی نهایت، همه از خواسته های درونی انسان است که تنها در سایه ایمان و اعتقاد به خالق به دست می آیند؛ زیرا تنها موجود بی نهایت، خالق هستی آفرین است.

بنابراین، برای پیوند به بی نهایت، راهی جز اعتقاد به او نیست. بیشترین فایده لذت و کمال برای انسان زمانی است که به اقیانوس لذت و کمال وصل شود. چنین فردی هرگز به بن بست نمی رسد؛ زیرا بن بست محدود ماده را با این اندیشه شکسته و به ماورای آن رسیده است. هرگز ناامید نمی شود؛ چون بی نهایت قدرت با اوست(۱) و همواره در آرامش به سر می برد.(۲) از لذت های دنیا بهره مند می شود و در آخرت، بهتر از آنها را دریافت می کند.(۳)

بیشترین «لذت ها و سودها» در سایه اتصال به بی نهایت قدرت به انسان می رسد. همچنین بالاترین «کمال» برای او رسیدن به مقام اتصال به چنین قدرتی است.

دوم – رشد و تعالی

دوم – رشد و تعالی

ص: ۴۳

-
- ۱- «أَنَّهُ لَا يَيْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ؛ جز گروه کافران کسی از رحمت خدا نومید نمی شود». یوسف: ۸۷
 - ۲- «أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ كَانُوا يَتَّقُونَ؛ آگاه باشید که بر دوستان خدا نه بیمی است و نه آنان اندوهگین می شوند». یونس: ۶۲
 - ۳- «لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَ لَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ؛ برای کسانی که در این دنیا نیکی کردند، [پاداش] نیکویی است و همانا سرای آخرت بهتر است». نحل: ۳۰

از دیگر آثار زیبای «خالق اندیشی»، رشد و تعالی به سوی کمال مطلق است. خداشناسی، خداپرستی را در پی دارد و خداپرستی با «خدا گونه» شدن پایان می پذیرد. بنابراین، رشد تا این مرحله، مرهون اندیشه «خداپذیری» است. پروردگار در حدیثی قدسی می فرماید:

بنده من، مرا پرستش کن تا تو را مثل خودم کنم... من توانگری هستم که فقیر نمی شوم. تو را نیز توانگری کنم که تهی دست نشوی. من هرگاه چیزی را اراده کنم، به وجود می آید. تو را هم چنین کنم که هرگاه هرچه خواهی، ایجاد شود. (۱)

چنین رشدی که تنها در سایه اعتقاد و ایمان به خدای جهان آفرین ایجاد می شود، بیشترین «سود و لذت» و کامل ترین «کمال های» انسانی را که همان رسیدن به مقام قرب الهی و جایگاه خلیفه الهی است، در پی دارد.

سوم - نفی خودمحوری و خودخواهی

سوم - نفی خودمحوری و خودخواهی

سومین اثر زیبای «ایمان به خدا» رهایی انسان از خودخواهی است. در طول تاریخ بشر، «خودمحوری و خودخواهی» منشأ بسیاری از فتنه ها، جنگ ها و جنایت ها بوده و هست. این صفت زشت رفتارهای نازیبا و زشتی را تولید کرده است که مطالعه آنها نفرت همگان را در پی دارد.

اعتقاد به خالق چون به «خودمحوری» و پذیرش «دین» می انجامد، از پدیدار شدن صفت زشت «خودمحوری» جلوگیری می کند و مانع دیکتاتوری فردی و جمعی می شود. حکومت پیامبران به ویژه پیامبر اسلام

ص: ۴۴

۱- سیدحسن شیرازی، سخن خدا، ترجمه: ذکراالله احمدی، انتشارات خزر، ۱۳۶۳، چ ۲، ص ۱۴۶.

و امام علی (ع)، نمونه ای از خدامحوری و نفی خودمحوری است. حکومت هایی که به جز سود، کمال و عدالت، برای مردم چیز دیگری نمی خواهند و زیباکاری را سرلوحه برنامه حکومتی خود قرار می دهند.

نفی خودمحوری تنها در سایه خدامحوری به دست می آید؛ زیرا هر چند هم حکومتی «جمع محور» باشد، همانند آنچه در دموکراسی غربی ادعا می شود، باز هم گرایش های حزبی و نفسانی، او را در خلوت ها و آنجا که چشم جمع از او غافل است، از اجرای عدالت باز می دارد.

پس زیبایی اندیشه «پذیرش خالق» است که خود منشأ آثاری بس زیبا است و این اولین اندیشه زیبایی است که دین در حوزه و اندیشه انسان تولید می کند.

دو - خوش بینی نسبت به خالق

اشاره

دو - خوش بینی نسبت به خالق

دین با معرفی نام های زیبای خدا، اندیشه ای زیبا در ذهن پیروان خود تولید می کند:

هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِي الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى. (حشر: ۲۴)

اوست خدای خالق نوساز صورتگر [که] بهترین [زیباترین] نام ها [و صفات] از آن اوست.

در اندیشه دینی، خدا همه کمالات را داراست و هیچ کاستی در او وجود ندارد. به هیچ کس ستم روا نداشته است و به جز خیر و خوبی چیزی از او صادر نمی شود. به همه چیز دانا و بر همه امور تواناست. حکیمی است که همه کارهایش از روی مصلحت و حکمت است. بنابراین، جایی برای بدبینی به او وجود ندارد. به برخی گزاره های دین در این موارد توجه کنید:

ص: ۴۵

۱. «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ؛ ستایش خدایی را که پروردگار جهانیان [است]». (حمد: ۱)

۲. «إِنَّ اللَّهَ لَا يُظَلِّمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ؛ در حقیقت، خدا هم وزن ذره ای ستم نمی کند». (نساء: ۴۰)

۳. «إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ؛ خدا [نسبت] به مردم دل سوز و مهربان است». (بقره: ۱۴۳)

۴. «وَكَانَ اللَّهُ مَعَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا؛ و همواره خداوند بر هر چیزی تواناست». (فتح: ۲۱)

۵. «إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا؛ خداوند همواره دانای حکیم است». (احزاب: ۱)

خداوند، خود را در تمام سوره های قرآن (به جز توبه)، رحمان (وسیع الرحمه) و رحیم (دائم الرحمه) معرفی می کند. مجموعه این صفت ها عامل «خوش بینی» به خالق هستی است. پیداست که هر چه ما به خداوند «خوش بین تر» باشیم، از رحمت او بیشتر بهره می بریم. امام رضا (ع) در این باره می فرماید:

گمان خود را به خدا زیبا کن؛ زیرا خداوند عزوجل می فرماید: «رحمت من در گرو گمان بنده مؤمن، نسبت به خودم است». اگر گمانش خیر بود، مشمول خیر و رحمت می شود و اگر گمانش شر بود، مشمول شر و بدی می گردد. (۱)

خوش بینی به خدا، اندیشه ای زیباست. جنبه های زیبایی این اندیشه عبارتند از:

۱. خوش بینی به خالق، اندیشه ای «کمالی» به شمار می رود؛ زیرا موافق با عقل است.

ص: ۴۶

۲. خوش بینی برخلاف بدبینی، ارتباطی «لذت» بخش و پر «سود» را برای صاحبش در پی دارد.

۳. افزون بر این، آثار زیبای خوش بینی به خدا، ثابت کننده زیبایی خود این اندیشه است. بنابراین، خوش بینی به خالق برای آنکه هم معیارهای زیبایی را داراست و هم آثاری زیبا دارد، اندیشه ای زیبا به شمار می رود.

آثار زیبای خوش بینی به خالق

اشاره

آثار زیبای خوش بینی به خالق

زیر فصل ها

اول - آرامش روحی

دوم - سخاوت

سوم - رضا

چهارم - امید و تلاش

اول - آرامش روحی

اول - آرامش روحی

کسی که به خدا خوش بین است و می داند که او توانا، دانا و حکیم، بخشنده، پوشاننده عیب ها، مهربان ترین مهربانان و عادل است، هنگام روی دادن هیچ مشکلی دچار تشویش روحی نمی شود و همواره آرام است؛ زیرا معتقد است نیروی بی نهایت همراه با علم و تدبیر از او حمایت می کند. چنین فردی در قرآن کریم این گونه توصیف شده است:

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ كَانُوا يَتَّقُونَ. (یونس: ۶۲ و ۶۳)

آگاه باشید که بر دوستان خدا نه بیمی است و نه اندوهگین می شوند؛ همان ها که ایمان آورده و پرهیزگاری ورزیده اند.

«خوش بین» به خدا هرگز از حوادث زندگی هراس ندارد و با دید منفی بدان ها نمی نگرد؛ زیرا اداره کننده کارها را فرد حکیمی می داند. همچنین دریافته است که دنیا محل امتحان است. بنابراین، همیشه آرام و پرصلابت، به سیر تکاملی خود ادامه می دهد. همچون ابراهیم خلیل (ع) که وقتی مشرکان او را در آتش افکندند، چنان آرام بود که جبرئیل امین نیز شگفت زده شد. با توجه به برخی گفته ها، ابراهیم (ع) در آن زمان، شانزده

آرامش، از حالت های بسیار زیبای انسانی است که بدون آن هیچ لذتی به انسان نمی رسد. فرض کنید کسی که به اضطراب دچار شده و تعادل خود را از دست داده است، هرگز با دیدن گل و بوستان شادمان نمی شود و از خوردن غذای لذیذ لذت نمی برد. بنابراین، می توان گفت که همه لذت ها و زیبایی ها در کنار آرامش معنا پیدا می کنند. از این رو، برای به دست آوردن آرامش پایدار و حقیقی، باید تلاش کرد و آن تنها در سایه ارتباط درست و خوش بینانه با خالق هستی به دست می آید؛ چون «أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ؛ آگاه باش که با یاد خدا، دل ها آرامش می یابد». (رعد: ۲۸)

دوم - سخاوت

دوم - سخاوت

دومین اثر زیبای «خوش بینی به خالق»، سخاوت است. بخیل به روزی رسانی الهی خوش بین نیست و گرنه هرگز به چنین صفت نازیبایی دچار نمی شد. رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: «خِصِيْلَتَانِ لَا تَجْتَمِعَانِ فِي مُؤْمِنٍ، الْبُخْلُ وَ سُوءُ الظَّنِّ بِالرِّزْقِ؛ دو صفتند که در هیچ مؤمنی یافت نمی شوند: یکی، بخل و دیگری، بدبینی به روزی رسانی خدا». (۲)

خوش بینی به خدا سبب رهایی انسان از بخل می شود. انسان خوش بین در مسیر سخاوت که از صفت های نیک اخلاقی است، قرار می گیرد. سخاوت هم «کمال» است و هم لذت روحی و معنوی را در پی دارد. گفتنی است که سخاوت، سودهای دنیوی نیز دارد که ایجاد صفا و

ص: ۴۸

۱- سیدهاشم رسولی محلاتی، تاریخ انبیا، انتشارات علمیه اسلامیة، ۱۳۶۳، چ ۵، ج ۱، ص ۱۳۰.

۲- بحارالانوار، ج ۷۴، ص ۱۷۴.

صمیمیت، برطرف شدن مشکلات نیازمندان و دریافت برکت و افزایش مال از آن جمله اند. قرآن می فرماید: «مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا؛ هر کس کار نیکی (زیبایی) بیاورد، ده برابر آن [پاداش] خواهد داشت». (انعام: ۱۶۰)

سوم - رضا

سوم - رضا

رضا از صفت های بسیار مفید، آرام بخش و لذت آفرین است. راضی بودن به خواست خدا تنها وقتی به دست می آید که اندیشه خوش بینی به خالق در انسان ریشه دوانده باشد. انسان راضی چون خدا را حکیم، دانا، عادل، مهربان و بخشنده می داند، در سخت ترین شرایط زندگی نه تنها بردبار است، بلکه با رضایت، همه حادثه ها را به بستری برای تکامل خود تبدیل می کند. رضا از صفت های کمالی انسان است. بنابراین، زیباست و هر چه آن را تولید کند، زیبا خواهد بود. سعدی شیرازی چنین می سراید:

به جهان خرم از آنم که جهان خرم از اوست

عاشقم بر همه عالم که همه عالم از اوست (۱)

چهارم - امید و تلاش

چهارم - امید و تلاش

چهارمین اثر زیبای «خوش بینی به خدا»، امید و تلاش است؛ زیرا خوش بینی به خدا سبب امیدوار بودن به تحقق وعده های بزرگ و زیبای الهی می شود. همین امید، انسان را به تلاش بیشتر برای پیمودن راه تکامل و امیدوار می دارد؛ که «وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى». (نجم: ۳۹)

بنابراین، امید و تلاش که محصول اندیشه دینی خوش بینی به خداست، زیبا هستند و در نتیجه، خاستگاه آنها نیز زیباست.

سه - خوش بینی به نظام جهان

اشاره

سه - خوش بینی به نظام جهان

ص: ۴۹

انسان ها با توجه به جهان بینی خود، با نگاه های گوناگونی به نظام حاکم بر جهان و انسان می نگرند. برخی، آن را پوچ و بی هدف، عده ای، آن را ظالمانه و گروهی هم آن را زیبا می دانند. اندیشه دینی بر «احسن» بودن نظام جهان تأکید می کند؛ یعنی آفریده های جهان و نیز برنامه و نظام حاکم بر آنها به بهترین حالت تنظیم شده اند و به تعبیر رساتر نمی توان بهتر از نظام موجود، نظامی در این جهان برپا کرد. به این اندیشه «نظام احسن» گفته می شود.

قرآن کریم در دو جمله کوتاه، خلقت جهان و انسان را زیبا معرفی می کند: «الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ؛ همان کسی که هر چیزی را که آفریده است، نیکو آفرید». (سجده: ۷) و لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ؛ به راستی، انسان را در نیکوترین اعتدال آفریدیم». (تین: ۴)

دین به ما می آموزد که نظام خلقت به بهترین و زیباترین حالت برپا شده است. بنابراین، اگر موضوعی هم در دید ما ناخوشایند و نازیبا جلوه کند، باید با بینشی عمیق، واقعیت و حقیقت زیبای آن را درک کنیم؛ زیرا چه بسیارند انسان هایی که زیبایی چیزی را درک نکنند. (۱)

در فلسفه اسلامی نیز درباره اندیشه زیباتر بینی جهان بحث می شود. (۲) از این رو، فیلسوفان جمله معروفی دارند که: «لَيْسَ فِي الْإِمْكَانِ أَبَدٌ مِمَّا كَانَ؛ بدیع تر و زیباتر از آنچه در عالم یافت می شود، ممکن نیست.» برای اثبات زیبایی اندیشه «نظام احسن»، بیان آثار زیبای این اندیشه کافی است.

ص: ۵۰

۱- بقره: ۲۱۶.

۲- نهاییه الحکمه، ص ۳۸، فصل ۱۷.

اشاره

آثار زیبای اندیشه خوش بینی به نظام جهان

زیر فصل ها

اول - هم زیستی با طبیعت

دوم - صبر و رشد

اول - هم زیستی با طبیعت

اول - هم زیستی با طبیعت

وقتی به نظام احسن معتقد شدیم، هیچ موجودی را در اصل خلقت دشمن خود نمی بینیم، بلکه آنها را لازمه پیدایش این جهان می دانیم. این اندیشه به معنای حفاظت نکردن از خود در برابر حوادث و موجودات دیگر نیست، بلکه مقصود آن است که به این امور بدبین نباشیم و بدانیم که چه بسا این حوادث و موجودات برای انسان خیر نیز داشته باشند. با این اندیشه، هرگز به تخریب طبیعت و موجودات آن فکر نخواهیم کرد، بلکه می کوشیم از آنها استفاده کنیم. اگر انسان بداند که همه چیز «برای او» و «در اختیار» او آفریده شده اند، به جای فرار یا تخریب موجودات، به بهره بردن بیشتر از آنها می اندیشد و در نتیجه، سود، لذت، رشد و کمال بیشتری به دست می آورد. با این نگرش است که از زهر کشنده مار، داروی شفابخش تولید می کند و انرژی هسته ای را در موارد سودمند به کار می گیرد. همچنین از حیوان های درنده و وحشی به سبب نقش مهم آنها در اکوسیستم منطقه خود، به خوبی پاسداری می کند. شاید گفته شود که این امور در جوامع غیر دینی بهتر انجام می گیرد. پس چرا آن را نتیجه و اثر اندیشه دینی می دانید.

پاسخ این مسئله روشن است. دین پیش تر از هر کسی، از انسان خواسته است تا این امور را رعایت کند. افزون بر آن، دین، این مسئله را مقدس و در تکامل انسان ها مؤثر می داند.

زیبایی هم زیستی با طبیعت و بهره مندی از لذت های آن بسیار روشن است. اگر انسان با هر موجودی که در ابتدا به نظرش مزاحم می رسید،

مبارزه می کرد، تاکنون از طبیعت چیزی باقی نمانده بود. خوش بینی به نظام طبیعت، اندیشه ای زیباست که می تواند اثری همچون هم زیستی با طبیعت را ایجاد کند. دو آیه زیر این نگرش زیبا را بیان می کنند: «وَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَ مَا فِي الْأَرْضِ؛ وَ آنچه را در آسمان ها و آنچه را در زمین است، به سود شما رام کرد». (انبیاء: ۷۹) یا «وَ هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا؛ اوست آن کسی که آنچه در زمین است، همه را برای شما آفرید». (بقره: ۲۹)

دوم - صبر و رشد

دوم - صبر و رشد

حوادث هولناک، همواره انسان را در این جهان تهدید می کنند، ولی برخورد فکری و رفتاری انسان ها در برابر چنین مشکلاتی، متفاوت است. دین که در بردارنده برنامه سعادت مندی دنیا نیز هست، در این باره با ایجاد اندیشه خوش بینی به نظام جهان، بیشترین استفاده از چنین حوادثی را برای پیروان خود به ارمغان می آورد؛ یعنی نه تنها ایشان را از آسیب های حوادث حفظ می کند، بلکه درست از همان امور وحشت انگیز، آثاری لذت بخش و کمال آفرین به وی می رساند.

صبر که از مهم ترین کمالات انسانی و زیبایی های معنوی است، در کنار اعتقاد به نظام احسن به دست می آید. انسان مصیبت زده با وجود چنین اندیشه ای، به جای افسردگی و ناامیدی، صبر و استقامت را برمی گزیند؛ زیرا می داند که گرچه حادثه، تلخ است، ولی با صبر می توان به لذت های نهفته در آن دست یافت. چند آموزه دینی درباره صبر چنینند:

۱. بردباران، محبوب خدایند: «وَ اللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ». (آل عمران: ۱۴۶)

ص: ۵۲

۲. صبر، نصف ایمان است: «إِنَّ الصَّبْرَ نِصْفُ الْإِيمَانِ» (۱).

۳. صبر سبب پیروزی است: «إِصْبِرْ تَظْفِرْ» (۲).

۴. صبر، مشکلات را برطرف می کند: «اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ». (بقره: ۱۵۳)

صبر، اثری است زیبا برای اندیشه خوش بینی به خالق؛ زیرا هم کمال است و هم «لذت بخش» و هم پرسود. صبر، تلخ است، ولی میوه شیرینی دارد.

چهار – ایمان به معنادار بودن جهان

اشاره

چهار – ایمان به معنادار بودن جهان

«معنادار بودن جهان»، چهارمین اندیشه زیبایی است که نتیجه تبلور دین در زندگی انسان است. معنادار بودن فراماده ای، تنها در اندیشه دین داران یافت می شود؛ زیرا تهی اندیشان و پوچ گرایان، جهان را بی معنا می انگارند و ماده گرایان معنای جهان را به بن بست ماده محدود می کنند. هر دو گروه پوچ گرایان و مادی گرایان، آینده ای سرد و خاموش را انتظار می کشند.

در اثبات زیبایی اندیشه معناداری جهان باید گفت این اندیشه زیباست؛ زیرا تمام ملاک های زیبایی را داراست. زندگی بی معنا، همچون میوه بی شهد، هیچ مزه ای ندارد. نشاط، امید و هیجان که عناصر لذت بخش زندگی هستند، تنها در سایه معناداری به دست می آیند. پوچی و بی هدفی، کام انسان پوچ گرا را تلخ می کند.

ص: ۵۳

۱- میزان الحکمه، ج ۶، ص ۲۹۶۰. سخن از پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله است.

۲- میزان الحکمه، ج ۶، ص ۲۹۶۶. سخن از امام علی علیه السلام است.

مادی گرا نیز فنا و نابودی خود و جهان را مانع دست یابی به لذت های جاوید برای خود قرار داده است. بنابراین، پوچ گرا لذت نمی برد و مادی گرا نیز لذتش محدود است. تنها دین دار از لذت های مادی و معنوی بهره مند خواهد شد.

سودهایی که معناداری جهان به انسان می رساند، بسیار زیاد است که در بررسی آثار این اندیشه بیان می شوند. «تناسب» اجزا را نیز در این اندیشه باید یافت؛ زیرا هم با فطرت جاودان خواه انسان هم خوانی دارد و هم با واقعیت های خارجی. افزون بر اینکه با اجزای اندیشه های عقلانی بشر از جمله وجود خالق (عدالت خالق) و احسن بودن نظام خلقت نیز تناسب دارد.

«کمال» بودن این اندیشه برای آن است که با فطرت انسان هم خوانی دارد. همچنین با دلایل عقلی تأیید می شود. پس با توجه به ملاک های زیبایی می گوئیم که اندیشه معنادار بودن جهان زیباست.

آثار زیبای اندیشه معناداری جهان

اشاره

آثار زیبای اندیشه معناداری جهان

از آنجا که زیبایی اثر، دلیل بر زیبایی مؤثر است،^(۱) بیان آثار زیبا برای معنادار بودن جهان، زیبایی این اندیشه را ثابت می کند. چهار اثر این اندیشه عبارتند از:

اول - ارزشمندی

اول - ارزشمندی

ارزش نهادن به جهان هستی و موجودات آن به ویژه انسان، از آثار اعتقاد به معنادار بودن جهان است. در این اندیشه، هیچ چیز، حتی

ص: ۵۴

۱- بنا بر قاعده سنخیت علت و معلول. نک: نهایه الحکمه، ص ۱۶۶.

موجودات ساده، بی ارزش نیستند، بلکه همگی اجزای جهانی هدفمند را تشکیل می دهند. می دانیم که رتبه وجودی انسان، از موجودات بالا-تر دیگر است. از این رو، موجودات دیگر، برای انسان(۱) و در اختیار(۲) او هستند. فردی که جهان در نظرش ارزشمند است، لذت بیشتری می برد. بنابراین، «ارزشمندی»، اثری زیبا برای اندیشه معناداری جهان است.

خداوند در قرآن کریم درباره ارزشمندی جهان و نیز معنادار بودن آن می فرماید: «وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا؛ و آسمان و زمین و آنچه را میان این دو هست، به باطل نیافریدیم». (ص: ۲۷)

دوم - رفع سرگردانی

دوم - رفع سرگردانی

دین در آموزه زیبای معنادار بودن جهان، مبدأ و مقصد انسان را زیبایی مطلق معرفی می کند: «إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ؛ ما از آن خدا هستیم و به سوی او باز می گردیم.» (بقره: ۱۵۶) بدین ترتیب، آدمی از هر گونه سرگردانی دور می شود. سرگردانی و بی هدفی از مهم ترین عوامل شکست به شمار می رود؛ زیرا در این حالت، انسان نمی داند به کجا می رود، برای چه حرکت می کند و چه باید بکند.

سوم - ضمانت اخلاق

سوم - ضمانت اخلاق

یکی از مهم ترین بحث های مکتب های اخلاقی، «ضمانت اخلاق» است. به این معنا که از چه راهی می توان اجرای نظریه ها (باید و نبایدها)ی اخلاقی یک مکتب را تضمین کرد. در این میان، دین که برترین

ص: ۵۵

۱- انبیاء: ۷۹.

۲- بقره: ۲۹.

مکتب اخلاقی را معرفی می کند، باور داشتن به معنادار بودن جهان را پیش روی ما می نهد. انسان معتقد به این اندیشه، به معاد ایمان دارد؛ جایی که هدف های خلقت در آنجا برآورده و استعداد های انسان شکوفا می شود.

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ. (زلزله: ۷ و ۸)

پس هر که هم وزن ذره ای نیکی کند، [نتیجه] آن را خواهد دید و هر که هم وزن ذره ای بدی کند، [نتیجه] آن را خواهد دید.

بنابراین، «امید» به دست آوردن پاداش الهی، ضمانت انجام دادن زیبایی ها (بایدها) و ترس از عذاب اُخروی، ضمانت ترک زشتی ها (نبایدها) است. این ضمانت چنان کاربردی است که در همه حالت ها، حتی در خلوت ترین مکان ها نیز کارآمد خواهد بود. اندیشه معناداری جهان از زیباترین اندیشه هاست؛ زیرا با وجود آن، جامعه ای اخلاقی پدید می آید و زشتی ها از آن برچیده می شوند.

چهارم - پاسخ به «جاودانی خواهی» انسان

چهارم - پاسخ به «جاودانی خواهی» انسان

بی شک، انسان، جاودانی خواه است. با درک اندیشه معناداری جهان، این صفت ارضا می شود؛ زیرا باز هم برای رسیدن به آن باید به معاد که سرایی جاوید و همیشگی است، ایمان داشت. دین دار، هدف خلقت را پرداختن به امور مادی و سپس فانی شدن نمی داند، بلکه بر این باور است که مرگ، انتقال از دنیا و ورود به جهان آخرت است. بنابراین، جاودانه ماندن را به معنای واقعی، نه وهمی و خرافی می پذیرد؛ امری که بی دینان هرگز نمی توانند به درستی به آن پاسخ دهند. آنان، مرگ را پایان زندگی خود می دانند. قرآن از زبان ایشان می گوید: «أَ إِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَ إِذَا

لَمَبْعُوْثُوْنَ؟ آیا چون مُردیم و خاک و استخوان های [خُرد] گردیدیم، آیا به راستی برانگیخته می شویم؟» (صافات: ۱۶)

پاسخ به جاودانه خواهی فطرت از آن نظر زیباست که با فطرت و خلقت انسان متناسب است و لذت بیشتری به او می بخشد.

با بیان چهار اثر زیبا برای اندیشه معنادار بودن جهان، به روشنی به زیبایی خود این اندیشه نیز پی می بریم. این همه از آثار پربرکت و زیبای دین در حوزه اندیشه انسان است.

پنج - مزرعه اندیشی دنیا

اشاره

پنج - مزرعه اندیشی دنیا

رسول الله فرموده است: «الْدُّنْيَا مَرْعَةٌ الْأَخْرَجُ؛ دنیا کشتگاه آخرت است.»^(۱) پنجمین اندیشه، «مزرعه اندیشی دنیاست».

در این بینش اعتدالی، دنیا، نه منفی است و نه هدف، بلکه مزرعه ای است که ثمره آن در آخرت برداشت می شود. بینش «منفی نگر» به دنیا، انکار زیبایی های دنیوی را در پی دارد. «مادی نگر» نیز جفای به زیبایی و محدود ساختن آن به ارزش های مادی است. پس این دو اندیشه افراطی و تفریطی، هر دو نازیبا و مردود هستند، ولی «مزرعه اندیشی» نسبت به دنیا که از دست آوردهای فکری دین است، اندیشه ای زیبا و مطلوب به شمار می رود؛ زیرا با جمع کردن هر دو نوع زیبایی (مادی - معنوی)، بیشترین لذت ها را دربردارد.

ص: ۵۷

اشاره

آثار زیبای «مزرعه اندیشی دنیا»

زیر فصل ها

اول - تلاش در دنیا

دوم - آزادگی

سوم - کنترل غریزه ها

چهارم - مقدم داشتن آخرت بر دنیا

اول - تلاش در دنیا

اول - تلاش در دنیا

آن که دنیا را مزرعه آخرت؛ یعنی زندگی ابدی خود می داند، از رکود و سستی می پرهیزد. حتی اگر همه دنیا را به دست آورد، باز هم به تلاش خود ادامه می دهد؛ زیرا هدفش به دست آوردن دنیا نیست، بلکه آخرت را می خواهد. در مقابل، تلاش دو گروه افراطی (منفی نگر به دنیا) و تفریطی (مادی گرا)، متوقف یا محدود می شود؛ زیرا منفی نگر، دنیا را چنان زشت و نازیبا می پندارد که علاقه ای به تلاش نشان نمی دهد و مادی گرا نیز پس از فراهم شدن اسباب آسایش، از تلاش باز می ایستد. بنابراین، «مزرعه بینی» دنیا، تلاش و آبادگری را در پی دارد. رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم می فرماید: «أَعْظَمُ النَّاسِ هَمًّا الْمُؤْمِنُ يَهْتَمُّ بِأَمْرِ دُنْيَاةٍ وَأَمْرِ آخِرَتِهِ؛ باهمت ترین مردم، مؤمن است که به کار دنیا و آخرت خود (هر دو) اهتمام می ورزد».^(۱)

دوم - آزادگی

دوم - آزادگی

آزادی به معنای رهایی از بند ماده، از والاترین کمالات انسان به شمار می رود و تنها در سایه آموزه های دینی به ویژه «مزرعه اندیشی دنیا» به دست می آید. انسانی که دنیا را گذرگاه و نه منزل گاه، مزرعه و نه جایگاه ابدی می داند، هرگز خود را اسیر ماده نمی کند، ولی مادی گرایان، عقل و فهم خود را به اسارت نفس درآورده اند و نمی توانند ورای ماده را بنگرند. امام علی (ع) می فرماید: «كَمْ مِنْ عَقْلٍ أَسِيرٍ تَحْتَ هَوَى أَمِيرٍ؛ و چه بسا عقل که اسیر هوس می است که فرمان رواست».^(۲)

١- ميزان الحكمه، ج ٤، ص ١٧٤٢.

٢- نهج البلاغه، حكمت ٢١١.

اندیشه مزرعه بودن دنیا، غریزه ها و کارهای انسان را کنترل می کند. آنچه در میان حالت های روحی و رفتاری انسان زیباست، همین اعتدال است و افراط و تفریط، زشت به شمار می رود. حرص، بخل، خشم و بحران های روحی و روانی، همگی در پرتو این اندیشه کنترل می شوند. در نتیجه، صاحب اندیشه مزرعه بینی دنیا، هم از لذت های دنیوی و هم از لذت های اخروی بهره مند می شود. او با کنترل غریزه ها از آسیب های لجام گسیختگی آنها در امان می ماند. امام علی (ع) در وصف پرهیزکاران فرمود:

دنیای زودگذر و آخرت دیرپای را به دست آوردند. با اهل دنیا در دنیایشان شریک شدند و به بهترین گونه زندگی کردند. از بهترین خوردنی های آن خوردند و از دنیا همان بهره ای را بردند که توانگران خوش گذران می برند. آن گاه با توشه ای که آنان را به مقصد می رساند و با تجارتی پرسود از دنیا رفتند... (۱)

چهارم - مقدم داشتن آخرت بر دنیا

چهارم - مقدم داشتن آخرت بر دنیا

چهارمین اثر مزرعه بینی دنیا، مقدم داشتن آخرت بر دنیا است. چنین شخصی هرگز در دنیا و زیبایی آن توقف نمی کند، بلکه از آنها برای رسیدن به آخرت استفاده می کند. بنابراین، تفکر تعارض دنیا با آخرت، هرگز صحیح نیست. تعارض در «توقف و دل بستگی به دنیا» و «حرکت به سوی آخرت» است. حال اگر دنیا را مزرعه و پل ارتباطی خود با آخرت

ص: ۵۹

دیدیم، هرگز در آن نمی مانیم، بلکه از آن برای حرکت به سوی آخرت استفاده می کنیم؛ زیرا هیچ کس پل را از منزل گاه نمی گیرد، بلکه آن را گذرگاه مقصد قرار می دهد. تقدم آخرت بر دنیا زیباست؛ زیرا زیبایی آخرت (معقول) به علت تجردش، شدیدتر، لذت بخش تر و جاوید است. بنابراین، هر که آخرت را مقدم بدارد، در واقع، هر دو زیبایی (دنیوی - اخروی) را داراست: «لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَ لِّدَارِ الْآخِرَةِ خَيْرٌ؛ برای کسانی که در این دنیا نیکی کردند، [پاداش] نیکویی است و بی شک، سرای آخرت بهتر است». (نحل: ۳۰)

در گفتار امام علی (ع) آمده است:

اگر دین (و آخرت) را تابع دنیای خود کنی، دین و دنیا هر دو از میان می روند و در آخرت از زیان کاران خواهی بود، ولی اگر دنیای خود را تابع دینت کنی (آخرت را بر دنیا مقدم بدانی)، دین و دنیا هر دو را به دست آورده ای و در آخرت از رستگاران خواهی بود. (۱)

ب) زیباندیشی درباره انسان

اشاره

ب) زیباندیشی درباره انسان

انسان بخشی از جهان هستی است و زیباندیشی درباره جهان هستی که در بخش نخست گفته شد، شامل او نیز می شود، ولی به دلیل اهمیت و جایگاه ویژه انسان در جهان هستی، اندیشه های دینی درباره او را جداگانه می آوریم تا شاهد تفصیل تبلور زیبایی های دین در مورد برترین موجود خاکی باشیم. دین، جایگاه انسان را در نظام جهان، بلندمرتبه می داند.

ص: ۶۰

از این رو، اجازه نمی دهد که خود را در مرحله ای زمین گیر کند. برخی زیبا اندیشی های دین درباره انسان عبارتند از:

یک - انسان، جانشین خداست

یک - انسان، جانشین خداست

دین، بلندترین «جایگاه واقعی»، یعنی جانشینی خدا را به انسان می دهد: «وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً؛ و چون پروردگار تو به فرشتگان گفت: من در زمین جانشینی خواهم گماشت». (بقره: ۳۰)

ارزش این مقام، وقتی برای ما روشن می شود که خداوند را هر چند اندک بشناسیم؛ زیرا ارزش هر جانشین به جایگاه و ارزش فرمانده او بستگی دارد. با توجه به این مطلب می گوئیم که چون خداوند سبحان، ارزشمندترین موجود هستی، بلکه پدیدآورنده تمام هستی و ارزش های آن است، جانشین او نیز مقامی بس والا دارد.

شاید گفته شود برخی مکتب ها همچون اومانیسم، برای انسان مقامی بالاتر از دین در نظر گرفته اند. در پاسخ به این شبهه باید گفت تفاوت جایگاه دینی برای انسان با بینش مکتب های دیگر، واقعی بودن جایگاه انسان در بینش دینی و وهمی بودن آن را در نگرش آن مکتب ها بیان می کند. ما در خیال خود می توانیم حتی انسان را پروردگار دیگران بدانیم، همان گونه که فرعون چنین ادعا می کرد،^(۱) ولی می دانیم که چنین پنداری، غیر واقعی است. بی شک، دین، بالاترین جایگاه واقعی را برای انسان در نظر گرفته است.

ص: ۶۱

۱- محمود رجبی، انسان شناسی، انتشارات مؤسسه آموزشی امام خمینیه، ۱۳۸۱، چ ۵، ص ۹۷.

در اندیشه دینی، انسانی که خود را جانشین خدا می داند، هرگز به پایین تر از آن راضی نخواهد شد و ساحت خود را از امور زشت حفظ می کند.

زیبایی این اندیشه (انسان جانشین خداست) با توجه به جایگاه خداوند روشن می شود. می دانیم که خداوند سبحان، آفریننده و پرورش دهنده کل هستی است. بنابراین، جانشینی او نیز به معنای پیدا کردن چنین جایگاهی است. پروردگار بزرگ در حدیثی قدسی، نتیجه عبادت خود را بخشیدن ولایت تکوینی به انسان معرفی می کند^(۱) و بارها به این وعده خود، درباره عابدان مخلص عمل کرده است. شفای بیماران، خبر دادن از آینده و گذشته، تصرف در موجودات و حتی زنده کردن مردگان، همه و همه از نشانه های ولایت تکوینی است. بزرگان شمار زیادی از این کرامت ها را آورده اند.

دو - انسان، آزاد است

دو - انسان، آزاد است

امام علی (ع) فرمود: «لَا تُكُونَنَّ عَبْدَ غَيْرِكَ وَقَدْ جَعَلَكَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ حُرًّا؛ هرگز بنده دیگری نباش، در حالی که خدا تو را آزاد آفریده است.»^(۲) دین، آزادگی و آزادی را به معنای درست آن به انسان هدیه می کند. آزادی مطلوب همه انسان هاست و هیچ کس تاکنون نتوانسته است آن را انکار کند؛ زیرا با مخالفت عمومی و فطری روبه رو می شود. تنها کاری که مخالفان آزادی، به

ص: ۶۲

۱- حسن شیرازی، سخن خدا، ترجمه: ذکراالله احمدی، تهران، خزر، ۱۳۶۲، چ ۲، ص ۱۴۶.

۲- نهج البلاغه، نامه ۳۱.

معنای درست آن انجام داده اند، تحریف معنای آن است. بنابراین، آزادی در معنای حقیقی اش، واژه ای ترور شده است. (۱)

دین به انسان اعلام می کند که تو آزادی و معنای حقیقی آزادی در عروج از ماده به فراماده نهفته است. از این رو، آزادی دینی گسترده‌تری دارد؛ یعنی محدودیت های دینی به مراتب کمتر از محدودیت هایی است که طرفداران آزادی به معنای بی بند و باری بر انسان تحمیل می کنند؛ زیرا در آزادی حیوانی و بی بند و باری، انسان تمام وجود خود حتی عقل - این موجود ملکوتی و مجرد - را زیر فرمان هوا و هوس درمی آورد و در خدمت غریزه های حیوانی به کار می گیرد. در نتیجه، خود را به لذت ها و زیبایی های مادی آن هم نه از نوع انسانی، بلکه حیوانی اش محدود می کند. در مقابل، شخص دین دار با اینکه از همه لذت ها و زیبایی های حلال دنیا بهره می برد، خود را به ماده، محدود و اسیر هوا و هوس نمی کند، بلکه روح را از همه امور مادی آزاد می کند.

بی شک، پیروی از طاغوت و باطل، انسان را به مرحله حیوانی می کشاند (۲) و او را در منطقه بسیار محدود حیوانی آزاد می گذارد. بنابراین، آزادی حیوانی به مراتب محدودتر از آزادی دینی و انسانی است. اندیشه «آزاد بودن انسان» تنها در سایه دین به دست می آید؛ چون انسان این اندیشه را از هر مکتب یا هر شخص دیگری بگیرد، پای بند اوست. این، خود، نوعی اسارت در برابر غیر خداست که با آزادی حقیقی هم خوانی

ص: ۶۳

۱- نهج البلاغه، نامه ۳۱.

۲- اعراف: ۱۷۹.

ندارد. انسانی آزاد است که از کسی به جز خدا فرمان نگیرد.

آزاد اندیشی درباره انسان، کمال است؛ یعنی شرط اول صعود به مقام انسان بودن، رها ساختن خود از قید و بند حیوانی است. این مهم در نتیجه همین اندیشه به دست می آید. «فایده و لذت» نیز از نوع انسانی و معنوی آن در پی این اندیشه نصیب انسان می شود. انسان تا خود را از وابستگی های مادی آزاد نکند، نمی تواند لذت ایثار، انفاق و بخشش را درک کند.

انسان آزاد، هرگز تن و روح خود را اسیر هوا و هوس نمی سازد و در پی این اندیشه به شجاعت دست می یابد. او از هیچ قدرتی، به جز خدا نمی ترسد و به هیچ کس به جز خدا امید ندارد. عزت و سربلندی، پیروزی و استواری، جهاد و مبارزه، همه و همه از دیگر آثار این اندیشه اند. نمونه برجسته آزادمرد دینی در زمان کنونی حضرت امام خمینی رحمه الله بود که در نتیجه همین اندیشه توانست در مبارزه با ابرقدرت های زمانه پیروز شود.

سه - انسان، دو بعدی است

سه - انسان، دو بعدی است

دین با «تک بعد» نگرى درباره انسان مخالف بوده و بر این باور است که او دو بعد دارد: روحانی و جسمانی. (۱) چنین نگرشی، این اندیشه را در ذهن انسان ایجاد می کند که ارزش تو بالاتر از آن است که همه وجودت همین جسم خاکی باشد.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِى قَرَارٍ مَّكِينٍ ثُمَّ

ص: ۶۴

۱- محمدتقی مصباح یزدی، نقد و بررسی مکاتب اخلاقی، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینیه، ۱۳۸۴، چ ۱، ص

خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ
الْخَالِقِينَ. (مؤمنون: ۱۲ - ۱۴)

و به یقین، انسان را از عصاره ای از گِل آفریدیم. سپس او را [به صورت] نطفه ای در جایگاهی استوار قرار دادیم. آن گاه نطفه را به صورت علقه [آویزک] درآوردیم. پس آن علقه را [به صورت] مضغه گردانیدیم و آن گاه مضغه را استخوان هایی ساختیم. سپس استخوان ها را با گوشتی پوشانیدیم. آن گاه [جنین را در] آفرینشی دیگر (با اعطای روح) پدید آوردیم. آفرین باد بر خدا که بهترین آفرینندگان است.

برای اثبات روح و دو ساحتی بودن انسان، دلیل های زیادی همچون خواب های صادقانه، تله پاتی، ارتباط با ارواح و حس فطری آورده شده است. گرچه عده ای، جنبه دوم انسان را مرحله ای از جسم و مادی بودن او می دانند،^(۱) ولی واقعیت، همان آموزه دینی است که با دلیل های تجربی و عقلی نیز تأیید شده است. البته ما در اینجا در پی اثبات آن نیستیم. به طور کلی، اعتقاد به دو بعدی بودن انسان و وجود روح، اندیشه ای زیبا است؛ زیرا هم با اجزای واقعی وجود انسان متناسب است (که در جای خود با دلیل های عقلی - تجربی و دینی اثبات شده است) و هم «فایده و لذت» بیشتری به دست می آید. در سایه این اندیشه، انسان، خود را فناشدنی نمی بیند، بلکه خود را مسافری می داند که به ناچار چند صباحی باید در قالب تن بماند.

حجاب چهره جان می شود غبار تنم

خوشا دمی که از آن چهره، پرده برفکنم

ص: ۶۵

۱- نک: انسان شناسی، صص ۸۶ - ۱۰۷.

چنین قفس نه سزای چو من خوش الحانی است

روم به گلشن رضوان که مرغ آن چمنم (۱)

در نتیجه این تفکر، انسان می کوشد تا عقل و استعدادهای انسانی خود را شکوفا سازد. از این رو، افزون بر لذت های جسمی، از نوع روحانی آنها نیز سود می برد.

چهار - انسان، بنده خداست

چهار - انسان، بنده خداست

چهارمین اندیشه زیبا که دین در معرفی انسان به بشر هدیه می دهد، آن است که انسان با آن همه شکوه (جانشینی خدا، آزادی، شرافت بر آفریدگار دیگر و...) در برابر خالق هستی، فقیر است. بی شک، احساس بندگی در نهاد همه انسان ها نهفته است، ولی آنچه سبب تفاوت رفتاری انسان ها در برخورد با بندگی می شود، انحراف یا اشتباه در تشخیص مصداق معبود است. البته برخی نیز در مقابل اصل بندگی تکبر می ورزند و خود را به هیچ کس مدیون نمی دانند. این در حالی است که خداوند در قرآن فرموده است: «ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ؛ این است پروردگار شما، هیچ معبودی جز او نیست. آفریننده هر چیزی است. پس او را پرستید.» (انعام: ۱۰۲) یا «وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ؛ و در حقیقت، در میان هر امتی، فرستاده ای برانگیختیم [تا بگوید:] خدا را پرستید و از طاغوت (فریبگر) پرهیزید.» (نحل: ۳۶)

زیبایی این اندیشه، با تفسیر معنای «عبادت» روشن می شود. عبادت خدا؛ یعنی پذیرش ولایت و سرپرستی حکیمی مطلق. از این رو، انسان با

ص: ۶۶

عبادت خدا، به سوی سرچشمه همه کمال‌ها و زیبایی‌ها حرکت می‌کند. عبادت، پیوند موجودی مخلوق و محدود را با خالق نامحدود ممکن می‌کند. انسان هر چه به خدا نزدیک‌تر شود، رشد و تکامل بیشتری می‌یابد. از سوی دیگر، خدا منشأ همه خوبی‌ها و برکت‌هاست. بنابراین، هر که به او نزدیک‌تر شود، سود بیشتری می‌برد.

«قرب به خدا»، هدف عبادت به شمار می‌رود و معنای آن «خداگونه» شدن است؛ زیرا کسی به خدا نزدیک است که صفت‌های الهی را در خود ایجاد کند و هر کس صفات الهی را دارا شد، به میزان ظرفیت خود، خداگونه است. این واقعیت را امام صادق (ع) در قالب حدیثی زیبا بیان می‌کند: «الْعُبُودِيَّةُ جُوهْرَةٌ كُنْهَهَا الرُّبُوبِيَّةُ؛ عبادت کردن خدا، گوهری است که باطنش رسیدن به قرب ربوبی است.»^(۱) بنابراین، «کمال»، فایده و لذت بیشتر در چیزی است که انسان را به خالق هستی «نزدیک‌تر» کند و بر اثر این نزدیکی، به مقام جانشینی خدا و خداگونه شدن برساند. اندیشه «عبادت خدا»، اندیشه‌ای زیباست؛ زیرا معیارهای زیبایی را داراست. برخی از این آثار عبارتند از: رشد و تکامل، دوری از زشتی‌هایی مانند تکبر، ستم و حیوانی شدن. آزادی از اسارت هوا و هوس و تمام طاغوت‌ها و رسیدن به مقام بسیار والای جانشینی خدا.

ص: ۶۷

۱- عبدالرزاق گیلانی، مصباح الشریعه، تهران، کتاب فروشی صدوق، ۱۳۶۰، چ ۲، ص ۵۳۶.

به راستی کدام زندگی زیباست؛ رسیدن به این همه درجه ها که در سایه بندگی خدا به دست می آید یا بردگی ماده و محروم شدن از لذت های معنوی؟

کیمیایی است عجب بندگی پیر مغان

خاک او گشتم و چندین درجام دادند

انسانی که از عبودیت الهی سر باز زند، چون خود را در ماده محدود کرده است، از لذت های معنوی محروم می ماند. چنین فردی از پیروی پروردگار خارج می شود و به اسارت نفس و شیطان درمی آید. تمام زشتی های رفتار انسان ها در طول تاریخ، مانند قتل ها، جنایت ها و فتنه ها همگی از همین مسئله سرچشمه می گیرد؛ چون انسانی که خود را بنده خدا می داند، هرگز از دستور او سرپیچی نمی کند و خداوند به جز زیبایی به چیزی دستور نمی دهد و به جز زشتی از چیزی باز نمی دارد.

قرآن کریم برای انسان هایی که از عبادت خدا سرپیچی می کنند، افزون بر عقاب اخروی، در همین دنیا نیز زندگی سختی را قرار داده است:

وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى. (طه: ۱۲۴)

و هر کس از یاد من دل بگرداند، در حقیقت، زندگی تنگ [و سختی] خواهد داشت و روز رستاخیز او را نابینا محسوس می کنیم.

ص: ۶۸

اشاره

ج) زیبا اندیشی درباره خانواده

زیر فصل ها

یک - خانواده، نهادی مقدس است

دو - زن، مکمل مرد است

یک - خانواده، نهادی مقدس است

اشاره

یک - خانواده، نهادی مقدس است

احترام به نهاد کوچک خانواده از اندیشه تقدس بخشی دین به این نهاد، سرچشمه می گیرد. دین به پیروان خود می آموزد که درباره خانواده زیبا بیندیشند و زیبا رفتار کنند. تأثیر خانواده را در تربیت درست انسان ها نمی توان نادیده گرفت. دین با در نظر گرفتن مقامی والا برای انسان، سفارش می کند که کانون خانواده را گرم نگه دارد تا نخستین مرکز تربیتی خلیفه الله، از هرگونه آسیب در امان بماند. مجموعه آموزه هایی که دین به وسیله آنها این اندیشه زیبا (تقدس خانواده) را می آفریند، عبارتند از:

اول - ازدواج، امری مطلوب و مورد تأکید خداوند است

پیامبر اسلام می فرماید:

مَا بُنِيَ فِي الْإِسْلَامِ بِنَاءٌ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنَ التَّزْوِيجِ. (۱)

در اسلام، هیچ کانونی محبوب تر و ارجمندتر از ازدواج، نزد خداوند عزوجل بنا نشده است.

دوم - ازدواج مشروع، تضمین کننده بقای نسل پاک بشر است

امام رضا (ع) فرمود:

زنا به علت مفاسدی که در بردارد، مانند قتل نفس، از میان رفتن و مخدوش شدن اصل و نسب، ترک تربیت کودکان، تباه شدن موضوع ارث و میراث و امثال این مفاسد، حرام شده است. (۲)

سوم - ازدواج سبب یافتن به کمالات معنوی است

ص: ۶۹

۱- میزان الحکمه، ج ۴، ص ۲۲۴۸.

۲- میزان الحکمه، ج ۴، ص ۲۲۶۶.

رسول خدا (ع) فرمود: «مِنْ تَزْوِجِ فَقَدْ أُعْطِيَ نِصْفَ الْعِبَادَةِ؛ هر که ازدواج کند، نصف (مراحل) عبادت به او عطا شده است.» (۱)

چهارم - خدمت به خانواده سبب پاداش است

حضرت محمد صلی الله علیه و آله : «فَإِنْ خِيَارَكُمْ خِيَارُكُمْ لِأَهْلِهِ؛ همانا بهترین شما کسی است که برای خانواده اش بهتر باشد.» (۲)

پنجم - خداوند به خانواده توجه دارد

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً. (روم: ۲۱)

و از نشانه های او اینکه از (نوع) خودتان، همسرانی برای شما آفرید تا به آنها آرام گیرید و میانتان دوستی و رحمت نهاد.

این آموزه ها و ده ها آموزه های دیگر دینی، اندیشه «مقدس بینی خانواده» را در ذهن انسان تولید می کند.

آثار زیبای این اندیشه، بهترین دلیل بر زیبایی آن است. برخی از این آثار عبارتند از: آرامش که زیربنای همه لذت ها و زیبایی ها است؛ بقای نسل پاک بشر که پاکی نسل بشر نقش مهمی در مسائل تربیتی و اجتماعی دارد؛ تربیت و رشد صحیح کودکان؛ ایجاد محیطی پر از صفا و صمیمیت برای برآورده شدن حس محبت؛ حفظ عفت و پاک دامنی برای مرد و زن و به دست آوردن خشنودی خداوند بزرگ و رحمت او. باید دانست که این آثار هرگز در ولنگاری خانوادگی و بی بند و باری جنسی به دست نمی آیند.

ص: ۷۰

۱- میزان الحکمه، ج ۴، ص ۲۲۵۰.

۲- میزان الحکمه، ج ۵، ص ۲۲۱۳.

دو - زن، مکمل مرد است

نوع نگاه به زن در جوامع گوناگون، متفاوت بوده است. در یونان قدیم، زن به عنوان کالای تجارتي در بازارها خرید و فروش می شد. او پس از مرگ شوهر، حق زندگی نداشت.

در روم نیز پدر خانواده حق داشت دخترش را بفروشد و حتی او را بکشد. این حق، پس از ازدواج، به شوهر که مالک زن بود، منتقل می شد. در استرالیا، با زنان مانند حیوانات اهلی رفتار می کردند. برای نمونه، هنگام قحطی، آنان را می کشتند و می خوردند. در میان یهودیان، زن بخشی از ارث پدر به شمار می آمد. (۱)

در عربستان پیش از اسلام، از ترس اینکه مبادا دختران در جنگ ها به دست دشمن بیفتند و برای دشمن، فرزند بیاورند، آنها را زنده به گور می کردند. (۲) بعضی از آنها، از ترس فقر، دختران خود را می کشتند (۳) یا چون زن ها در جنگ شرکت نداشتند، آنان را از ارث محروم می کردند. (۴) حتی آنان را مانند بخشی از دارایی هایشان، به ارث می بردند. (۵) گاهی هم برای به دست آوردن پول، آنان را به فحشا و می داشتند. (۶)

ص: ۷۱

۱- تورات، سفر تکوین، ۳۵/۱۷، به نقل از: عبدالکریم بی آزار شیرازی، رساله نوین، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۵، ج ۱۶، ج ۳، ص ۱۷.

۲- نحل: ۵۸ و ۵۹.

۳- اسراء: ۳۱.

۴- نساء: ۷.

۵- نساء: ۱۹.

۶- رساله نوین، ج ۳، صص ۱۷ - ۴۱.

اسلام به همه این عادت های زشت پشت پا زد و درباره حقوق زنان، انقلابی زیبا در حوزه «نگرش و رفتار» ایجاد کرد. برخی از این نگرش ها و رفتارها عبارتند از:

۱. زن، مکمل مرد است و از یک جنس و پاره تن اوست: «خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَ خَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا...؛ شما را از «نفس واحدی» آفرید و جفتش را [نیز] از او آفرید.» (نساء: ۱) یا «هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ؛ آنان برای شما لباسی هستند و شما برای آنان لباسی هستید.» (بقره: ۱۸۷)

۲. زنان همانند مردان می توانند عبادت کنند و هر که باتقوا بود، نزد خدا محترم تر است (چه زن باشد و چه مرد). این نگرش برخلاف برخورد مسیحیان است که خواندن کتاب های مقدس را برای زنان تحریم کرده بودند. (۱) یهودیان نیز ورود زنان را به معبد ممنوع می دانستند. خداوند در قرآن فرموده است: «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ.» (غافر: ۴۰) «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ؛ در حقیقت، ارجمندترین شما نزد خدا، پرهیزکارترین شماست.» (حجرات: ۱۳)

۳. مهریه زنان را از روی محبت به خودشان پرداخت کنید. این آموزه برخلاف روش معمول آن زمان بود که مبلغی را به والدین او می دادند: «وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدَقَاتِهِنَّ نِحْلَهُ؛ و مهر زنان را به عنوان هدیه ای از روی طیب خاطر به ایشان بدهید.» (نساء: ۴)

ص: ۷۲

۱- عبدالفتاح طباره، روح الدین الاسلامی، ص ۳۴۵، به نقل از: رساله نوین، ج ۳، ص ۱۹.

۴. در مقابل فرهنگ های دیگر که زن را مالک هیچ مالی نمی دانستند، قرآن می گوید که زن صاحب اختیار دست آوردهای خویش است:

لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبُواْ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَ. (نساء: ۳۲)

برای مردان از آنچه [به اختیار] به دست آورده اند، بهره ای است و برای زنان [نیز] از آنچه [به اختیار] کسب کرده اند، بهره ای است.

این در حالی است که در انگلستان، تا سال ۱۸۷۰، در آلمان تا سال ۱۹۰۰، در سوئیس تا سال ۱۹۰۷ و در ایتالیا تا سال ۱۹۱۹، زنان مالک شناخته نمی شدند. (۱)

۵. زن همانند مرد حق دارد در امور اجتماعی و سیاسی شرکت کند. خداوند در قرآن فرموده است: «وَالْمُؤْمِنَاتُ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ». (توبه: ۷۱)

یا در آیه ۱۲ سوره ممتحنه به پیامبر دستور می رسد با زنان نیز بیعت کن. (فَبَايَعْنَهُنَّ)

۶. با زنان به انصاف و خوش رفتاری برخورد کنید، نه با اهانت و زورگویی.

پیامبر اسلام در آخرین پیام خود به مسلمانان فرمود:

ای مردم! بانوان شما بر شما حقوقی دارند و شما نیز بر آنان حقوقی دارید. من به شما سفارش و وصیت می کنم که به زنان نیکی کنید؛ زیرا آنان امانت های الهی در دست شما هستند و با قوانین الهی بر شما حلال

ص: ۷۳

شده اند. (۱)

بدین ترتیب، زیبایی نگرش و رفتار اسلام درباره زن آشکار می شود. این همه زیبایی درباره رعایت حقوق زن، در هیچ فرهنگی یافت نمی شود. «مکمل مرد بودن»؛ «مالک اموال خود»؛ «شایسته برخورد نیک»؛ «امانت الهی»، همگی از جنبه های زیبایی اندیشه های دینی در مورد زن است.

د) زیباندیشی در اجتماع

اشاره

د) زیباندیشی در اجتماع

زیر فصل ها

یک - حاکمیت اجتماعی از آن خداست

دو - تکامل انسان در گرو تکامل اجتماع است

سه - نژاد موجب برتری نیست

چهار - برترین های اجتماع

پنج - ضعیف بینی باطل

شش - حکومت متحده جهانی

یک - حاکمیت اجتماعی از آن خداست

یک - حاکمیت اجتماعی از آن خداست

«خدا محور» در حوزه حاکمیت اجتماعی، اندیشه ای است که دین می خواهد آن را به پیروان خود منتقل کند. آنجا که خداوند می فرماید: «إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ يَنْقُصُ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ»؛ فرمان جز به دست خدا نیست که حق را بیان می کند و او بهترین داوران است». (انعام: ۵۷)

ادعای حاکمیت و دلیل آن را در این آیه این گونه می خوانیم که تنها خداوند حاکم امور است؛ چون او حق را از باطل جدا می کند و او بهترین جداکنندگان است. یکی از مهم ترین صفت ها برای حاکم جامعه است که به هیچ شبهه ای از باطل آلوده نشود و بر اساس عدالت قضاوت کند.

برای اثبات حاکمیت الهی، می توان دو دلیل را بیان کرد:

دلیل اول اینکه تنها خداوند شرایط حاکمیت را داراست؛ زیرا مهم ترین ملاک های حق حاکمیت عبارتند از: علم و تدبیر، قدرت و حکمت، عدالت و حقانیت. ناگفته پیداست که علم و قدرت خدا، بی نهایت است. (۲)

ص: ۷۴

۱- ابن هشام، السیره النبویه، بیروت، دار الاحیاء التراث العربی، ج ۴، ص ۲۵۱.

۲- نک: تفسیر نمونه، ج ۵، ص ۲۶۴.

او هیچ انگیزه ای برای ستم به زیردستان ندارد و اصل حق، اوست. (۱) او در تدبیر و حکمت، کامل است. از این روست که عقل به پذیرش حکم و مدیریت او در جامعه حکم می کند. قرآن نیز به این اعتراف اشاره دارد. (۲)

دومین دلیل برای اثبات حاکمیت خداوند بزرگ بر امور جهان از جمله جوامع بشری، مالکیت مطلق او بر همه موجودات است. دین به ما می آموزد که مالک انسان و هر موجود دیگر، خداست؛ زیرا همه آفریده های اویند. از این رو، حکومت بر ایشان نیز تنها از آن خداست.

لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. (مائده: ۱۲۰)

فرمان روایی آسمان ها و زمین و آنچه در آنهاست از آن خداست و او بر هر چیزی تواناست.

پس از پذیرش مبنای این بحث، یعنی حاکمیت الهی بر جامعه، به بیان جنبه های زیبایی این اندیشه دینی می پردازیم. درست برعکس آنچه برخی می پندارند، زیباترین نوع حکومت، حکومت الله بر انسان است، نه حکومت انسان بر انسان. این مطلب با توجه به دلایل زیر ثابت می شود:

۱. اندیشه «حاکمیت الهی»، اندیشه ای «کمالی» است؛ زیرا بر اساس استدلال عقلی و معیارهای مهم و اساسی حاکمیت مفید، تشکیل یافته است.

ص: ۷۵

۱- یونس: ۳ و ۳۱؛ انعام: ۱۸.

۲- «وَمَنْ يُدَبِّرِ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ» [بگو]... و کیست که کارها را تدبیر می کند». یونس: ۳۱

۲. مفیدترین نوع حکومت، حاکمیت خدا بر انسان است؛ چون همه سودها و سودرسانی‌ها به دست خداست. «ما أصابك من حسدٍ نه فمن الله؛ هر چه از خوبی‌ها به تو می‌رسد، از جانب خداست». (نساء: ۷۹) بنابراین، اندیشه این حکومت نیز در میان اندیشه‌های حکومتی، مفیدتر خواهد بود.

۳. حاکمیت‌هایی همچون دیکتاتوری، سلطنتی، طبقاتی و حتی دموکراسی، کاستی‌های فراوانی دارند؛ زیرا همه این حکومت‌ها، ساخته و پرداخته اندیشه بشری هستند. می‌دانیم که علم بشر نیز محدود و ناقص است. به همین سبب، همواره در حال تغییر و تبدیل است. همیشه انسان‌های مصلح و درست‌اندیش در اندیشه ایجاد دگرگونی در وضع موجود هستند،^(۱) ولی در نظام حاکمیت الهی، هیچ عیبی یافت نمی‌شود؛ زیرا خداوند از هر عیبی منزّه است و علم و قدرت و حکمت او بی‌نهایت است.

۴. لذت و سودی که بشر در «حکومت خدا بر انسان» به دست می‌آورد، بسیار وسیع‌تر، خالص‌تر و بادوام‌تر از دیگر حکومت‌هاست؛ زیرا همه نعمت‌ها و رحمت‌ها از آن خداست و اوست که اگر بخواهد، درهای رحمت و نعمت را که سبب بهره‌مندی از لذت بیشتر است، به روی انسان‌ها می‌گشاید. قرآن این حقیقت را به پذیرش ولایت و حاکمیت خدا مشروط دانسته است:

ص: ۷۶

۱- نک: سید محمد حسین طباطبایی رحمه الله، روابط اجتماعی در اسلام، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۸۲، چ ۱، صص ۲۲

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ. (اعراف: ۹۶)

و اگر مردم شهرها ایمان آورده و به تقوا گراییده بودند، بی شک، برکت هایی از آسمان ها و زمین برایشان می گشودیم. بنابراین، اندیشه دینی حاکمیت خدا، اندیشه ای زیباست؛ زیرا ملاک های مهم زیبایی را دارد.

دو - تکامل انسان در گرو تکامل اجتماع است

دو - تکامل انسان در گرو تکامل اجتماع است

دین اسلام، ورود به اجتماع را نوعی عبادت معرفی می کند و بخش مهم و اساسی تکامل انسان را در گذر از مسیر اجتماع می داند. (۱)

انسان دین دار برای به دست آوردن بسیاری از کمالات، ناچار است به شکلی مؤثر در اجتماع حاضر شود. توجه به نوع عبادت ها و احکام اجتماعی و نیز تأکید وجوبی و استحبابی آن، به خوبی اندیشه جدایی دین از صحنه اجتماع را کنار می زند.

۱. نماز که ارتباط فردی با خداست، اگر به صورت جماعت خوانده شود و تعداد نماز گزاران بیش از ده نفر شود، هیچ کس به جز خود خدا نمی تواند ثواب آن را ثبت کند.

۲. نماز جمعه، حج، امر به معروف و نهی از منکر، جهاد و دفاع، اجرای عدالت، اجرای حدود، قضاوت، صلح رحم و رعایت حقوق دیگران، همه به نوعی انسان را به ورود به اجتماع آن هم به صورت مؤثر، تشویق می کنند.

ص: ۷۷

۱- سید محمدحسین طباطبایی رحمه الله، المیزان فی تفسیر القرآن، بیروت، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۳۹۱ هـ. ق، ج ۱۲، ص ۱۹۹.

۳. قرآن، علت بعثت پیامبران را در دست گرفتن حاکمیت برای قضاوت در میان مردم می داند:

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيُحْكَمَ بَيْنَ النَّاسِ فِي مَا اختلفُوا فِيهِ. (بقره: ۲۱۳)

مردم، امتی یگانه بودند. پس خداوند، پیامبران را نویدآور و بیم دهنده برانگیخت و با آنان کتاب [خود] را به حق فرو فرستاد تا میان مردم در آنچه باهم اختلاف داشتند، داوری کند.

لازمه قضاوت و حکم کردن در میان مردم، حاکمیت پیامبران و قوانین دینی بر مردم است.

۴. پیروی از خدا، رسول خدا صلی الله علیه و آله و حاکم معصوم، از واجبات دینی است و این، خود، از مهم ترین مسائل اجتماعی به شمار می رود: «أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ؛ خدا را اطاعت کنید و از پیامبر و اولیای امر خود [نیز] اطاعت کنید». (نساء: ۵۹)

۵. در اسلام، گوشه گیری مطلق ناپسند است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله خطاب به عثمان بن مظعون می فرماید:

يا عثمان! إنَّ اللهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَمْ يَكْتُبْ عَلَيْنَا الرُّهْبَانِيَّةَ إِنَّمَا رُهْبَانِيَّةُ أُمَّتِي الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. (۱)

ای عثمان! همانا خداوند بزرگ گوشه گیری را بر ما مقرر نفرموده، بلکه رهبانیت و گوشه گیری امت من جهاد کردن در راه خداست.

۶. امام علی (ع) در سخنی، گوشه گیری را نکوهش می کند. ایشان در

ص: ۷۸

منظور از این آیه: «بگو آیا شما را از زیان کارترین افراد خبر دهیم؟ آنان که تلاششان در زندگی دنیا تباه شد و گمان می کنند که کاری نیک انجام می دهند»، راهبان (گوشه گیران) هستند که خود را در غار زندانی می کنند.^(۱)

با توجه به این آموزه هاست که حضرت امام خمینی رحمه الله می فرماید: «والله اسلام تمامش سیاست است.»^(۲) تا اینجا دانستیم که از نظر دین، اجتماع، گذرگاه تکامل بشر است که این اندیشه بسیار زیباست؛ زیرا ملاک های زیبایی را دارد. همچنین آثار آن در دنیا و آخرت مفید است. افزون بر این، کمالات معنوی انسان با امور عادی اش سخت گره خورده است؛ یعنی تا شخصی معاشش تأمین نباشد، معادش نیز تأمین نخواهد شد و این مهم به جز با حضور در اجتماع به دست نمی آید.

از این رو، اگر فردی خارج از اجتماع رشد کند، هیچ یک از ویژگی های کمالی انسان جمعی را نخواهد داشت.^(۳) رشد که اثر مهم حضور در اجتماع است، هم کمال به شمار می آید و هم لذت ها و سودهای فراوانی در پی دارد. پس زیباست. وقتی رشد که آن را اثر تفکر اجتماعی می دانیم، زیبا باشد، به یقین، خود این اندیشه نیز زیباست.

ص: ۷۹

۱- میزان الحکمه، ج ۵، ص ۲۱۴۲.

۲- صحیفه نور، ج ۱، ص ۶۵.

۳- پرویز صانعی، جامعه شناسی ارزش ها، تهران، مرکز نشر و پخش کتاب جار، صص ۸۴-۸۸.

نگرش اعتدالی دین به جنبه اجتماعی انسان

درباره اجتماعی بودن انسان، سه نظریه وجود دارد:

نظریه اول - اجتماعی بودن برای رشد روح ضرر دارد. این نظریه را مکتب های عرفانی همچون بودیسم مطرح می کنند.

نظریه دوم - باید به طور مطلق اجتماعی بود و هر گونه گوشه گیری نکوهیده است. (۱) برخی جامعه شناسان و فلاسفه از جمله چارلز میسن، استاد دانشگاه میشیگان به این نظریه معتقدند.

نظریه سوم - اجتماعی بودن، ضروری است، ولی با این حال، گاهی گوشه گیری نیز لازم است. اسلام، این نظریه را می پسندد و بر گوشه گیری در برخی امور عبادی از جمله سحرخیزی، (۲) محاسبه نفس، (۳) تفکر (۴) و مانند آن تأکید می کند.

این مطلب، نشانه اعتدالی بودن اسلام (۵) در همه کارها است.

سه - نژاد موجب برتری نیست

سه - نژاد موجب برتری نیست

«مساوات» و برابری انسان ها، از برجسته ترین اندیشه های اختصاصی دین به ویژه اسلام است. در قرآن کریم می خوانیم:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا. (حجرات: ۱۳)

ص: ۸۰

۱- پرویز صانعی، جامعه شناسی ارزش ها، تهران، مرکز نشر و پخش کتاب جار، صص ۸۴-۸۸.

۲- میزان الحکمه، ج ۷، ص ۳۱۵۳.

۳- میزان الحکمه، ج ۳، ص ۱۱۶۷.

۴- میزان الحکمه، ج ۱۰، ص ۴۷۰۹.

۵- نک: حمید عنایت، اندیشه سیاسی در اسلام معاصر، ترجمه: بهاء الدین خرمشاهی، تهران، شرکت سهامی انتشارات خوارزمی، ۱۳۶۵، ص ۲۲۰.

ای مردم! ما شما را از مرد و زنی آفریدیم و شما را ملت ملت و قبیله قبیله گردانیدیم تا با یکدیگر شناسایی متقابل حاصل کنید.

خداوند حکیم در این آیه با یادآوری این نکته که همه انسان ها از یک پدر و مادر آفریده شده اند، دلیل اختلاف در رنگ ها و قومیت ها را شناسایی انسان ها معرفی می کند و بی درنگ، در ادامه همین آیه می فرماید که تنها سبب برتری برخی بر دیگران، پرهیزکاری است:

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ. (حجرات: ۱۳)

در حقیقت، ارجمندترین شما نزد خدا، پرهیزکارترین شماست. بی تردید، خداوند دانای آگاه است.

امام علی (ع) نیز می فرماید: «الْأَنَسُ فِي الْحَقِّ سَوَاءٌ؛ مَرْدَمُ مِنْ جِهَتِ حَقِّقٍ، بَرَابَرٌ».^(۱)

بنابراین، مساوات که معادل نفی هر گونه تکبر و نژادپرستی است، از اندیشه های دینی به شمار می رود. امروزه زشتی اندیشه «برترینی نژادی» برای تمام انسان ها روشن است؛ زیرا آثار بسیار زشتی را در سراسر جهان پدید آورده است. ستم گری، خون ریزی و تحقیرهای^(۲) فراوان نسبت به یک نژاد ویژه آن قدر وسیع بوده و هست که همه بشر به نفی این اندیشه ناپاک برخاسته اند.

مساوات، درست مقابل این اندیشه ناپسند قرار می گیرد و آثاری از جمله حفظ کرامت انسانی، عدالت و رشد و بالندگی را برای تمام نژادها

ص: ۸۱

۱- میزان الحکمه، ج ۱۳، ص ۶۵۲۶.

۲- نک: جامعه شناسی ارزش ها، ص ۱۶۵.

در پی دارد. در این زمینه، گاهی این شبهه مطرح می شود که اگر اسلام، نظریه پرداز اندیشه «مساوات» است، پس چرا با غیرمسلمانان برخوردی تحقیرآمیز دارد و آنان را در حقوق و امکانات با مسلمانان برابر نمی داند. در پاسخ به این شبهه باید گفت:

۱. طبیعت هر نظامی، محدود کردن مخالفان است و اسلام می خواهد با این سخت گیری ها، برتری ایمان به خدا و زندگی دین مداری را بر کفر و بی مذهبی بیان کند. این تفاوت ها به سبب نژاد، رنگ و زبان نیست. از این رو، به حقوق انسانی ایشان احترام می گذارد، ولی به افکار ایشان که کمال فکری را ندارد، خیر. (۱)

۲. عده زیادی از غیرمسلمانان (اهل کتاب) می توانند با پرداخت جزیه به آیین خود باقی بمانند. افزون بر این، حکومت اسلامی وظیفه دارد در زمینه های امنیت، خدمات درمانی، آموزشی و رفاهی و مانند آن، حقوقی برابر با دیگر مسلمانان برای ایشان در نظر داشته باشد.

۳. احکام اسلام درباره ایجاد برخی محدودیت ها برای غیر مسلمانان، امری ثابت و همیشگی نیست، بلکه اگر ایشان به اسلام بگردند، مانند دیگر مسلمانان با ایشان برخورد می کند و هیچ فرقی با کسی که پیش از این مسلمان بوده اند، ندارند. (۲)

ص: ۸۲

۱- اندیشه سیاسی در اسلام معاصر، صص ۲۲۰ - ۲۲۴.

۲- اندیشه سیاسی در اسلام معاصر، صص ۲۲۰ - ۲۲۴.

نتیجه آنکه برخورد با غیر مسلمانان، با مساوات منافاتی ندارد؛ زیرا در هر حال، به شخصیت انسانی ایشان احترام گذارده می شود.

چهار - برترین های اجتماع

چهار - برترین های اجتماع

دین، انسان ها را در حقوق اولیه مساوی و برابر می داند، ولی این قانون به معنای نفی ارزش ها و برتری های اکتسابی نیست. از این رو، انسان هایی که خود را به ارزشی آراسته اند، برتر از دیگرانند. در اندیشه دین داران، ملاک های برتری به تقوا، علم و جهاد است. منظور از تقوا، تمام برتری های دینی و انسانی است. از این رو، فردی که ستم کار است و عدالت را رعایت نمی کند، نمی تواند برتر از دیگران باشد. در قرآن کریم آمده است:

۱. «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىكُمْ؛ در حقیقت، ارجمندترین شما نزد خدا، پرهیزکارترین شماست». (حجرات: ۱۳)

۲. «هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ؟ آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند، یکسانند؟» (زمر: ۹)

۳. «فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا؛ خداوند، مجاهدان را بر خانه نشینان، به پاداشی بزرگ، برتری بخشیده است». (نساء: ۹۵)

این اندیشه که انسان های باتقوا، عالم و مجاهد را برتر از دیگران بدانیم، اندیشه ای مطلوب است و زیبایی آن، به زیابودن تقوا، علم و جهاد بازمی گردد.

هنگامی که اندیشه برترینی عالم باتقوا و مجاهد در جامعه ای رواج یافت، در این جامعه، افرادی با چنین صفت هایی، الگو قرار خواهند گرفت. از این رو، فایده ها و لذت های فراوانی در سایه این کمال ها به دست

خواهد آمد. نتیجه اینکه علم، تقوا و جهاد هم «کمال» انسانی هستند و هم مفید و لذت بخشند. بنابراین، زیباییند. وقتی خود این صفت ها زیبا بودند، اندیشه های مبتنی بر آنها نیز زیبا خواهند بود.

در جامعه مادی، اموری همچون ثروت، قدرت و جایگاه اجتماعی، سبب برتری انسان است. روشن است که دین با هیچ کدام از اینها مخالفتی ندارد، ولی هرگز آنها را به تنهایی سبب ارزشمندی انسان نمی داند. نکته پایانی اینکه اهمیت زیبا دانستن معیارهای برتری دینی (علم، تقوا و جهاد) با توجه به نقش مستقیم و غیرمستقیم آن در تربیت فردی و اجتماعی انسان ها، معلوم می شود. مسئله ارزش های اجتماعی چنان مهم است که می توان گفت همه رفتارها و آداب و رسوم یک جامعه، برخاسته از ارزش ها و اندیشه ایشان درباره معیارهای برتری است. بنابراین، اگر بخواهیم جامعه ای را به سوی زیبایی های معنوی راهنمایی کنیم، باید برترین معنوی را در آن جامعه رواج دهیم که دین این مهم را انجام داده است.

پنج - ضعیف بینی باطل

پنج - ضعیف بینی باطل

دین، طرفداران خود را با اندیشه بزرگ بینی حق و ضعیف بینی باطل پرورش می دهد:

وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا. (اسراء: ۸۱)

و بگو حق آمد و باطل نابود شد. آری، باطل همواره نابودشدنی است.

در آموزه های دینی به هر مسیری که حق را از جاده تکامل منحرف کند، «باطل» گفته می شود. با رواج اندیشه ضعف باطل، از گرایش انسان ها به راه های انحرافی و تکیه ایشان به قدرت های ناحق جلوگیری شده است.

ص: ۸۴

بنابراین، حرکت به سوی کمال در جاده حق، مبتنی بر داشتن اندیشه ضعیف بینی باطل است. استعمار، استثمار و تحقیر ملت ها و چپاول اموال ایشان، همه و همه در سایه ترس از باطل و گرایش به آن صورت می گیرد. دین، باطل را ضعیف و رفتنی می داند. به همین سبب، روحیه ستم ستیزی را در اعماق اندیشه و روان انسان ها ایجاد و تقویت می کند. جالب اینکه خداوند برای اثبات بر حق بودن این ادعا، بارها و بارها ضعف باطل را با پیروزی گروه اندک حق بر لشکر بزرگ باطل، به صورت عینی و خارجی، به انسان ها نشان داده است. شکست فرعون، نابودی نمرود، هلاکت ابرهه، پیروزی های مسلمانان در صدر اسلام و نیز شکست ابرقدرت های شرق و غرب در رویارویی با انقلاب اسلامی ایران، همه از این نشانه است. از این روست که در قرآن می خوانیم:

كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ. (بقره: ۲۴۹)

بسا گروهی اندک که بر گروهی بسیار به اذن خدا پیروز شدند و خداوند با شکیبایان است.

شش - حکومت متحده جهانی

شش - حکومت متحده جهانی

ششمین اندیشه زیبای دین اسلام، اتحاد حاکمیت جهانی به دست فرد عادل و خداجویی است که جهان را از ستم نجات می بخشد و جهانیان را به سوی سعادت ابدی رهبری می کند. در قرآن می خوانیم:

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ. (انبیاء: ۱۰۵)

و در حقیقت، در زبور پس از تورات نوشتیم که زمین را بندگان شایسته ما به ارث خواهند برد.

در این آیه، خداوند به روشنی وعده می دهد که ارض «تمام زمین» به بندگان صالح و عادل می رسد. در آیه ای دیگر نیز می خوانیم:

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَ دِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ. (صف: ۹)

اوست کسی که فرستاده خود را با هدایت و آیین درست روانه کرد تا آن را بر هر چه دین است، پیروز گرداند، هر چند مشرکان را ناخوش آید.

اسلام بر همه مکتب ها پیروز خواهد شد و حاکمیت جهان را به دست می گیرد. رهبری آن نیز به دست حضرت صاحب الزمان مهدی موعود عج الله تعالی فرجه الشریف است. حدیث های زیادی در منابع دینی در این زمینه به چشم می خورد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

لَا تُقَوْمُ السَّاعَةُ حَتَّى تَمْتَلِيءَ الْأَرْضُ ظُلْمًا وَ عُدْوَانًا ثُمَّ يَخْرُجُ رَجُلٌ مِنْ عِثْرَتِي فَيَمْلَأُهَا قِسْطًا وَ عَدْلًا كَمَا مَلِئْتُ ظُلْمًا وَ عُدْوَانًا. (۱)

قیامت برپا نمی شود تا زمانی که زمین از ستم و دشمنی آکنده شود. آن گاه مردی از خاندان من قیام کند و زمین را همان گونه که از ستم و دشمنی پر شده است، از عدل و داد آکنده سازد.

اندیشه «حکومت جهانی» و ایجاد «دهکده جهانی»، موضوعی است که بشر امروزی، به ضرورت برپایی آن رسیده است. از این رو، سال هاست که سازمان های بین المللی برای کنترل ارتباطات فرا کشوری به وجود آمده اند و دولت ها و ملت های جهان از آن حمایت کرده اند.

ص: ۸۶

خارج از وضعیت عملکرد این سازمان‌ها، واقعیت آن است که برای برقراری عدالت و ثبات جهانی، راهی به جز تشکیل و تقویت آنها نیست. باید محکمه‌هایی جهانی با روحیه عدالت محوری، برای کیفر جنایت کاران جهانی وجود داشته باشد.

اندیشه حکومت متحده جهانی، تفکری زیباست. البته شرط آن، صالح بودن حاکم آن است. دین زمینه این اندیشه را از زمان‌های پیش (تورات و زبور و...) در ذهن‌ها ایجاد کرده است. مجموعه این تفکر، همراه با شرایط آن، اندیشه‌ای «کمالی» است؛ زیرا امروزه شاهدیم که بشر پس از تجربه کردن انواع حکومت‌های قبیله‌ای، قومی، دیکتاتوری، سلطنتی و حتی دموکراسی نتوانسته است عدالت و آرامش را در سطح بین‌المللی ایجاد کند. از این رو، در مسیر کمال فکری خود، به ایجاد سازمان‌های بین‌المللی رسیده است. این سیر، سرانجام با تفکر «اتحاد حاکمیت جهانی» به دست حاکمی عادل و صالح به کمال می‌رسد.

از آنجا که کمال، نشانه و بلکه سبب زیبایی است، این اندیشه زیبا خواهد بود. آثار، فایده و لذت‌هایی که انسان در پی این اندیشه به دست می‌آورد، چنینند: امنیت جهانی، عدالت در مفهوم وسیع خود، رشد و پویایی بشر و از همه مهم‌تر، اجرای احکام سعادت بخش دین در سطح جهان. این آثار همگی دلیل بر زیبایی این اندیشه است. اندیشه دینی حکومت متحده جهانی که هزاران سال پیش، از سوی دین اعلام شده است، دلیل روشنی بر زیبایی دین و آینده‌نگری این مکتب الهی است.

۲. زیبایی های دین در حوزه روح و روان (زیبا منشی)

اشاره

۲. زیبایی های دین در حوزه روح و روان (زیبا منشی)

دین به روح انسانی که «هویت واقعی او» به شمار می رود، بسیار توجه دارد. واقعیت آن است که روحیه ها و اخلاق (خوی های درونی) همانند اندیشه ها، خاستگاه بسیاری از رفتارهای بیرونی است. ازاین رو، پرداختن به زیباسازی روح و روان، در تربیت رفتاری و زیباروشی افراد نقش مهمی دارد. تلاش دین، زیباسازی روح انسان است. دین اجازه نمی دهد کوچک ترین زشتی و غبار و به اصطلاح «رذیلت های اخلاقی» در روح انسان باقی بماند. اکنون به برخی مصداق های زیبایی های روحی و روانی انسان ها اشاره می کنیم.

الف) زیبا منشی در ارتباط انسان با خدا

اشاره

الف) زیبا منشی در ارتباط انسان با خدا

زیر فصل ها

یک - احساس ارتباط با خالق توانا

دو - احساس حضور نزد پروردگار

سه - فروتنی

چهار - خوف و رجا

پنج - توکل

شش - رضا

هفت - عشق به خدا

هشت - خلوص نیت

یک - احساس ارتباط با خالق توانا

دیدار و ارتباط با بزرگان، برای انسان لذت بخش و زیباست؛ زیرا بسیار سودمند خواهد بود. پس احساس ارتباط با بزرگترین موجود هستی؛ یعنی خالق جهان و کسی که قدرت و علمی بی پایان دارد و کاملترین موجود است، احساسی در نهایت زیبایی است. این احساس زیبا را فقط و فقط دین به انسان ها هدیه می کند.

شادی و آرامشی که انسان از این احساس به دست می آورد، بسیار زیاد است؛ زیرا رسیدن به موجودی است که همه کمالها را یک جا داراست و می تواند آنها را به انسان ببخشد. در قرآن کریم می خوانیم: «أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ؛ آگاه باش که دلها با یاد خدا آرامش می یابد». (رعد: ۲۸)

یاد خدا همان ارتباط با خداست که در این آیه، تنها عامل اطمینان و آرامش قلبها معرفی شده است. پوچی و پوچ گزایی، افسردگی و

دل مردگی، ناامیدی و احساس حقارت، تنها بخشی از پی آمدهای ارتباط نداشتن با خداست. بحران های ناشی از قطع ارتباط با کسی که می تواند تمام مشکلات انسان ها را حل کند، بشر امروزی را سر در گم کرده است تا جایی که گاهی حاضرند نیستی را بر هستی ترجیح دهند. قرآن به زیبایی به این بحران ها اشاره می کند:

وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى. (طه: ۲۴)

و هر کس از یاد من دل بگرداند، در حقیقت، زندگی تنگ (و سختی) خواهد داشت و او را در روز رستاخیز، نابینا محسور می کنیم.

این احساس، احساسی کمالی است. اوج آرزوی انسان، ارتباط با بزرگ ترین موجودی است که بتواند همه نیازمندی هایش را برآورده سازد و همچنین احساسی مفید است؛ چون سبب ارتباط انسان با خدا می شود. همچنین از این راه، سودهای فراوان مادی و معنوی که مهم ترین آنها آرامش خاطر و امنیت است، به دست می آید. بنابراین، معیار کمال، فایده و لذت که سه معیار مهم زیبا بودن به شمار می روند، در این احساس وجود دارد. از این رو، می گوئیم این احساس، احساسی زیباست که خود، آغازی برای زیباسازی روح و روان است.

دو - احساس حضور نزد پروردگار

دو - احساس حضور نزد پروردگار

دین به ما می آموزد که خدا همواره بر کارهای ما نظارت دارد. حتی نیت های انسان ها را می داند. بر اساس این تفکر، احساس حضور نزد پروردگار را در روح آدمی ایجاد می کند. در قرآن چنین می خوانیم:

ص: ۸۹

۱. «إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ؛ خداست که نهفته آسمان‌ها و زمین را می‌داند و خدا [است که] به آنچه می‌کنید، بیناست». (حجرات: ۱۸)

۲. «عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ؛ دانای نهان و آشکار [و] ارجمند سنجیده کار است». (تغابن: ۱۸)

۳. «إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ؛ خداوند بر هر چیزی گواه است». (حج: ۱۷)

فرد دین دار، خدا را بر پیدا و پنهان خود عالم می‌داند. از این رو، همه جا، خود را در محضر او می‌بیند و در نتیجه، شرم حضور، او را در برابر نعمت‌های خدا، شاکر و از گناه و دست زدن به زشتی‌ها دور می‌سازد. فردی که همواره خود را در محضر خدا می‌داند، از هیچ قدرتی هراس ندارد و در همه حال بر خدا توکل می‌کند.

سه - فروتنی

سه - فروتنی

فروتنی در برابر خدا، از ویژگی‌های زیبای بشری است که دین در روح و روان انسان ایجاد می‌کند. زیبایی این صفت برای آن است که از صفت‌های «کمالی» است. تناسب فروتنی در ارتباط میان مخلوق و خالق، ملاک دیگری برای اثبات زیبایی این صفت است. افزون بر اینکه فرد فروتن، لیاقت دریافت رحمت و نعمت‌های بیشتری را پیدا می‌کند. از این رو، فروتنی فایده‌های فراوان و در نتیجه، لذت‌های فراوانی در پی دارد

افتادگی آموزاگر طالب فیضی

هرگز نخورد آب، زمینی که بلند است

ص: ۹۰

فروتنی از هدیه های دین به روح و روان انسان است. در حدیث قدسی می خوانیم: «ما عَرَفْنِي عَبْدٌ وَ خَشَعَ لِي إِلَّا خَشَعَ لَهُ كُلُّ شَيْءٍ؛ هیچ بنده ای مرا نشناخت و فروتنی نکرد، مگر آنکه همه اشیا در برابرش فروتن شدند».(۱)

چهار - خوف و رجا

چهار - خوف و رجا

خوف و رجا از اوصاف اضداد است. از این رو، هر جا جمع شوند، اعتدالی زیبا تولید می شود. خوف به تنهایی ناامیدی، افسردگی، بازماندگی و پوچ گرایی را ایجاد می کند و امید مطلق نیز سستی، تنبلی، غرور و سبک سری را در پی دارد، ولی جمع این دو، تلاش همراه با احتیاط به دور از غرور و همراه با امید و توکل به خدا را سبب می شود. این همان روحیه اعتدالی زیبایی است که در تربیت انسان و پیشرفت های مادی و معنوی اش بسیار مؤثر است.

دین بر جمع «خوف و رجا» بسیار تأکید می کند:

۱. در قرآن می خوانیم:

أَمَّنْ هُوَ قَانَتْ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ... (زمر: ۹)

[آیا انسان ناسپاس بهتر است؟] یا کسی که در طول شب در سجده و قیام اطاعت [خدا] می کند [و] از آخرت می ترسد و رحمت پروردگارش را امید دارد؟

در این آیه، از کسانی که ترس از آخرت و امید به رحمت خدا را با هم جمع کرده اند، همواره به نیکی یاد شده است.

۲. امام علی (ع) می فرماید: «خَيْرُ الْأَعْمَالِ اعْتِدَالُ الرَّجَاءِ وَالْخُوفِ؛ بهترین اعمال، برابری امید و ترس است».(۲)

ص: ۹۱

۱- میزان الحکمه، ج ۳، ص ۱۴۰۶.

۲- میزان الحکمه، ج ۴، ص ۱۵۶۸.

۳. امام صادق (ع) می فرماید:

أَرْجُ اللَّهَ رَجَاءً لَا يَجْرُؤُكَ عَلَى مَعْصِيَةِ وَخَفِ اللَّهَ خَوْفًا لَا يُؤْيِسُكَ مِنْ رَحْمَتِهِ. (۱)

چنان به خدا امیدوار باش که تو را بر انجام گناهان بی پروا نکند و از خدا چنان بترس که تو را از رحمت او نومید نسازد. ترس مطلق و نیز امید تنها هیچ سودی ندارد و کمال نخواهد بود، ولی اعتدال میان این دو سبب تحرک، نشاط و شجاعت می شود. بنابراین، هم مفید است و هم لذت بخش. افزون بر اینکه از کمالات روحی انسان نیز به شمار می آید.

پنج - توکل

پنج - توکل

قطع امید از غیر خدا و سپردن همه امور زندگی به دست او به معنای وکیل قرار دادن او در همه کارهای فردی و جمعی و توکل به خداست. فرد دین دار با پی بردن به قدرت خدا، در همه کارهای خود بر او تکیه می کند. به برخی آیه ها و روایت ها در این زمینه بنگرید:

۱. «وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ؛ و هر کس به خدا اعتماد کند، او برای وی بس است. خدا فرمانش را به انجام رساننده است». (طلاق: ۳)

۲. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «مِنْ أَحْيَبِّ أَنْ يَكُونَ أَقْوَى النَّاسِ فَلْيَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى؛ هر که دوست دارد نیرومندترین مردم باشد، باید به خدا توکل کند». (۲)

ص: ۹۲

۱- بحارالانوار، ج ۷۰، ص ۳۸۴.

۲- میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۷۰۶۲.

۳. امام محمد باقر (ع) فرمود: «الغنى و العزُّ يجولان في قلب المؤمن فإذا وصلا إلى مكانٍ فيه التوكلُ أقطناهُ؛ توانگری و عزت در دل مؤمن می گردند و هرگاه به نقطه ای که در آن توکل است، رسیدند، آنجا اقامت می گزینند» (۱).

توکل، یکی از کمال های روحی بشر است؛ زیرا انسان ها همگی فقیر و نیازمندند و تنها اوست که بی نیاز مطلق است (۲) و آنچه سبب اتصال آن فقیر به این غنی می شود، همین توکل است. بنابراین، توکل، رشد و تکامل انسان را در پی دارد و در نتیجه از کمالات بشری است.

شش - رضا

شش - رضا

«رضا به خواسته های خدا»، اوج مقام بندگی انسان است. وقتی خدا را شناختیم و به حکمت و مصلحت خواهی او ایمان آوردیم و دانستیم که او به جز خیر بندگانش چیزی نمی خواهد، نه تنها بر قضا و قدرهای الهی صبر می کنیم، بلکه از صمیم قلب بدان ها راضی می شویم.

امام صادق (ع) می فرماید:

رَأْسُ طَاعَةِ اللَّهِ الصَّبْرُ وَالرِّضَا عَنِ اللَّهِ فِيمَا أَحَبَّ الْعَبْدُ أَوْ كَرِهَ وَلَا يَرْضَى عَبْدٌ عَنِ اللَّهِ فِيمَا أَحَبَّ أَوْ كَرِهَ إِلَّا كَانَ خَيْرًا لَهُ. (۳)

صبر و رضایت نسبت به خواسته های خدا، در اموری که برای بنده خوشایند یا ناخوشایند باشد، در رأس عبادت خداست و هیچ بنده ای در پیشامدهای خوشایند و ناخوشایند از خدا راضی نباشد مگر آنکه همان پیشامد برایش خیر می گردد.

ص: ۹۳

۱- میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۷۰۶۲.

۲- «يا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ؛ ای مردم، شما به خدا نیازمندید، و خداست که بی نیاز ستوده است». فاطر: ۱۵

۳- میزان الحکمه، ج ۵، ص ۲۰۸۸.

هر کس به آنچه از سوی خدا می رسد، راضی نباشد، افزون بر بدبینی به خدا که آثار تربیتی و روحی بسیار بدی دارد؛ زندگی دنیوی نیز بر او بسیار سخت خواهد گذشت.

انسانی که خدا را بشناسد و بداند که او حکیم است و تنها خیر بندگان را می خواهد، از همه کارهایش رضایت دارد و سختی ها و مشکلات را شرّ و بدی نمی بیند، بلکه همه آنها را سودمند می داند. از این رو، هرگز دچار بحران روحی نمی شود و حتی به جایی می رسد که مشکلات را زیبا می بیند و از آنها لذت می برد.

هفت - عشق به خدا

هفت - عشق به خدا

دین در حوزه روح و روان انسان تا آنجا پیش می رود که انسان را به زیباترین صفت روحی؛ یعنی عشق به خدا می رساند. عاشق خدا در پایان راه خود به مقام «فنا» و اتصال کامل به زیبای مطلق می رسد و همه وجودش مظهر زیبایی پروردگار می شود.

در قرآن درباره هدایت نیروی عشق انسان به سوی معشوق حقیقی و آسمانی می خوانیم:

«وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ؛ کسانی که ایمان آورده اند به خدا محبت بیشتری دارند.» (بقره: ۱۶۵) رسول خدا صلی الله علیه و آله نیز می فرماید: «أَحِبُّوا اللَّهَ مِنْ كُلِّ قَلْبِكُمْ؛ خدا را با تمام جان دوست بدارید.» (۱)

سخن در اثبات زیبایی عشق آن هم نسبت به زیباترین و کامل ترین موجود هستی، بیهوده گویی است؛ زیرا عشق برای همه، مفیدترین،

ص: ۹۴

لذت بخش ترین و کامل ترین حالت ها به شمار می آید. گرچه بسیاری از انسان ها در یافتن معشوق حقیقی به بی راهه می روند، ولی وصف عشق برای همه زیاست. ما معتقدیم که شدیدترین مرحله محبت؛ یعنی عشق، ویژه خداست؛ زیرا شدت و ضعف محبت با توجه به شدت و ضعف زیبایی اشیا تنظیم می شود. بدین معنا که هر چیزی زیباتر باشد، محبت انسان بدان شدیدتر است. حال اگر زیباترین موجود؛ یعنی خدا را در نظر بگیریم، باید تنها عاشق او باشیم.

هشت - خلوص نیت

هشت - خلوص نیت

اخلاص به معنای خالص کردن نیت عبادت ها برای خدا از آموزه هایی است که دین بر آن تأکید می کند. اخلاص از نظر دین، شرط پذیرفته شدن عمل و شرط اساسی دیدار با پروردگار متعال و ملاک عبادت است. خداوند در قرآن می فرماید:

فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا. (کهف: ۱۱۰)

پس هر کس به دیدار پروردگارش امید دارد، باید به کار شایسته پردازد و هیچ کس را در پرستش پروردگارش شریک نسازد.

امام علی (ع) نیز می فرماید: «الْإِخْلَاصُ مِلَاكُ الْعِبَادَةِ؛ اخلاص معیار عبادت است.»^(۱) رسول خدا صلی الله علیه و آله نیز می فرماید: «بِالْإِخْلَاصِ تَتَفَاضَلُ مَرَاتِبُ الْمُؤْمِنِينَ؛ برتری درجه های مؤمنان به اخلاص آنهاست.»^(۲)

ص: ۹۵

۱- میزان الحکمه، ج ۳، ص ۱۴۲۴.

۲- میزان الحکمه، ج ۳، ص ۱۴۲۴.

اشاره

ب) زیامنشی در ارتباط با دیگران

بی شک، ارتباط دوستانه با دیگران، رفتارهای زیبایی تولید می کند. برخی از مصداق ها در این زمینه را بیان می کنیم.

یک - فروتنی

اشاره

یک - فروتنی

مبنای فروتنی و خودکوچک بینی در مقایسه با دیگران یکی از صفت های قلبی است. دین به ما می آموزد که هرگز خود را از دیگری برتر نبینیم. برای روشن شدن این مطلب، تفاوت معنای «تواضع» با «تذلل» را بیان می کنیم.

«تذلل»، اظهار ناتوانی از استقامت در برابر دیگری است، ولی تواضع، اعتراف به بزرگ بودن دیگری است؛ خواه بزرگ تر باشد یا نباشد» (۱). بنابراین، تواضع، اظهار عجز و پذیرش ذلت نیست.

امام علی (ع) می فرماید: «عَلَيْكَ بِالتَّوَّاضِعِ فَإِنَّهُ مِنْ أَعْظَمِ الْعِبَادَةِ؛ بر تو باد فروتنی؛ زیرا بزرگ ترین عبادت هاست» (۲). رسول خدا صلی الله علیه و آله نیز می فرماید: «مَا تَوَاضَعَ أَحَدٌ إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ؛ هیچ کس فروتنی نکرد مگر اینکه خداوند او را بالا برد» (۳).

در حدیثی از امام صادق (ع) می خوانیم: «مَنْ ذَهَبَ يَرَى أَنَّ لَهُ عَلَى الْآخِرِ فَضْلًا فَهُوَ مِنَ الْمُسْتَكْبِرِينَ...؛ هر که بر این باور باشد که از دیگران برتر است، او در شمار مستکبران است.» حفص بن غیاث می گوید: پرسیدم: اگر گنه کاری را ببیند و به

ص: ۹۶

۱- میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۸۴۶.

۲- حسین نوری، مستدرک الوسائل، قم، مؤسسه آل البيت لإحياء التراث، ۱۴۰۸ ه. ق، ج ۱، ص ۹، ص ۲۱۶.

۳- میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۸۵۶.

سبب بی گناهی و پاک دامنی خود، خویشتن را از او برتر بدانند، چه حکمی دارد؟ امام فرمود: «هیئات هیئات! چه بسا که آمرزیده شود، ولی تو را برای حساب رسی نگه دارند. مگر داستان ساحران (زمان) موسی (ع) را نخوانده ای؟ (که یک باره از کفر بیرون آمدند و به موسی (ع) ایمان آوردند و شب به شهادت رسیدند!)».

آثار مثبت فروتنی

اول - محبت

امام علی (ع) می فرماید: «ثَمَرَةُ التَّوَّاضُعِ الْمَحَبَّةُ وَ ثَمَرَةُ الْكِبَرِ الْمَسِيئَةُ؛ ثمره فروتنی، دوستی و ثمره خودبرتربینی، ناسزا (شنیدن) است.» (۱).

دوم - ابهت

امیرالمؤمنین علی (ع) فرمود: «التَّوَّاضُعُ يَكْشُوكَ الْمَهَابَةَ؛ فروتنی، جامه ابهت را بر قامت تو می پوشاند.» (۲).

سوم - بزرگی

رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید:

إِنَّ التَّوَّاضُعَ يَزِيدُ صَاحِبَهُ رَفَعَهُ فَتَوَّاضَعُوا يَرْفَعَكُمُ اللَّهُ. (۳)

همانا تواضع بر بزرگی تواضع کننده می افزایش دهد. تواضع کنید تا خدا، شما را بزرگ و بلندمرتبه سازد.

ص: ۹۷

۱- میزان الحکمه، ج ۱۴، ص ۶۸۵۶.

۲- میزان الحکمه، ج ۴، ص ۸۵۴.

۳- غررالحکم، ج ۱، ص ۳۵۹، ح ۲۷ و ۲۸.

رفع مشاجره ها، جذب دوستان، تحکیم روابط خانوادگی و اجتماعی، ایجاد نشاط و سرزندگی، سامان بخشی به امور دنیوی و برخورداری از روحی آرام و متعادل، تنها بخشی از آثار این صفت زیباست.

دو - احساس مسئولیت

دو - احساس مسئولیت

اگر در جامعه ای احساس مسئولیت میان افراد آن وجود نداشته باشد، هرج و مرج در آن جامعه رواج خواهد یافت. دین به واسطه حضور جدی اش در اجتماع، همواره و در موارد گوناگونی، احساس مسئولیت را گوشزد می کند. دین همه انسان ها را در برابر یکدیگر مسئول می داند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می فرمود: «أَلَا كَلُّكُمْ رَاعٍ وَ كَلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ؛ بدانید که همه شما رعیت هستید و همگی از زیردستان خود بازخواست می شوید» (۱).

دین داران همواره در برابر خدا، انسان های دیگر و مجموعه طبیعت، خود را مسئول می دانند. از این رو، لازم است حقوق آنها نیز رعایت شود. انسانی که با آموزه های دینی پرورش یافته است، روز قیامت را نیز باور دارد. بنابراین، احساس مسئولیت همواره در درونش موج می زند. در قرآن کریم می خوانیم: «وَقَفُّوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ؛ و بازداشتشان کنید که آنها مسئولند.» (صافات: ۲۴) یا:

وَ لَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَ الْبَصَرَ وَ الْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا. (اسراء: ۳۶)

و چیزی را که بدان علم نداری، دنبال مکن؛ زیرا گوش و چشم و قلب همه مورد پرسش قرار خواهند گرفت.

ص: ۹۸

«احساس مسئولیت» هم برای خود فرد «مفید» است و هم برای اجتماع؛ زیرا فرد را فعال، تربیت و وجدان او را آرام می کند. پیداست که اعتبار، رشد و پیشرفت هر فرد به انضباط کاری و رفتاری او بستگی دارد. از آنجا که همیشه لذت ها به دنبال فایده ها هستند، می توان گفت «احساس مسئولیت»، لذت بخش است. البته زمانی که این احساس به مرحله عمل برسد و فرد به فایده های یادشده دست یابد، «احساس مسئولیت» از اوصاف «کمال» است؛ زیرا عقلاً نقطه مقابل آن؛ یعنی بی اعتنایی و سهل انگاری نسبت به حقوق دیگران را نکوهش می کنند، ولی همه آنها، احساس مسئولیت را مطلوب می شمارند. پس نتیجه می گیریم که احساس مسئولیت زیباست. (۱)

سه - نوع دوستی و محبت

سه - نوع دوستی و محبت

یکی از موارد سفارش شده در دین، مردم دوستی و محبت به ایشان است. قرآن کریم، پیامبر اسلام را رحمت برای عالمیان معرفی می کند: «وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ؛ و تو را جز رحمتی برای جهانیان نفرستادیم.» (انبیاء: ۱۰۷) همچنین رمز موفقیت او را محبت به مردم می داند:

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَ لَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ. (آل عمران: ۱۵۹)

پس به [برکت] رحمت الهی، با آنان نرم خو شدی و اگر تندخو و سخت دل بودی، از پیرامون تو پراکنده می شدند.

ص: ۹۹

۱- نک: گروه مؤلفان، مرکز مطالعات و تحقیقات حوزه نمایندگی ولی فقیه در جهاد کشاورزی، جلوه های خدامحوری در زندگی، قم، دارالهدی، ۱۳۸۴، چ ۲، صص ۱۴۱ - ۱۵۲.

فرد دین دار به سبب محبت و عشقی که به خدا دارد، آفریده های او را نیز دوست می دارد:

به جهان خرم از آنم که جهان خرم از اوست

عاشقم بر همه عالم که همه عالم از اوست

«نوع دوستی» تنها ویژه مسلمانان نیست، بلکه تمام انسان ها را در بر می گیرد. برای مثال، امام صادق (ع) به فقیران غیرمسلمان نیز رسیدگی می کرد. همچنین پیامبر اسلام به جنازه غیرمسلمان احترام می گذاشت و هنگام عبور آن، از جا برمی خاست.

امام علی (ع) در آیین نامه مدیریتی خود خطاب به مالک اشتر می فرماید:

مهربانی و محبت و لطف به رعیت را شعار قلب خود قرار ده. بر رعیت همچون حیوان درنده مباش که خوردن آنان را غنیمت بدانی؛ چون رعیت بر دو گروهند: یا برادر دینی تو هستند یا انسان هایی مانند تو... پس همان گونه که دوست داری خدا بخشش و چشم پوشی را به تو عنایت کند، رعیت را مورد عفو قرار ده. (۱)

دین، نوع دوستی و محبت به دیگران را محور بسیاری از آموزه های خود قرار می دهد. اموری مانند: انفاق، آداب معاشرت، رعایت حقوق دیگران و اشیاء، همه به گونه ای در نوع دوستی ریشه دارند.

چهار – روحیه تعاون

چهار – روحیه تعاون

تعاون و همکاری، از ضرورت های جامعه بشری است که بدون آن، شیرازه اجتماع از هم می پاشد. می توان گفت «اجتماع، عبارت است از

ص: ۱۰۰

گروهی از انسان های همکار؛ یعنی همکاری افراد، از ارکان تشکیل دهنده یک اجتماع است.

دین برای زیباسازی روحیه انسان، روحیه همکاری را ایجاد می کند؛ زیرا وقتی آلودگی های روحی مانند کینه، کبر و بخل را از قلب مؤمن زدود، به جای آن، مهر و محبت و سخاوت ایجاد می کند. بدین ترتیب، اندیشه اش را نیز زیبا می سازد. «روحیه تعاون» به خودی خود از چنین قلبی جوانه می زند و شاخه ای دیگر از زیبایی های روحی به روان پیروان خود می افزاید. ناگفته نماند که دین، تعاون در خوبی ها را تأیید می کند. از این رو، خداوند می فرماید:

وَ تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوَى وَ لَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَ الْعُدْوَانِ. (مائده: ۲)

در نیکوکاری و پرهیزکاری با یکدیگر همکاری کنید و در گناه و تعدی دستیار هم نشوید.

پنج - عزت نفس

پنج - عزت نفس

عزت به معنای حفظ شخصیت خود از شکنندگی و ذلت در برابر دیگران، یکی از کمالات نفسانی انسان به شمار می آید.

دیدگاه دین درباره «عزت» را می توان چنین برشمرد:

اول - عزت از آن خداست

«فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا؛ عزت، همه از آن خداست». (نساء: ۱۳۹)

دوم - خداوند به پیامبر خود و نیز مؤمنان عزت بخشیده است.

وَ لِلَّهِ الْعِزَّةُ وَ لِرَسُولِهِ وَ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ لَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ. (منافقون: ۸)

و[لی] عزت از آن خدا و از آن پیامبر او و از آن مؤمنان است، ولی این دورویان نمی دانند.

ص: ۱۰۱

سوم - هر که خواهان عزت است، باید آن را از خدا بخواهد، نه شخص یا شیء دیگری.

«مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا؛ هر کس سربلندی می خواهد، سربلندی یک سره از آن خداست». (فاطر: ۱۰)

چهارم - هر که عزت را از غیر خدا بخواهد، آن را نمی یابد.

امام علی (ع) فرمود: «الْعَزِيزُ بِغَيْرِ اللَّهِ ذَلِيلٌ؛ هر کس از غیر خدا عزت جوید، در واقع، ذلیل است».^(۱)

خداوند متعال به حضرت داوود وحی کرد:

یا داود! انی... وَضَعْتُ الْعِزَّةَ فِي طَاعَتِي وَهُمْ يَطْلُبُونَهُ فِي خِدْمَتِ السُّلْطَانِ فَلَا يَجِدُونَهُ.

ای داوود! من عزت را در پیروی از خود قرار دادم، ولی مردم آن را در خدمت به سلطان می جویند. از این رو، آن را نمی یابند.^(۲)

بنابراین، عزت تنها از آن خداست و فقط با پیوند به او به دست می آید. عزت به معنای دینی اش سبب دوری جستن از پستی ها و ذلت می شود. از این رو، «کمال» به شمار می آید.

آزادی و آزادگی، دوری از پستی ها و رشد و تربیت صحیح دینی، همه از آثار زیبای عزت نفسانی است. عزت، وصفی زیباست و ضد آن؛ یعنی ذلت، صفتی زشت شمرده می شود.

ص: ۱۰۲

۱- میزان الحکمه، ج ۸ ص ۳۷۳۶.

۲- میزان الحکمه، ج ۸ ص ۳۷۳۸.

ترس، ضد شجاعت و از صفت های زشت انسانی است. دین با تحکیم باورهای انسان بر پایه توحید و شعار «لا حَوْلَ وَ لا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ»، نفی همه قدرت ها به جز قدرت خدا را در درون انسان تثبیت می کند. در چنین حالتی است که جوانه شجاعت از روح و روان او سر می زند و فرد از بیابان تاریک ترس، نجات می یابد. شجاعت دینی بسیار پررنگ تر و کامل تر از شجاعت های غیردینی است؛ زیرا فرد بی دین به سبب غرور، دیگران را ضعیف می پندارد و همه قدرت ها را برای خود می بیند. در مقابل، انسان دین دار، همه قدرت را از آن خداوند بزرگ می داند.

شجاعت، «کمال» است و انسان نباید از کسی به جز خدا بترسد؛ چون همه قدرت ها از آن اوست. قرآن در این باره می فرماید: «أَتَخْشَوْنَهُمْ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ؛ آیا از آنها ترسیدید؟ پس خدا سزاوارتر است که از او بترسید! اگر مؤمن هستید!» (توبه: ۱۳)

دفع متجاوزان، دفع وسوسه های وسوسه گران، قدرت یابی برای حفظ جان و مال و ایمان، اجرای قوانین حق و عدالت نیز تنها به شجاعت مردمان یک جامعه بستگی دارد. افزون بر آن، هرگاه امنیت بر جامعه ای حاکم شود، افراد آن جامعه، رفاه و لذت های مادی و معنوی فراوانی به دست می آورند.

اشاره

ج) زیبامنشی در ارتباط انسان با خود

زیر فصل ها

یک - کرامت نفسانی

دو - احساس نیاز

سه - ترس از نفس اماره

چهار - بازگشت به فطرت

یک - کرامت نفسانی

یک - کرامت نفسانی

دین دار با پیروی از آموزه های دین، در نفس خود احساس کرامت می کند که با وجود آن هرگز به کارهای پست دست نمی زند. (۱) انسان بدون کرامت، به دلیل آنکه به قدر و منزلت خود آگاه نیست، پرداختن به علم یا سرگرم شدن به کارهای بیهوده برایش یکسان است. از این رو، بسیاری از استعدادها و توانایی های خود را به هدر می دهد، بدون آنکه سودی به دست آورد.

کرامت نفس آثار زیادی در پی دارد که عبارتند از:

رفتار محترمانه (نسبت به دیگران و خود)؛ گشاده رویی؛ چشم پوشی از عیوب دیگران؛ شکرگزاری؛ احسان بی دریغ و بدون توقع؛ دوری از امور پست؛ نپذیرفتن ننگ و ذلت؛ گذشت در زمان قدرت؛ عدالت در تمام کارها؛ وفای به عهد، اخلاص و یک رنگی. (۲)

انسان با کرامت، هرگز حاضر نیست عمر خود را در مسیر پرورش تن به هدر دهد، بلکه اصالت را به روح خود می دهد و اگر به سلامت و رفاه بدن می پردازد، برای آن است که بدن، لباس و مرکب روح است. از این رو، لحظه به لحظه در مسیر تکامل و رسیدن به کمال انسانی رشد می کند.

۱- «وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا؛ و چون بر لغو بگذرند با بزرگواری می گذرند». فرقان: ۷۲

۲- میزان الحکمه، ج ۱۱، صص ۵۱۵۰-۵۱۵۳.

بدین ترتیب، اگر بگوییم دین جز رساندن انسان به کرامت واقعی خود، مأموریت دیگری ندارد، سخن گزافی نگفته ایم.

امام علی (ع) می فرماید:

إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى خَصَّكُمْ بِالْإِسْلَامِ وَاسْتَخْلَصَكُمْ لَهُ وَذَلِكَ لِأَنَّهُ إِسْمٌ سَلَامٌ وَجَمَاعٌ كَرَامَةٌ.

خدای بزرگ شما را به اسلام ویژه گردانید و برای آن برگزید؛ زیرا اسلام، عنوان سلامت است و مجمع کرامت. (۱)

دو - احساس نیاز

دو - احساس نیاز

انسان وقتی به خود می نگرد، احساس می کند در همه امور به قدرتی بزرگ نیاز دارد؛ قدرتی که خواسته های مادی و معنوی اش را برآورده سازد. این آموزه از ابتدایی ترین نکته های دینی است. قرآن این حقیقت را بسیار زیبا بیان می کند:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ. (فاطر: ۱۵)

ای مردم! شما به خدا نیازمندید و خداست که بی نیاز ستوده است.

احساس نیاز به خالق، انسان را به سوی خداوند بزرگ که کمال مطلق است، به حرکت وامی دارد. تا انسان به چیزی احساس نیاز پیدا نکند، به سویی حرکت نمی کند. از سویی خداوند، زیباترین موجود هستی است؛ زیرا همه کمال ها، فایده ها و لذت ها و نیز زیبایی های آفریدگار از اوست و هرچه سبب حرکت به سوی زیبای مطلق شود، خود، زیباست.

ص: ۱۰۵

سه - ترس از نفس اماره

سه - ترس از نفس اماره

دین به ما می آموزد که برای رسیدن به صفت ها و رفتارهای زیبای انسانی، باید از نفس اماره بپرهیزیم؛ زیرا انسان را به سوی حیوانی شدن می کشاند و روح را از حرکت به سوی انسانی بودن باز می دارد. حيله های این نفس رذيله، «تسویل» است. تسویل؛ یعنی زیبا جلوه دادن امور زشت. بنابراین، به راحتی، انسان را به سوی زشتی ها می کشاند، در حالی که خود فرد متوجه چنین حرکتی نیست.

قرآن کریم از زبان حضرت یوسف (ع) بیان می کند:

وَ مَا أُبْرِيءُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ. (یوسف: ۵۳)

و من نفس خود را تبرئه نمی کنم؛ زیرا نفس به بدی امر می کند، مگر کسی را که خدا به او رحم کند؛ زیرا پروردگار من آمرزنده مهربان است.

چهار - بازگشت به فطرت

چهار - بازگشت به فطرت

خداوند حکیم، انسان ها را با فطرت و سرشتی پاک، خداجو و سعادت طلب آفریده است:

فَمَا قَوْمٌ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَ لَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ. (روم: ۳۰)

پس روی خود را با گرایش تمام به حق، به سوی این دین کن. با همان سرشتی که خدا مردم را بر آن سرشته و آفرینش خدا تغییرناپذیر است. این است همان دین پایدار، ولی بیشتر مردم نمی دانند.

فطرت انسانی به گونه ای است که اگر انحرافی در آن ایجاد نشود، انسان را در گرایش به زیبایی های معنوی تشویق می کند. در این مسیر، گناهان سبب انحراف انسان از فطرت نخستین می شوند. دین می کوشد

ص: ۱۰۶

فطرت را بیدار کند. بازگشت به سوی سرشت اولیه در خلقت انسان، با زدودن گرد و غبارهای گناهان و آلودگی‌ها به دست می‌آید. البته گاهی این امر با استدلال‌های متین عقلی صورت می‌پذیرد، مانند استدلال حضرت ابراهیم (ع) برای بت پرستان که خداوند در قرآن می‌فرماید: «با استدلال حضرت ابراهیم، بت پرستان به خویشتن خویش (فطرت) بازگشتند. از این رو، بی‌درنگ به حکم فطرت، خود را محکوم و ظالم معرفی کردند». (انبیاء: ۶۴)

۳. زیبایی‌های دین در حوزه رفتار بشر (زیباروشی)

اشاره

۳. زیبایی‌های دین در حوزه رفتار بشر (زیباروشی)

«زیبااندیشی»، مقدمه‌ای برای ایجاد رفتارهای زیبا یا «زیباروشی» در زندگی بشر است؛ زیرا رفتارها همگی بر اندیشه‌ها و خواسته‌ها استوارند. به بیان دیگر، «بایدها و نبایدها بر محور باورها می‌چرخند». دین در هدایت انسان به سوی زیبایی‌ها، او را تنها نمی‌گذارد، بلکه رفتارهای زیبا را نیز به او معرفی می‌کند و وی را از کردارهای زشت بازمی‌دارد. اکنون برخی رفتارهایی را که نتیجه حضور دین در کارهای روزانه انسان است، بررسی می‌کنیم.

الف) زیباروشی در ارتباط انسان با خدا

اشاره

الف) زیباروشی در ارتباط انسان با خدا

زیر فصل‌ها

یک - عبادت

دو - شکر

سه - توبه و تضرع

چهار - بزرگداشت شعایر الهی

پنج - دعا

یک - عبادت

یک - عبادت

وَمَا أَمْرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءً... (بینه: ۵)

فرمان نیافته بودند جز اینکه خدا را پرستند و در حالی که به توحید گراییده اند، دین [خود] را خالص گردانند.

عبادت خدای یکتا، نخستین دستور رفتاری دین به بشر در ارتباط با

ص: ۱۰۷

خدا و نخستین دعوت پیامبران الهی است. (۱) عبادت به معنای پذیرفتن فرمان کسی در عمل است.

از این رو، عبادت خدا به معنای آن است که در نیت، تنها او را مقصود قرار دهیم و در رفتار فقط از او فرمان بگیریم. عبادت خدا، رفتاری زیبا و سرپیچی از فرمان او کاری زشت و نافرجام است. زیبایی عبادت خدا برای آن است که سبب نزدیک شدن انسان به کامل مطلق و زیبای بی نقص می شود و این کمال و زیبایی تا جایی پیش می رود که انسان با همین عبادت به مقام جانشینی خدا می رسد و قدرت هایی به او داده می شود.

در روایت وارد شده است:

ای فرزند آدم! من زنده ای هستم که هرگز نمی میرم. از فرمان های من اطاعت کن تا تو را زنده ای قرار دهم که هرگز نمیری. ای فرزند آدم! من به هر چه بگویم هست شو، هست می شود. از فرمان های من اطاعت کن تا تو را نیز چنان قرار دهم که به هر چه بگویی هست شو، هست شود. (۲)

دو - شکر

دو - شکر

دین، پیروان خود را افرادی شاکر و بسیار شکر کننده تربیت می کند. شکر در برابر نعمت های خدا، آثار فراوان و زیبایی دارد، از جمله اینکه:

۱. شکر مایه افزایش نعمت است:

«لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ؛ اِذَا كَفَرْتُمْ أَتَقْدِرُونَ» (اگر واقعاً سپاس گزاری کنید [نعمت] شما را افزون خواهیم کرد). (ابراهیم: ۷)

ص: ۱۰۸

۱- نحل: ۳۶.

۲- میزان الحکمه، ج ۷، ص ۳۴۱۵، به نقل از: مستدرک الوسائل، ج ۱۱، ص ۲۵۸، ح ۱۲۹۲۸.

۲. شکر موجب پاداش اخروی است:

«وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ؛ و به زودی سپاس گزاران را پاداش خواهیم داد». (آل عمران: ۱۴۵)

۳. شکر، فهم حقایق و عبرت پذیری را در پی دارد:

«... إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ؛ بی شک، در این [یادآوری] برای هر شکیبایی، سپاس گزاری عبرت هاست. (ابراهیم: ۵)

۴. شکر، نوعی ادب و احترام به شخصیت خویش است:

«وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ؛ و هر کس سپاس گزارد، تنها به سود خویش سپاس می گزارد». (نمل: ۴۰)

۵. شکر، مانع نازل شدن عذاب است: «مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِنْ شَكَرْتُمْ وَ آمَنْتُمْ وَ كَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا؛ اگر سپاس بدارید و ایمان آورید، خدا می خواهد با عذاب شما چه کند؟ و خدا همواره سپاس پذیر [= حق شناس] داناست». (نساء: ۱۴۷)

سه - توبه و تضرع

سه - توبه و تضرع

چهارمین رفتار زیبای انسان در روابط خود با آفریدگار هستی، توبه و تضرع است که دین، آن را شرط اولیه دریافت های معنوی و مادی از خدا می داند. «توبه» به معنای طلب پوشش گناهان و کاستی ها از خداوند سبحان است و «تضرع» به معنای اظهار کوچکی و ذلت در برابر خداست.

این دو رفتار همراه یکدیگرند؛ زیرا در توبه، فرد، گناهان خود را پذیرفته است و از این رو، با حالت تضرع به درگاه خدا می رود و توبه می کند.

این دو آموزه دینی برای همه انسان ها حتی پیامبران و ائمه اطهار (ع) وجود دارد. قرآن کریم به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله که والاترین آفریده های

ص: ۱۰۹

پروردگار است، چنین دستور می دهد:

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا. (نصر: ۳)

پس به ستایش پروردگارت نیاشگر باش و از او آمرزش خواه که وی، همواره توبه پذیر است.

البته آنچه خواندید، یکی از تفسیرهای مفسران درباره این آیه است. (۱)

توبه و تضرع آثار بسیاری دارند که به برخی از آنها اشاره می کنیم:

۱. بهره مندی از رحمت خدا. به همین سبب، وصف «غفور رحیم» در برخی آیه ها، پس از دستور به توبه آمده است. شاید معنای آن این باشد که رحمت الهی پس از توبه شامل بندگان خواهد شد: «وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ؛ و از خدا آمرزش بخواهید که خدا، آمرزنده مهربان است». (مزل: ۲۰)

۲. عذاب الهی، با توبه دفع می شود: «وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ؛ و تا آنان طلب آمرزش می کنند، خدا عذاب کننده ایشان نخواهد بود». (انفال: ۳۳)

۳. احسان خدا شامل توبه کنندگان است: «وَأَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا...؛ و اینکه از پروردگارتان آمرزش بخواهید، سپس به درگاه او توبه کنید [تا اینکه] شما را با بهره مندی نیکویی بهره مند سازد». (هود: ۳)

۴. نزول برکت های آسمانی از جمله باران و همچنین افزایش اموال و اولاد و ورود به بهشت جاوید، پاداش خداوند به توبه کنندگان است.

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا. يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا. (نوح: ۱۱۰)

ص: ۱۱۰

۱- محمد بن عمر فخرالدین رازی، التفسیر الکبیر مفاتیح الغیب، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۲۰ هـ - ق، چ ۳، ج ۳۲، ذیل آیه ۳، سوره نصر، صص ۳ - ۳۴۲.

و گفتم از پروردگارتان آمرزش بخواهید که او همواره آمرزنده است [تا] بر شما از آسمان باران پی در پی فرستد و شما را به اموال و پسران یاری کند و برایتان باغ ها قرار دهد و نهرها برای شما پدید آورد.

لذت ارتباط با خالق، لذت احساس رضایت او و لذت دریافت رحمت ها و الهام های معنوی او از آثار زیبای تضرع و توبه است.

چهار - بزرگداشت شعایر الهی

چهار - بزرگداشت شعایر الهی

قرآن کریم برای تشویق به بزرگداشت شعایر الهی، این رفتار را می ستاید: «وَمَنْ يُعْظَمِ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ؛ و هر کس شعایر خدا را بزرگ دارد، در حقیقت، آن [حاکمی] از پاکی دل هاست». (حج: ۳۲)

پنج - دعا

پنج - دعا

دعا به معنای درخواست نیازمندی ها، حلقه ارتباطی انسان ها با خداست. نقش این حلقه چنان مهم و اساسی است که در قرآن می خوانیم: «قُلْ مَا يَعْجُبُوكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ؛ بگو: اگر دعای شما نباشد، پروردگارم هیچ اعتنایی به شما نمی کند». (فرقان: ۷۷)

مفهوم این آیه آن است که میزان توجه و عنایت خداوند به میزان درخواست انسان از خدا بستگی دارد. بنابراین، هر که دعایش بیشتر باشد، بیشتر بهره می برد. افزون بر آن، دعا با ساختار وجودی انسان که سراسر نیاز به خالق خویش است، تناسب دارد. انسان دعاکننده همانند طفلی است که برای رفع تشنگی و گرسنگی خویش، راهی به جز درخواست از مادر ندارد. به یقین، چنین رفتاری نزد اندیشمندان، پسندیده است.

دین، درخواست از غیر خدا را زشت می داند؛ زیرا مایه ذلت است و

آزادی انسان را از میان می برد. درخواست از کسی که خود نیازمند است، هیچ سودی نخواهد داشت. (۱)

ب) زیباروشی در ارتباط انسان با خویش

اشاره

ب) زیباروشی در ارتباط انسان با خویش

زیر فصل ها

یک - تکریم خویش

دو - تهذیب نفس

سه - علم آموزی

چهار - خودآرایی

پنج - محاسبه

شش - سامان دهی امور

یک - تکریم خویش

یک - تکریم خویش

از مهم ترین آموزه های دین درباره رابطه انسان با خود، «تکریم خویش» است. تکریم نفس به معنای گرامی داشتن آن است؛ زیرا انسان، آفریده خداست و می تواند به مراتب بالایی از کمال دست پیدا کند. از مهم ترین آثار این رفتار، دوری از کارهای پست و آلودگی ها و گناهان است. کسی که خود را گرامی می دارد، به اموری که در شأن او نیست، نمی پردازد، مانند فردی که حاضر نیست طلا و جواهرات خود را با مشتی خاک بی ارزش معامله کند.

کرامت نفس، با غرور و کبر متفاوت است؛ کسی که نفس خود را تکریم (به معنای دینی آن) می کند، همچون کسی است که هدیه محبوب خود را گرامی می دارد. بنابراین، انسان باایمان نیز چون وجود خود را هدیه ای الهی می داند، آن را محترم می شمارد و از پرداختن به امور پست و بی ارزش می پرهیزد.

آموزه های دین درباره تکریم نفس را می توان چنین برشمرد:

۱. امام علی (ع) می فرماید:

أَكْرَمَ نَفْسِكَ عَنْ كُلِّ دَنِيَّةٍ وَإِنْ سَأَقْتِكَ إِلَى رَغْبَةٍ فَإِنَّكَ لَنْ تَعْتَاضَ بِمَا

ص: ١١٢

١- نك: ميزان الحكمه، ج ٥، صص ٢٣، ٢٨ و ٣٠.

تَبَدُّلٌ مِنْ نَفْسِكَ عَوْضًا وَلَا تَكُنْ عَبْدًا غَيْرَكَ وَ قَدْ جَعَلَكَ اللَّهُ حُرًّا. (۱)

نفس خود را از هر پستی، گرامی بدار، هر چند آن امر تو را به آرزویت برساند؛ زیرا هیچ چیز، آنچه را در این راه از دست می دهی، جبران نمی کند و بنده دیگری مباش که خداوند، تو را آزاد آفریده است.

۲. امام صادق (ع) نیز می فرماید:

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى فَوَضَّ إِلَى الْمُؤْمِنِ كُلِّ شَيْءٍ إِلَّا إِذْلَالَ نَفْسِهِ. (۲)

خدای تبارک و تعالی اختیار هر کاری را به مؤمن داده است، مگر اختیار خوار کردن خویشتن را.

۳. قرآن کریم دستور می دهد که هرگاه وارد خانه ای شدید (که کسی داخل آن نیست)، (۳) از سوی خدا به خود سلام کنید. روشن است که سلام به دیگری، اظهار کرامت است و سلام به خود، تکریم نفس.

فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةٌ طَيِّبَةٌ. (نور: ۶۱)

پس چون به خانه هایی [که گفته شد] در آمدید، به خودتان سلام کنید؛ درودی که نزد خدا، مبارک و پاک است.

دو - تهذیب نفس

دو - تهذیب نفس

چهارمین رفتاری که دین درباره ارتباط انسان با خود به او می آموزد، «تهذیب نفس» به معنای پاک سازی روح به وسیله فضایل انسانی است. اموری همچون وسوسه های شیطان، بدبینی، بخل، حسادت، کبر، کینه،

ص: ۱۱۳

۱- میزان الحکمه، ج ۴، ص ۱۸۷۲.

۲- میزان الحکمه، ج ۴، ص ۱۸۷۲.

۳- تفسیر نمونه، ج ۱۴، ص ۵۵۳.

عجب و جاه طلبی، پیرایه های روحی بشرند که هر کدام به تنهایی زشتی های رفتاری زیادی مانند جنایت ها، فتنه ها و قتل ها را در پی دارند.

دین با برنامه نجات بخش خود، فرد و جامعه را به مسیر طهارت روح هدایت می کند. دین، تزکیه و تهذیب نفس را هدف اصلی پیامبران می داند:

كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَ الْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ. (بقره: ۱۵۱)

همان گونه که در میان شما، فرستاده ای از خودتان روانه کردیم، [که] آیه های ما را بر شما می خواند و شما را پاک می گرداند و به شما کتاب و حکمت می آموزد و آنچه را نمی دانستید، به شما یاد می دهد.

زیبایی این صفت را می توان از آثار بسیار زشت صفت مقابل آن؛ یعنی لجام گسیختگی نفس شناخت. در طول تاریخ، آلودگی روح و روان همواره برای جامعه بشری نگران کننده بوده و هست. اگر فتنه ها و جنگ ها و حق کشی ها را ریشه یابی کنیم، به چیزی جز آلودگی های نفس نمی رسیم. با زدودن رذیلت های اخلاقی از لوح جان، چهره زیبای انسانی نمایان می شود و زندگی انسانی که همراه با آرامش، امنیت، عدالت و لذت های برتر انسانی است، شکل می گیرد.

ممکن است انسان آلوده به غرور و کبر و جاه طلبی، به فایده ها لذت هایی پست و زودگذر دست یابد، ولی چنین لذت هایی هم زودگذرند و هم با از دست دادن لذت هایی به مراتب بالاتر همراهند. از این رو، قرآن چنین افرادی را زیان کار معرفی می کند:

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا. الَّذِينَ ضَلَّ سَعِيَّهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ هُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا. (کهف: ۱۰۳ و ۱۰۴)

بگو: آیا شما را از زیان کارترین مردم آگاه گردانیم؟ [آنان] کسانی اند که تلاششان در زندگی دنیا به هدر رفته است و می پندارند که کار خوب انجام می دهند.

«کمال» انسان به انسان بودن اوست. از این رو، تهذیب نفس، از کمالات نفس و از رفتارهای زیبای انسانی به شمار می رود. انسان در نگاه به خود، برای دست یابی به لذت های مقام انسانی، ناچار است به تهذیب نفس؛ یعنی آراستن آن به نیکی ها روی آورد. فروتنی، سخاوت، عزت، کرامت، علم و اخلاص از صفت هایی است که باید نفس را با آنها تهذیب کرد.

سه - علم آموزی

سه - علم آموزی

علم از کمالات اساسی انسان است و همگان آن را امتیازی بزرگ می شمارند. دین به عنوان تکامل دهنده بشر، علم را بالاترین فضیلت ها می داند و آن را معیار برتری انسان ها بر یکدیگر معرفی می کند. امام علی (ع) فرمود: «رَأْسُ الْفَضَائِلِ أَلْعِلْمُ؛ بالاترین (و ریشه) همه فضیلت ها، علم است».^(۱)

در قرآن کریم نیز می خوانیم: «قُلْ هَيْلٌ يَسِيْرَتَوِي الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ؛ بگو: آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند، یکسانند؟» (زمر: ۹)

علم، زیبایی آشکار،^(۲) زینت ثروتمندان و سرمایه تنگ دستان است.^(۳) هیچ گنجی پرسودتر از آن نیست^(۴) و شرفی بدان نمی رسد.^(۵) قلب روحی که علم در آن نیست، همانند

ص: ۱۱۵

۱- تفسیر نمونه، ج ۸، ص ۳۹۲۸.

۲- تفسیر نمونه، ج ۸، ص ۳۹۲۸، امام علی علیه السلام: «أَلْعِلْمُ جَمَالٌ لَا يَخْفَى».

۳- تفسیر نمونه، ج ۸، ص ۳۹۲۸، امام علی علیه السلام: «أَلْعِلْمُ زِيْنُ الْأَغْنِيَاءِ وَ غَنَى الْفُقَرَاءِ».

۴- تفسیر نمونه، ج ۸، ص ۳۹۳۰، امام علی علیه السلام: «لَا كَثْرَ أَنْفَعٍ مِّنَ الْعِلْمِ».

۵- تفسیر نمونه، ج ۸، ص ۳۹۳۰، امام علی علیه السلام: «لَا شَرَفَ كَالْعِلْمِ».

ویرانه ای است که آبادکننده ندارد. (۱) علم، راهنمای اصلی به سوی کمال (۲) و منشأ همه خیرها و خوبی هاست. (۳)

علم منشأ لذت های فراوانی است و این افزون بر جنبه کمالی آن است. از این رو، «علم آموزی» را رفتاری زیبا و پسندیده می دانیم. دین، علم آموزی را برای پیروان خود واجب می داند. پیامبر اسلام فرموده است:

أَطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصَّيْنِ فَإِنَّ طَلَبَ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ. (۴)

علم را یاد بگیرید گرچه در چین باشد؛ زیرا علم آموزی بر همه مسلمانان واجب است.

علم از صفت های زیبایی مطلق؛ یعنی خداوند است. از این رو، آن که علمش بیشتر باشد، به خدا؛ یعنی به زیبایی مطلق، نزدیک تر و در نتیجه، زیباتر خواهد بود.

چهار - خودآرایی

چهار - خودآرایی

دین، نه تنها رعایت بهداشت را رفتاری زیبا معرفی می کند، بلکه خودآرایی را نیز به پیروان خود می آموزد و بر آن تأکید می ورزد. در روایت ها می خوانیم که هزینه خودآرایی و عطر پیامبر اسلام، از مخارج خوراکی ایشان بیشتر بود. (۵) ایشان در حدیثی می فرماید:

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ إِذَا خَرَجَ عَبْدُهُ الْمُؤْمِنُ إِلَى أَخِيهِ أَنْ يَتَهَيَّأَ لَهُ وَأَنْ يَتَجَمَّلَ. (۶)

ص: ۱۱۶

۱- تفسیر نمونه، ج ۸، ص ۳۹۳۰، امام علی علیه السلام: «إِنَّ قَلْبًا لَيْسَ فِيهِ شَيْءٌ مِنَ الْعِلْمِ كَالْبَيْتِ الْخَرَابِ الَّذِي لَا عَامِرَ لَهُ».

۲- تفسیر نمونه، ج ۸، ص ۳۹۳۰، امام علی علیه السلام: «الْعِلْمُ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ».

۳- تفسیر نمونه، ج ۸، ص ۳۹۳۲، رسول خدا صلی الله علیه و آله: «الْعِلْمُ رَأْسُ الْخَيْرِ كُلِّهِ وَالْجَهْلُ رَأْسُ الشَّرِّ كُلِّهِ».

۴- تفسیر نمونه، ج ۸، ص ۳۹۴۶.

۵- تفسیر نمونه، ج ۷، ص ۳۳۳۸، ح ۱۱۳۲۱.

۶- تفسیر نمونه، ج ۵، ص ۲۲۹۹.

خداوند دوست دارد که هرگاه بنده مؤمنش نزد برادر خود می رود، خویشتن را آماده سازد و آراسته کند.

رسیدگی به وضعیت لباس از نظر پاکیزگی و رنگ، شانه زدن و تمیز نگه داشتن موها و صدها دستور دیگر درباره خودآرایی و بهداشت، محتوای بسیاری از حدیث های دینی است.

پنج - محاسبه

پنج - محاسبه

حساب رسی از کارهای خود در پایان هر روز، یکی از سفارش های جدی دین اسلام به انسان ها است. رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید:

لَا يَكُونُ الْعَبْدُ مُؤْمِنًا حَتَّى يُحَاسِبَ نَفْسَهُ أَشَدَّ مِنْ مُحَاسِبِهِ الشَّرِيكَ شَرِيكِهِ وَ السَّيِّدُ عَبْدَهُ. (۱)

بنده مؤمن نیست تا اینکه سخت تر از حساب رسی شریک از شریکش و ارباب از بنده اش، از نفس خود حساب بکشد.

با بررسی فایده های محاسبه نفس، می توان به زیبایی این رفتار دینی پی برد. برخی فایده ها و آثار محاسبه نفس این گونه است:

۱. شناخت عیب ها برای برطرف ساختن آنها؛

۲. توجه به نکته های مثبت برای شکرگزاری و نیز تقویت آنها؛

۳. جبران عیب ها و گناهان؛

۴. برنامه ریزی صحیح برای پیشرفت و بررسی میزان موفقیت در آن مسیر، به صورت روزانه؛

۵. توفیق توبه؛

ص: ۱۱۷

۶. یاد خدا و رفع خودفراموشی؛

۷. احساس امنیت و سعادت مندی. (۱)

با توجه به این آثار، محاسبه را می توان رفتاری زیبا پنداشت. افزون بر این، لذت وقتی نصیب فرد می شود که روز به روز از موفقیت های خود، آگاه شود و آنها را همواره در نظر داشته باشد.

شش - سامان دهی امور

شش - سامان دهی امور

نظم، هدیه دین به انسان است. انسان باید رفتارهای خود را به طور عام منظم کند؛ زیرا تنها نظم، رفتارها را به سرانجام می رساند و هیچ رفتار نامنظمی به مقصد و هدف نخواهد رسید.

نظم دهی به امور، ویژه دین داران نیست، ولی دین بر این رفتار تأکید دارد. امام علی (ع) در واپسین سخنان خود می فرماید:

أَوْسِيكُمْ وَ جَمِيعُ وَاٰلِهِ وَ مَنْ بَلَغَهُ كِتَابِي، بِتَقْوَى اللّٰهِ وَ نَظْمِ أَمْرِكُمْ. (۲)

شما و همه فرزندان و خاندانم و هر که را این وصیتم به او می رسد، به تقوای الهی و نظم در زندگی سفارش می کنم.

قرآن بارها در آیه های گوناگون به نظم موجود در آسمان ها و دیگر آفریده ها اشاره دارد و انسان ها را به تفکر، تدبّر و پندگیری از آنها فرا می خواند. از این رو، پیام ذره ذره طبیعت به انسان، نظم دهی در همه

ص: ۱۱۸

۱- نک: تفسیر نمونه، ج ۳، ص ۱۱۶۶، ح ۳۸۳۸ - ۳۸۴۸.

۲- نهج البلاغه، نامه ۴۷.

رفتارهاست. انسان بی نظم با نظام دقیق طبیعت، هم گون و همراه نخواهد بود. در نتیجه، از پیشرفت کمالی اش جلوگیری می کند.

نظم، آثار بسیار مثبتی در روح، فکر و رفتار فرد و حتی اجتماع دارد. از جمله این آثار و فایده ها، می توان این امور را نام برد: حرکت به سوی رشد و تکامل، استفاده کامل از سرمایه ها به ویژه عمر، احساس آرامش و اطمینان خاطر، سودرسانی بیشتر به خود و جامعه، هماهنگی و هم گونی با دیگر آفریده های جهان. تنها فرد بی نظم از تنبلی و تن پروری لذت می برد که آن هم زود گذر است. بنابراین، عقل و دین، هر دو نظم دهی به رفتارها را برخورداردی زیبا و مفید و لذت بخش می دانند و همواره انسان را به آن سفارش می کنند.

ج) زیاروشی در ارتباط انسان با دیگران

اشاره

ج) زیاروشی در ارتباط انسان با دیگران

در آموزه های دینی بر زیاروشی در برخورد با دیگران تأکید فراوان شده است. مطالب زیر این موضوع را روشن تر می کند:

یک - عدالت و رعایت حقوق

یک - عدالت و رعایت حقوق

دین، ابتدا دایره حقوقی افراد را تعریف و سپس همه انسان ها را به رعایت آنها دعوت می کند. امام سجاد (ع) برای بیان حقوق دیگران، رساله ای مستقل دارد که نشانه توجه بزرگان دین به احقاق حقوق انسان ها است.

عدالت به معنای عام خود، رعایت همه حقوق را شامل می شود و شاید بتوان آن را زیباترین رفتار دینی در ارتباط با دیگران معرفی کرد. دین همواره می کوشد که هیچ حقی از کسی ضایع نشود و صفت زیبای عدالت

در پی آن، رفتار بسیار زیبای عدالت محوری را در فرد و جامعه ایجاد کند. برای درک اهمیت دین به آموزه ها و تأکیده‌های زیر توجه کنید:

۱. دین تأکید می‌کند از شخصی که عادل نیست، شهادت، قضاوت و حتی امامت برای نماز را نپذیرید.

۲. دین، دلیل ارسال پیامبران و نزول کتاب‌های آسمانی را برپایی قسط و عدالت می‌داند. (حدید: ۲۵)

۳. دین، عدالت را به تقوای الهی که ملاک برتری انسان هاست، نزدیک تر می‌داند. (مائده: ۸)

۴. تأکید دین بر عدالت است، گرچه به زیان انسان یا خویشاوندان انسان باشد. (نساء: ۱۳۵)

۵. دین اعلام می‌کند که عدالت پیشه گان، محبوب‌ترین‌ها هستند. (مائده: ۴۲) ستم‌گران، محبوب خدا نیستند، بلکه خدا از ایشان بیزار است. (آل عمران: ۵۷)

۶. دین، ارزشمندترین افراد را کسانی می‌داند که حقوق مردم را رعایت می‌کنند. امام حسن عسکری (ع) می‌فرماید:

أَعْرِفُ النَّاسَ بِحُقُوقِ إِخْوَانِهِ وَأَشَدُّهُمْ قَضَاءً لَهَا أَعْظَمَهُمْ عِنْدَ اللَّهِ شَأْنًا. (۱)

کسی که به حقوق برادران خود، آشناتر و در رعایت کردن آنها، کوشاتر باشد، نزد خداوند، ارجمندتر است.

رعایت عدالت و حقوق دیگران، نخستین شرط بهره‌مندی انسان‌ها از فایده‌ها و لذت‌های مادی و معنوی است و از رفتارهای کمالی زیبا و

ص: ۱۲۰

مطلوب به شمار می آید. پس می توان ادعا کرد که هیچ انسانی، حتی ستم کاران، زیبایی عدالت را انکار نمی کنند.

ما بر این باوریم که تنها دین می تواند عدالت را در رفتارها آشکار سازد؛ زیرا همه راه های پیشنهادی دیگر تا کنون نتوانسته اند از ستم کاری جلوگیری کنند. از سوی دیگر، به روشنی شاهدیم که هرگاه دین در میان جامعه ای رواج یافته است و حاکمان دینی نیز بر آن جامعه حکومت کرده اند، عدالت به معنای واقعی اش در روابط افراد آشکار شده است. همچنین معتقدیم که عدالت، زمانی در رفتار همه جامعه بشری و در سطح جهانی اجرا می شود که حکومت متحده جهانی بر پایه عدالت به وسیله آخرین حجت الهی؛ یعنی حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف تشکیل شود.

دو - امانت داری

دو - امانت داری

گرچه امانت داری نوعی رعایت حقوق است، ولی به دلیل اهمیت آن و نیز زیبایی درخشانش، آن را به طور مستقل بررسی می کنیم. دین به ما می آموزد که:

«إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا؛ خدا به شما فرمان می دهد که سپرده ها را به صاحبان آنها رد کنید». (نساء: ۵۸)

امام علی (ع) می فرماید: «أَفْضَلُ الْإِيمَانِ الْأَمَانَةُ، أَقْبَحُ الْأَخْلَاقِ الْخِيَانَةُ؛ بالاترین رتبه ایمان امانت داری است و زشت ترین خوی ها خیانت است.» (۱) نیز فرموده است:

ص: ۱۲۱

«أَدُوا الْأَمَانَةَ وَكَلِّمُوا إِلَى قَتْلِهِ أَوْلَادِ الْأَنْبِيَاءِ؛ امانت را برگردانید، هرچند به قاتل فرزندان پیامبران» (۱).

دین آن قدر بر امانت داری تأکید می کند که آن را از نماز و عبادت های دیگر بالاتر می داند. امانت داری، رفتاری بسیار زیباست؛ زیرا جنبه کمالی دارد و فرد با این رفتار، انسانیت خود را حفظ می کند. همچنین فایده و لذت بی شماری دارد که برخی فایده های آن عبارتند از: آرامش روحی، آرامش اجتماعی، صلح و امنیت، اعتماد در روابط اجتماعی، حذف بسیاری از خیانت های مالی و جانی از محیط جامعه و حذف بخش زیادی از هزینه های فردی و جمعی.

به راستی، آیا خیانت لذت بخش تر است یا احساس دوستی و نشاطی که از حس اعتماد میان افراد یک جامعه و بازگرداندن امانت ایجاد می شود؟ بی گمان، خیانت در امانت، افزون بر زیر پا گذاشتن انسانیت و گرفتار شدن به عذاب وجدان، سبب درگیری با صاحبان امانت و به جان خریدن عذاب الهی خواهد شد.

سه - احسان

سه - احسان

احسان در لغت به معنای زیبا کاری و انجام دادن کار نیک است. در اصطلاح دینی نیز شامل همه رفتارهایی می شود که از نظر عقلی و نقلی، پسندیده باشند. در قرآن کریم چنین می خوانیم:

ص: ۱۲۲

۱. احسان کنندگان دوستان خدایند: «ثُمَّ اتَّقُوا وَ أَحْسِنُوا وَ اللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ؛ آن گاه تقوا پیشه کنند و احسان کنند و خدا، احسان کنندگان را دوست دارد». (مائده: ۹۳)

۲. احسان در دنیا و آخرت برای انسان سودآور است: «لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَ لَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ؛ برای کسانی که در این دنیا نیکی کردند، [پاداش] نیکویی است و همانا سرای آخرت بهتر است». (نحل: ۳۰)

۳. هم در برابر احسان دیگران احسان کنید و هم در مقابل بدی ایشان.

الف) «هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ؛ مگر پاداش احسان جز احسان است؟» (الرحمن: ۶۰)

ب) «ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةِ؛ بدی را به شیوه ای نیکو دفع کن». (مؤمنون: ۹۶)

ج) «ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَ بَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ؛ [بدی را] به آن چه بهتر است، دفع کن. آن گاه کسی که میان تو و میان او دشمنی است، گویی دوستی یک دل می شود». (فصلت: ۳۴)

۴. سفارش مهم خداوند حکیم به انسان، احسان به والدین است:

«وَ وَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا؛ و انسان را [نسبت] به پدر و مادرش به احسان سفارش کردیم». (احقاف: ۱۵)

آیه ها و روایت های زیادی برای تشویق به احسان وجود دارند که بیانگر میزان ارج گذاری دین به احسان است. دین همواره در پی زیباسازی رفتارهای انسان است و احسان که جامع همه رفتارهای زیباست، خلاصه درخواست های دین از انسان است. دین به تک تک رفتارهای زیبا سفارش

می کند، ولی در پایان، گفته های خود را خلاصه می کند و می فرماید رفتاری به جز احسان نداشته باشید.

چهار - انفاق

چهار - انفاق

همه موجودات به گونه ای امکانات خود را در اختیار دیگران قرار می دهند. گل ها، بو و رنگ های زیبای خود را به رهگذران می بخشند و بخشی از شهد خود را در اختیار زنبوران عسل می گذارند. باد، نسیم شکوفاگرش را به گل ها می دهد و ابر، قطره های باران خود را به موجودات زنده می بخشد. دیگر موجودات نیز چنینند. دین در هماهنگی خود با نظام تکوین، انسان را همچون دیگر موجودات به انفاق و بخشش فرا می خواند.

انفاق به معنای هزینه کردن بخشی از دارایی ها در راه خدا، از رفتارهای مهم دینی است. قرآن، پرهیزکاران را این گونه معرفی می کند:

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ. (بقره: ۳)

آنان که به غیب ایمان می آورند و نماز را برپا می دارند و از آنچه به ایشان روزی داده ایم، انفاق می کنند.

در واقع، انفاق، فایده های زیر را در پی دارد:

۱. رفع و دفع خوی زشت بخل؛

۲. احیا و تقویت تفکر اعتماد به خدا در رسانیدن روزی؛ چون انسان وقتی انفاق می کند که معتقد باشد خداوند، روزی او را در روزهای بعد می رساند.

۳. رفع نیاز از نیازمندان جامعه؛

ص: ۱۲۴

۴. ایجاد نهادهایی برای رهایی جامعه از بن بست ها و تنگناهای اقتصادی؛

۵. گردش مال میان افراد جامعه و جلوگیری از تمرکز آن در دست یک گروه؛

۶. فراوان شدن نعمت ها و رحمت های خدا بر فرد و جامعه ای که اهل انفاقند.

روشن است این فایده ها به فرد یا اجتماعی که اهل انفاق نباشند، نخواهد رسید. از این رو، از لذت های به دست آمده از آنها نیز محرومند و گاهی همین اموال و دارایی، وبال زندگی دنیا و آخرتشان می شود:

وَالَّذِينَ يَكْتُمُونَ الذَّهَبَ وَ الْفِضَّةَ وَ لَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ. (توبه: ۳۴)

و کسانی که طلا و نقره را پنهان می کنند و آنها را در راه خدا انفاق نمی کنند، پس ایشان را به عذاب دردناک بشارت بده.

به دسته ای از سفارش های دین درباره انفاق توجه کنید:

۱. «وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ؛ همانا خدا از هر مالی که انفاق کنید آگاه است». (بقره: ۲۷۳)

۲. «وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ؛ و شما را چه شده است که در راه خدا انفاق نمی کنید». (حدید: ۱۰)

۳. «وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ؛ و هر چیزی در راه خدا خرج کنید، پاداشش به خود شما بازگردانده می شود». (انفال: ۶۰)

۴. «لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ؛ هرگز به نیکوکاری نخواهید رسید تا از آنچه دوست دارید، انفاق کنید». (آل عمران: ۹۲)

۵. «الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ؛ کسانی که اموال خود را شب و روز و نهان و آشکارا، انفاق می کنند، پاداش آنان نزد پروردگارشان برای آنان خواهد بود. نه بیمی بر آنان است و نه اندوهگین می شوند». (بقره: ۲۷۴)

زیبایی انفاق بدین سبب است که فایده های فراوانی در پی دارد و همچنین با طبیعت وجودی آفریدگان تناسب دارد. موجودات از آن نظر که آفریننده ای سخاوتمند آنها را خلق کرده است، خود نیز سخاوتمند هستند. بنابراین، انفاق، رفتاری کمالی نیز به شمار می رود؛ زیرا هرچه ما را به صفت های الهی نزدیک می کند، کمال شمرده می شود و بسیار زیبا و مورد پسند است.

پنج - بخشایش

پنج - بخشایش

بخشایش از رفتارهای کریمانه انسانی است که زیبایی اش بر هیچ کس پوشیده نیست. دین، بخشایش را از صفت های برجسته خداوند سبحان معرفی می کند و آن را محبوب او می داند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «إِنَّ اللَّهَ عَفْوٌ يُحِبُّ الْعَفْوَ؛ خداوند بسیار باگذشت است و گذشت را دوست دارد». (۱)

دین، بارها و بارها انسان را به رفتار بخشایشگری و گذشت فرا می خواند. خداوند در قرآن می فرماید:

وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ. (نور: ۲۲)

و باید عفو و گذشت کنند. مگر دوست ندارید که خدا بر شما ببخشد و خدا، آمرزنده مهربان است.

ص: ۱۲۶

همچنین در حدیثی از پیامبر خدا چنین نقل شده است:

در قیامت ندا می شود که آن کسی که مزدش با خداست، برخیزد و به بهشت رود. گفته می شود چه کسی مزدش با خداست. پاسخ می آید که بخشاینندگان مردم. (۱)

بخشایش نشانه کرامت نفس و مایه آرامش و سبب تربیت زبردستان و نیز عامل جلب رحمت های خداوند بزرگ است. در جامعه ای که بخشایش در میان افرادش رواج داشته باشد، دوستی و محبت و نیز صداقت و دوری از خیانت گسترش می یابد. پیروزی و سربلندی از آن کسی است که بخشایش را پیشه خود کند. (۲)

بی شک، بخشایش در زمان قدرت بسیار ارزشمند است. امام علی (ع) می فرماید: «لَا شَيْءَ أَحْسَنُ مِنْ عَفْوِ قَادِرٍ؛ هیچ چیز زیباتر و نیکوتر از بخشایش فرد قدرتمند نیست». (۳)

و نیز فرموده است:

إِذَا قَدَرْتَ عَلَى عَدُوِّكَ فَاجْعَلِ الْعَفْوَ عَنْهُ شُكْرًا لِلْقُدْرَةِ عَلَيْهِ.

هنگامی که بر دشمنت قدرت یافتی، گذشت از وی را شکرانه قدرت یافتنت بر او قرار ده. (۴)

لذت بخشایش همواره بیشتر از انتقام و فایده آن نیز فراوان تر است. بخشایش برای آن است که از روی کرامت و تدبیر عقلانی است و رفتاری

ص: ۱۲۷

۱- میزان الحکمه، ج ۸، ص ۳۸۳۲ با کمی تلخیص.

۲- میزان الحکمه، ج ۸، ص ۳۸۳۴.

۳- غرر الحکم، ج ۱، ص ۲۴۶، ح ۵۰۴۵.

۴- میزان الحکمه، ج ۸، ص ۳۸۳۸.

کمالی به شمار می آید. بخشایش به جز در آموزه های دینی، در هیچ یک از مکتب های دیگر یافت نمی شود و اگر هم یافت شود، همراه با منت و مشکلات بعدی خواهد بود، ولی بخشایش دینی، رفتاری خالصانه و به دور از هرگونه چشم داشتی از طرف مقابل است. بنابراین، عفو دینی، زیبا و از مطلوب ترین رفتارهاست.

شش - وفای به عهد

شش - وفای به عهد

پای بندی به عهد و پیمان، نشانه جوان مردی و بزرگواری است و از کمالات رفتاری انسان ها است، بر خلاف پیمان شکنی که همه انسان ها آن را زشت و ناپسند می دانند. دین در روند زیباسازی رفتارهای انسان ها به وفای عهد بسیار توجه کرده است. خداوند خطاب به مؤمنان می فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ؛ ای کسانی که ایمان آورده اید، به قراردادها [ی خود] وفا کنید». (مائده: ۱)

از امام صادق (ع) پرسیدند: منظور از «بالعقود» در این آیه چیست؟ ایشان فرمود: «العهد؛ یعنی پیمان ها.» (۱) از حضرت محمد صلی الله علیه و آله نقل شده است که فرمود: «لَا دِينَ لِمَنْ لَا عَهْدَ لَهُ؛ کسی که پیمان دار نباشد، دین ندارد.» (۲)

وفای به عهد، مایه تثبیت شخصیت، رواج اعتماد افراد جامعه به یکدیگر و ایجاد نظم در انجام دادن کارها است. این صفت هم رفتاری کمالی است؛ چون از کرامت و جوان مردی ریشه می گیرد و هم عملی

ص: ۱۲۸

۱- میزان الحکمه، ج ۹، ص ۴۱۰۰.

۲- میزان الحکمه، ج ۹، ص ۴۱۰۲.

است متناسب با مقام انسانیت. بنابراین، با توجه به ملاک های زیبایی، وفای به عهد را رفتاری زیبا می دانیم.

هفت - ایثار

هفت - ایثار

دین در اوج زیباسازی رفتار انسان ها، ایشان را به قله احسان و زیبا عملی؛ یعنی ایثار می رساند. ایثار به جز در سایه ایمان و دین داری به دست نمی آید. حتی اگر انسانی بی ایمان ایثار کند، باز هم می گوئیم نشانه ای از ایمان در درونش وجود دارد.

در این باره به چند حدیث از امام علی (ع) اشاره می کنیم:

۱. «الْإِثَارُ أَفْضَلُ الْإِحْسَانِ؛ ایثار، بالاترین رتبه احسان است». (۱)

۲. «الْإِثَارُ أَحْسَنُ الْإِحْسَانِ وَأَعْلَى مَرَاتِبِ الْإِيمَانِ؛ ایثار، زیباترین احسان و بالاترین مراتب ایمان است». (۲)

۳. «الْإِثَارُ سَجِيهَةُ الْأَبْرَارِ وَشَيْمَةُ الْأَخْيَارِ؛ ایثار، خصلت نیکوکاران و خوی نیکان است». (۳)

۴. «الْإِثَارُ أَفْضَلُ عِبَادَةٍ وَأَجَلُّ سِيَادَةٍ؛ ایثار، برترین عبادت و بزرگ ترین سروری است». (۴)

ایثار از خود گذشتگی و چشم پوشی از برخی لذت ها است، ولی چون رفتاری جوان مردانه و عزت بخش و نیز عملی کمالی است، زیباست.

ص: ۱۲۹

۱- غررالحکم، ص ۳۱.

۲- میزان الحکمه، ج ۱، ص ۲۶.

۳- میزان الحکمه، ج ۱، ص ۲۶.

۴- میزان الحکمه، ج ۱، ص ۲۶.

ایثارگر با ایثار خود، مدح و ثنای همه حتی خدا را به سوی خویش جلب می کند و برازنده نام «بافضیلت» خواهد شد. (۱)

روایت شده است که حضرت موسی (ع) فرمود: «پروردگارا! جایگاه محمد صلی الله علیه و آله و امت او را به من نشان بده.» خداوند فرمود: «تو تحمل دیدن آن را نداری، ولی یکی از منزلت های ایشان را نشانت می دهم.» وقتی موسی (ع) آن منزلت را دید، نزدیک بود قالب تهی کند. سپس گفت: «پروردگارا! این منزلت را به چه سبب به ایشان داده ای؟» پروردگار فرمود: «ایثار ای موسی، هیچ یک از بنندگانم که بخشی از عمر خود را به ایثار گذرانده باشد، بر من وارد نمی شود، مگر آنکه از حساب رسی او شرم کنم و در هر جای از بهشت که بخواهد، جایش دهم.» (۲)

رفتارهای زیبای دینی در روابط میان افراد فراوانند که به شماری از آنها اشاره شد. آنچه مهم است زیباسازی همه رفتارهای خواسته شده دین است؛ چون دین می خواهد روابط میان انسان ها همیشه زیبا باشد.

ص: ۱۳۰

۱- میزان الحکمه، ج ۱، ص ۲۶.

۲- میزان الحکمه، ج ۱، ص ۲۲، به نقل از: تنبیه الخواطر، ج ۱، ص ۱۷۳.

فصل چهارم: آسیب شناسی زیبانگاری به زندگی دینی و راه کارهای اصلاحی

اشاره

فصل چهارم: آسیب شناسی زیبانگاری به زندگی دینی و راه کارهای اصلاحی

زیر فصل ها

۱. آسیب ها

۲. راه کارهای اصلاحی

۱. آسیب ها

اشاره

۱. آسیب ها

زیر فصل ها

الف) آسیب های داخلی

ب) آسیب های خارجی

الف) آسیب های داخلی

اشاره

الف) آسیب های داخلی

زیر فصل ها

یک - انحراف در مسیر حکومت و ولایت

دو - استفاده ابزاری از دین

سه - نگرش تک بُعدی به دین

چهار - التقاط فکری

یک - انحراف در مسیر حکومت و ولایت

زمانی زیبایی دین وارد زندگی بشر می شود که همه فرمان های آن در جامعه اجرا شود و شرط آن، حاکمیت مجریان الهی است که از سوی خداوند منصوب می شوند. حال اگر فردی که پای بندی لازم را ندارد، در رأس حکومت باشد، نمی تواند احکام دین را درست اجرا کند.

متأسفانه این تهدید در صدر اسلام در جامعه دینی به شکل آسیبی جدی درآمد و دست اهل بیت عصمت (ع) از حاکمیت کوتاه شد. به یقین، اگر این حادثه رخ نمی داد، هم اکنون زیبایی های دینی سراسر زندگی بشر را فرا گرفته بود. امری که همه ادیان الهی و روایت های اسلامی، تحقق آن را در دوران ظهور مهدی موعود عج الله تعالی فرجه الشریف پیش بینی کرده اند، رفاه عمومی، عدالت اجتماعی، عزت و سربلندی، طهارت و پاکی جامعه، ترویج علم و فرهنگ دینی و صدها زیبایی دیگر است. نتیجه انحراف یادشده، ترسیم سنت های نادرست برای افراد جامعه و نسل های بعد بود؛ سنت هایی که از

هر گونه زیبایی و طراوت دینی تهی بودند.

دو - استفاده ابزاری از دین

دو - استفاده ابزاری از دین

دومین عاملی که زیبایی زندگی دینی را تهدید می کند و در طول تاریخ به آن آسیب های جدی وارد کرده، استفاده سودجویان مادی گراست. آنان با چهره ای منافقانه، از دین، برای رسیدن به اهداف پست مادی استفاده می کنند. یکی از آثار این آسیب، ایجاد تردید و بدبینی برای افراد «ضعیف ایمان»، نسبت به دین و حاکمان دینی است. بد عمل کردن مدعیان دین نیز عامل مهمی برای «دین گریزی» و حتی «دین ستیزی» مردم است.

سه - نگرش تک بُعدی به دین

سه - نگرش تک بُعدی به دین

«بخشی نگری» از آفت های مهمی است که بر اثر سلیقه گرایی یا منفعت جویی عده ای، به دین آسیب می رساند. این آفت سبب می شود که فرد چهره ناکاملی از دین را بپذیرد و به دیگران معرفی کند. اگر دین ساختار کاملاً زیبایی نداشته باشد، چهره ناقص دین به عنوان تمام دین و ساختمان کامل معرفی می شود. بنابراین، باید در تعلّم و تعلیم دین، به همه جنبه های آن دقت شود.

چهار - التقاط فکری

چهار - التقاط فکری

التقاط و مخلوط کردن دین با غیر دین، آسیبی است که زیبایی دین را تهدید می کند. ما معتقدیم که همه «باورها و بایدهای دینی»، صورت واحدی را تشکیل می دهند. این صورت، چهره ای بسیار زیبا دارد، ولی هر گونه حذف یا اضافه، این وحدت و هم گونی و در نتیجه، زیبایی دین را از میان می برد. التقاط، خطری است که در طول تاریخ وجود داشته و هم اکنون نیز با شدت بیشتری رایج است. دین با آموزه هایی همچون

ص: ۱۳۲

حرمت تفسیر به رأی، قضاوت بدون علم، فتوا دادن بدون فقاہت و بدعت، مانع از وارد آمدن این آسیب اساسی می شود.

ب) آسیب های خارجی

اشاره

ب) آسیب های خارجی

منظور از این دسته آسیب ها و تهدیدها، اموری هستند که به وسیله دشمنان دین اسلام، برای زشت جلوه دادن آن، طراحی و اجرا می شوند. دلیل تلاش دشمن در این زمینه، آگاهی آنان به زیبایی های دینی و توجه به این نکته است که اگر دین با چهره واقعی اش به مردم جهان معرفی شود، بسیاری جذب آن می شوند. برخی تلاش ها و حیلہ های دشمنان عبارتند از:

یک - تهاجم فرهنگی

یک - تهاجم فرهنگی

منظور از تهاجم فرهنگی، هجوم دشمن در حوزه های آداب و رسوم فردی و جمعی و نیز علمی و عقیدتی به جامعه دینی است. دشمن خوب می داند که برای مقابله با دین، نباید با دین داران به شکل فیزیکی برخورد کند، بلکه بهترین راه آن است که دین را از دین داران بگیرد. نتیجه چنین حالتی، نابودی کامل دین داران است.

ستیز با دین جهادگر اسلام که مانع چپاولگری دشمنان استعمارگر است، تنها با تهاجم همه جانبه فرهنگی ممکن است. از این رو، با تولید انبوه محصولات ضد ارزشی، ترویج فساد و فحشا و شبهه افکنی در حوزه باورها، به جنگ فرهنگی با دین می آیند. همین عامل در اندلس، ایشان را به پیروزی رساند، در حالی که از جنگ های دوپست ساله با مسلمانان سودی نبرده بودند. امروزه نیز شاهدیم که دشمنان انقلاب اسلامی ایران، تا چه

ص: ۱۳۳

میزان از این عامل بهره می برند.

دو - زشت معرفی کردن دین

دو - زشت معرفی کردن دین

گرایش به اسلام در کشورهای غربی در سال های اخیر، در حال گسترش است. دشمنان اسلام برای جلوگیری از این مسئله، با برنامه های پیچیده سیاسی و فرهنگی، تلاشی گسترده را برای زشت جلوه دادن دین اسلام و مسلمانان و پنهان ساختن چهره زیبای دین، آغاز کرده اند. در همین راستا، گروهی از وهابیان تندرو را که افکاری انحرافی و خشن داشتند، در کشور پاکستان آموزش دادند و با نام گروه طالبان در افغانستان به حکومت رساندند. طالبان با نابودی آثار باستانی، عملیات تروریستی، برخورد شدید با مردم، سخت گیری زیاد علیه زنان و مانند آن، چهره ای زشت از حکومت دینی و اسلامی را برای جهانیان ترسیم کرد.

ساخت فیلم ها، تهیه نشریه ها و مقاله ها و کتاب های فراوان در این مسیر و هم زمان با حکومت طالبان از مصداق های دیگر این طرح شوم بود.

سه - ترویج تضاد دین با علم

سه - ترویج تضاد دین با علم

حذف دین از صحنه اجتماع و جایگزین ساختن افکار بشری، به تلاشی صدها ساله نیاز داشت، ولی غرب با کمک گرفتن از ابزارهایی همچون شعار «مخالفت دین با علم»، توانست راه صد ساله را یک شبه پیماید. البته کشیشان کلیسا در آن دوران، آتش این مسئله را شعله ور کردند. در واقع، آنان مقصر واقعی بودند. به هر حال، با این دسیسه ها، دین به کلی از صحنه سیاست و اجتماع کنار رفت. دشمن همواره در طول تاریخ بارها از

ص: ۱۳۴

این حربه کهنه، ولی کارآمد استفاده کرده است و می‌کند. بهانه امروزی ایشان نیز عقب ماندگی جامعه های دینی - اسلامی از علم و صنعت جهانی است. معضلی که در واقع، محصول استعمار و استثمار خود غریبان است، ولی با حيله و نیرنگ، آن را نتیجه حضور دین در میان این جامعه ها معرفی می‌کنند.

طرح رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران در سال های اخیر؛ یعنی تولید علم و تمدن و تأکید بر «جنبش نرم افزاری»، برای مقابله با این دسته از توطئه های دشمنان بوده است.

۲. راه کارهای اصلاحی

اشاره

۲. راه کارهای اصلاحی

راه کارهای اصلاحی برای حفظ ارزش ها و زیبایی های زندگی دینی و رفع آسیب های این موضوع را در چهار محور فردی، مردمی، حکومتی و متولیان فرهنگی می توان بیان کرد. آنچه در این قسمت می آید، فهرست کوتاه این راه کارها است:

الف) راه کارهای اصلاحی فردی

الف) راه کارهای اصلاحی فردی

یک - معرفت عمیق و شناخت نسبت به جنبه های دین؛

دو - پرهیز از تک بُعدنگری به دین و تأکید بر جامع نگری؛

سه - پذیرش تربیت دینی (خودسازی دینی)؛

چهار - پاسداری از ایمان و اندیشه های دینی در برابر نقشه های فرهنگی دشمنان.

ب) راه کارهای اصلاحی اجتماعی

ب) راه کارهای اصلاحی اجتماعی

یک - تحکیم روابط دینی و پرهیز از گسترش روابط ضددینی در سطح جامعه؛

ص: ۱۳۵

دو - ایجاد محیط معنوی و فضای دینی؛

سه - اهمیت دادن به برپایی اجتماعات دینی مذهبی از جمله نماز جماعت و جمعه...؛

چهار - مبارزه با فضای بی تفاوتی دینی؛

پنج - مبارزه اساسی و فرهنگی با ضد ارزش های اجتماعی (نهی از منکر)؛

شش - آمادگی برای مقابله با نقشه های سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی دشمنان؛

هفت - ترویج زیبایی های دینی با قالب های پذیرفته شده و مشروع (امر به معروف).

ج) راه کارهای اصلاحی حکومتی

ج) راه کارهای اصلاحی حکومتی

یک - گسترش آموزش معارف دینی به صورت عمیق در میان مسئولان حکومتی؛

دو - نظارت جدی بر تعهد و تقید مسئولان حکومتی به زیبایی های دینی؛

سه - عدالت محوری در تمام زمینه ها؛

چهار - ایجاد زمینه رشد ارزش های دینی در همه محورهای سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی؛

پنج - پرهیز جدی از وابستگی های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی به بیگانگان؛

شش - پاسداری از ایمان جامعه؛

هفت - تولید علم و فرهنگ بر اساس مبانی دینی و عقلی برای مبارزه با جهل و فرهنگ بیگانه؛

هشت - مبارزه ریشه ای برای رفع زمینه های ایجاد ضد ارزش ها؛

نه - توسعه رسانه های سالم دینی و جلب اعتماد ملی نسبت به این رسانه ها؛

ده - اهمیت دادن ویژه به تعلیم و تربیت کودکان و نوجوانان در همه جنبه ها به ویژه جنبه های هنری؛

یازده - اهمیت دادن ویژه به مراکز تربیت دینی به ویژه مساجد.

(د) راه کارهای اصلاحی فرهنگی

(د) راه کارهای اصلاحی فرهنگی

یک - بازنگری همیشگی در تبیین مطالب دینی با رویکرد زیانگری به دین؛

دو - استفاده از قالب های زیبا و پذیرفته شده برای تبیین دین (با حفظ اصول)؛

سه - تقید بسیار ویژه متولیان فرهنگی به دین؛

چهار - تولید انبوه محصولات دینی در همه زمان ها برای همه گروه های اجتماعی؛

پنج - پاسخ گویی عقل پذیر و سریع به شبهه های دینی؛

شش - معرفی الگوهای زنده در زندگی دینی زیبا.

ص: ۱۳۷

اشاره

فصل پنجم: همراه با برنامه سازان

زیر فصل ها

۱. سیاست های کلان

۲. بررسی برنامه های پخش شده

۳. راه کارهای پرداختن به زیبایی های دین در رسانه

۴. پرسش های مردمی

۵. پرسش های کارشناسی

۱. سیاست های کلان

۱. سیاست های کلان

۱. آشنا کردن همه دست اندرکاران تولید و ارائه، شامل فیلم نامه نویسان و کارگردانان؛

۲. آشنا کردن مجریان و بازیگران به جنبه های گوناگون زیبایی های دین؛

۳. برجسته کردن جنبه های زیبایی در تهیه برنامه های دینی؛

۴. پرهیز از معرفی سوژه ها و محتواهای دینی سطحی یا خرافی؛

۵. هماهنگ سازی آموزه های دینی با یافته های علوم جدید؛

۶. بررسی هم زمان و تطبیقی زشتی های غیردینی با زیبایی های دینی؛

۷. بیان آشکار و ملموس فایده های دنیوی دین (مادی - معنوی)؛

۸. واگذاری نقش های مثبت به افراد مثبت و حفظ نقش ایشان در برنامه های بعدی.

۲. بررسی برنامه های پخش شده

۲. بررسی برنامه های پخش شده

صدا و سیما در تبیین زیبایی های دین چندان موفق عمل نکرده است. ما بر این باوریم که دین در همه موضوع های زندگی حضور دارد. از این رو، می توانیم آن را در همه سوژه های برنامه های صدا و سیما، وارد

ص: ۱۳۸

سازیم. بنابراین، تقسیم برنامه به دینی و غیردینی چندان کارشناسانه نخواهد بود. دین در کوچکترین امور زندگی و حتی در موضوع های علمی، صنعتی و طبیعت حاضر است. بنابراین، دین و زیبایی های آن را می توان در تمام برنامه ها گنجانید.

تاکنون تبیین زیبایی های دین حتی در برنامه هایی که سوژه اصلی شان دینی است، ناقص بوده است. حتی گاهی تضادی آشکار در این برنامه ها به چشم می خورد. برای نمونه، در سریال ولایت عشق (زندگی امام رضا (ع))، برای ایجاد جذابیت، از زیبایی های ضددینی استفاده شد (استفاده از دو زن که با حرکاتی مردانه به عشوه گری و نمایش زیبایی های خویش می پرداختند) یا در سریال امام علی (ع)، به شکلی پررنگ به عشوه گری قَطام پرداخته شد. چنین زیبایی سازی هایی که در واقع، زشت و ناپسند هستند، چند اشکال اساسی دارد:

۱. با محتوای سوژه برنامه دینی در تضاد آشکار است. از این رو، مخاطب دچار سردرگمی می شود و از پرداختن به موضوع اصلی بازمی ماند.

۲. به دلیل محسوس بودن این موضوع، مخاطب، زیبایی های معنوی را به طور روشن نمی بیند.

۳. ارائه این موارد، اعلام جذاب نبودن سوژه های دینی است و بیانگر آن است که برای ایجاد جذابیت، باید از ضدارزش ها کمک گرفت، در حالی که ما بر این باوریم که زیبایی های معنوی و دینی جذابیت بسیار

قوی و لذت بخشی دارند. البته لازم است این مسائل شفاف ترسیم شوند و پوششی همچون زیبایی های ظاهری نداشته باشند.

۴. این مسئله، توهینی آشکار به دین، زندگی دینی، بزرگان دین و همه دین داران است. این مشکل حتی در برخی فیلم های جدید با سوژه های دفاع مقدس نیز مشهود است؛ فیلم هایی که در گذشته سرشار از زیبایی های زندگی دینی در رفتارهای رزمندگان اسلام بود.

نمونه دیگر، سریال برره است که با وجود ویژگی های مثبت، فرهنگ های ارزشی و قومیت ها در آن تحقیر می شدند و احترام به گویش ها و عفت کلام نادیده گرفته شد. در این میان، برنامه هایی همچون مردان آنجلس، مریم مقدس و نیز روایت فتح (شهید آوینی) برجستگی ویژه ای در جنبه زیبایی های دینی داشته اند.

۳. راه کارهای پرداختن به زیبایی های دین در رسانه

اشاره

۳. راه کارهای پرداختن به زیبایی های دین در رسانه

الف) سوژه ها و قالب ها

پرداختن به زندگی بزرگان دین از منظر زیبایی های دینی، آن هم با دید عرفانی می تواند جلوه گر این دسته از زیبایی ها باشد. به بیان دیگر، ابتدا زیبایی های موجود در زندگی بزرگان را شناسایی و سپس در برنامه ها آنها را به صورت برجسته در قالب های هنری ترسیم می کنیم.

منظور از بزرگان دین، پیامبران، ائمه اطهار (ع) علما و عارفان هستند. از سوژه های بسیار غنی دیگر، دفاع مقدس است. همچنین از زندگی ایثارگران و شهیدان می توان استفاده کرد. بیان خاطره ها با تأکید بر برجسته کردن زیبایی های دینی و نیز برگزاری مسابقه های عکاسی برای شکار و

انعکاس زیبایی های دینی در لابه لای زندگی روزانه مؤمنان می تواند مفید باشد. در قالب مسابقه های داستان نویسی، قصه گویی، نقاشی، کاریکاتور و... نیز می توان ذهن نوجوانان و جوانان را در این زمینه، فعال و نسبت به دریافت زیبایی های دینی، حساس کرد.

همچنین بیان ریشه های رفتارهای زشت تبه کاران، همراه با سفارش ها و راه کارهای اسلام، ذهن مخاطبان را به سمت زیبایی های دین راهنمایی می کند. نمایش های کوتاه بر اساس «گلستان سعدی» و کتاب های مشابه با حفظ ریشه های دینی در این زمینه بسیار مؤثر است.

(ب) گفتارها و رفتارها

یک - رعایت ادب اسلامی و فرمان های دینی در همه گفتارها و رفتارها و انعکاس آثار این رفتارها در روابط میان افراد.

دو - تبیین رفتارهای زیبای دین در لابه لای برنامه، مانند برجسته ساختن بخشش و گذشت در حال خشم و غضب.

سه - تبیین آموزه های الهی اهل بیت (ع) از زبان نقش اول مثبت فیلم و برنامه، گرچه به نام قرآن و حدیث نباشد.

(ج) صحنه

یک - استفاده از لباس های زیبا و گویای فرهنگ دینی.

دو - استفاده از هنرهای دینی در آذین بندی ها.

سه - استفاده از ساختمان هایی که بر اساس معماری اسلامی بنا شده اند.

چهار - استفاده از تابلو چهره های مشاهیر دینی یا آثار ایشان.

ص: ۱۴۱

د) گفت وگو و میزگرد

موضوع های زیر برای برگزاری میزگرد و گفت وگو مناسب به نظر می رسد:

- فایده های دنیوی دین؛
- آثار دین در روابط اجتماعی؛
- چرا دین زیباست؟؛
- جلوه های زیبایی دین؛
- بررسی زندگی دینی و زندگی غیردینی و مقایسه آنها؛
- رابطه دین با زیبایی.

۴. پرسش های مردمی

۴. پرسش های مردمی

۱. چرا دین را برنامه زندگی انتخاب کرده اید؟
۲. آیا دین در زندگی شما نشاط و آرامش ایجاد کرده است؟
۳. دین داری شما چه آثاری داشته است؟
۴. اگر اهل دین نبودید، چه امتیازهایی را از دست می دادید؟
۵. کدام زیبایی های دینی در زندگی شما وجود دارند؟

۵. پرسش های کارشناسی

۵. پرسش های کارشناسی

۱. آیا دین با زیبایی در تضاد است؟
۲. دین تا چه اندازه زیبایی های مادی را می پذیرد؟
۳. رابطه زیبایی های معنوی با زیبایی های مادی چیست؟

۴. چگونه می توان زیبایی های دینی را به همگان معرفی کرد؟

۵. ملاک های زیبایی های معنوی کدامند؟

ص: ۱۴۲

* قرآن کریم.

* نهج البلاغه.

۱. ابن هشام، السیره النبویه، بیروت، دار احیاء التراث العربی.

۲. بی آزار شیرازی، عبدالکریم، رساله نوین، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ شانزدهم، ۱۳۷۵.

۳. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و دررالکلم، تحقیق: مصطفی درایتی، قم، مکتب الاعلام الاسلامی، چاپ اول، بی تا.

۴. جعفری، محمدتقی، زیبایی و هنر از دیدگاه اسلام، تهران، سازمان چاپ و انتشارات، چاپ سوم، ۱۳۶۹.

۵. حافظ شیرازی، شمس الدین محمد، دیوان حافظ، تحقیق: محمد قزوینی و قاسم غنی، تهران، سی رنگ، چاپ دوم، ۱۳۷۲.

۶. حلی، حسن بن یوسف بن مُطَهَّر، کشف المراد فی شرح تجرید الاعتقاد، قم، انتشارات جامعه مدرسین، ۱۴۰۷ هـ - ق.

۷. خرازی، سید محسن، بدایه المعارف الالهیه، قم، مؤسسه نشر اسلامی، چاپ هشتم، ۱۴۲۱ هـ - ق.

۸. دینانی، غلام حسین، تجلی ماوراء الطبیعه در هنر، مجموعه هنر و ماوراء الطبیعه، دفتر نشر معارف، چاپ اول، ۱۳۸۱.

۹. رجیبی، محمود، انسان شناسی، قم، انتشارات مؤسسه آموزشی امام خمینی رحمه الله، چاپ پنجم، ۱۳۸۱.

۱۰. سعدی شیرازی، کلیات سعدی، تحقیق: محمدعلی فروغی، تهران، امیرکبیر، چاپ پنجم، ۱۳۶۵.

۱۱. شیرازی، سیدحسن، سخن خدا، ترجمه: ذکرالله حمدی، تهران، خزر، چاپ دوم، ۱۳۶۳.

۱۲. صانعی، پرویز، جامعه شناسی ارزش ها، تهران، مرکز نشر و پخش کتاب جار، بی تا.

۱۳. طباطبایی، سید محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، بیروت، مؤسسه الاعلمی

۱۴. ----- روابط اجتماعی در اسلام، ترجمه: محمد جواد حجتی کرمانی، تهران، ۱۳۴۸.
۱۵. ----- نه‌ایه الحکمه، قم، انتشارات جامعه مدرسین، ۱۳۶۲.
۱۶. عسکری، ابی الهلال، الفروق اللغویه، قم، مکتبه بصیرتی، ۱۴۱۰ هـ - ق.
۱۷. عنایت، حمید، اندیشه سیاسی در اسلام معاصر، ترجمه: بهاء‌الدین خرمشاهی، تهران، خوارزمی، ۱۳۶۵.
۱۸. فخر رازی، التفسیر الکبیر، بیروت، دار الاحیاء التراث العربی.
۱۹. فلوطین، رساله زیبایی، ترجمه: رضا سید حسینی، نشریه معارف، فروردین و تیر ۱۳۶۶.
۲۰. قائمی، اصغر، اصول اعتقادات، قم، رویان، چاپ یازدهم، ۱۳۸۴.
۲۱. قمی، شیخ عباس، مفاتیح الجنان، بی‌جا، بی‌تا.
۲۲. کروچه، بندتو، کلیات زیباشناسی، ترجمه: فؤاد روحانی، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، چاپ دوم، ۱۳۵۸.
۲۳. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ترجمه: سید جواد مصطفوی، تهران، انتشارات علمیه اسلامی، بی‌تا.
۲۴. گیلانی، عبدالرزاق، مصباح الشریعه، ترجمه: سید جمال‌الدین محدث، تهران، کتاب فروشی صدوق، چاپ دوم، ۱۳۶۰.
۲۵. محدثی، جواد، هنر در قلمرو مکتب، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ سوم، ۱۳۷۶.
۲۶. محلاتی، سیدهاشم، تاریخ انبیا، انتشارات علمیه اسلامی، چاپ پنجم، ۱۳۶۳.
۲۷. محمدی، اسماعیل، کرامات امام خمینی رحمه الله، قم، نبوغ، چاپ پنجم، ۱۳۷۸.
۲۸. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ترجمه: حمیدرضا شیخی، چاپ چهارم، ۱۳۸۳.
۲۹. مرکز مطالعات حوزه نمایندگی ولی فقیه در جهاد کشاورزی، جلوه‌های خدامحوری در زندگی، قم، دارالهدی، چاپ دوم، ۱۳۸۴.
۳۰. مصباح یزدی، محمدتقی، آموزش عقاید، تهران، شرکت چاپ و نشر بین‌الملل، چاپ هفتم، ۱۳۸۱.
۳۱. ----- نقد و بررسی مکاتب اخلاقی، قم، مؤسسه آموزشی - پژوهشی

امام خمینی رحمه الله، چاپ اول، ۱۳۸۱.

۳۲. مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران، مرکز نشر کتاب، ۱۳۹۶ هـ - ق.

۳۳. موسوی خمینی، سید روح الله، توضیح المسائل، مؤسسه قدر ولایت، چاپ اول، ۱۳۷۵.

۳۴. نبوی، سید عباس، هنر و ماوراء الطبیعه، تهران، دفتر نشر معارف، چاپ اول، ۱۳۸۱.

ص: ۱۴۶

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه

اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

